

**GELİŞİMSEL YETERSİZLİĞİ OLAN ÇOCUKLARIN EBEVEYNLERİNİN
SOSYAL DESTEK VE ÖZ YETERLİK DÜZEYLERİ İLE YAŞAM DOYUM
DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Melih ÇATTIK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özel Eğitim Anabilim Dalı

Danışman: Yard. Doç. Dr. Veysel AKSOY

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Ağustos, 2015

JÜRI VE ENSTITÜ ONAYI

Melih ÇATTIK'ın "Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocukların Ebeveynlerinin Sosyal Destek ve Öz Yeterlik Düzeyleri ile Yaşam Doyum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı tezi 20.08.2015 tarihinde, aşağıda belirtilen jüri üyeleri tarafından Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca Özel Eğitim Anabilim Dalı Zihin Engelliler Öğretmenliği programı yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: Yard.Doç.Dr. Veysel AKSOY	
Üye	: Prof.Dr. İbrahim H. DİKEN	
Üye	: Doç.Dr. Serhat ODLUYURT	
Üye	: Yard.Doç.Dr. Dilruba KÜRÜM YAPICIOĞLU	
Üye	: Yard.Doç.Dr. Avşar ARDIÇ	

Doç.Dr. Nazlı GÖKÇE
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Müdür Vekili

ÖZET

GELİŞİMSEL YETERSİZLİĞİ OLAN ÇOCUKLARIN EBEVEYNLERİNİN SOSYAL DESTEK VE ÖZ YETERLİK DÜZEYLERİ İLE YAŞAM DOYUM DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Melih ÇATTIK

Özel Eğitim Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Ağustos, 2015

Danışman: Yard. Doç. Dr. Veysel AKSOY

Bu araştırmanın amacı; erken çocukluk döneminde bulunan (0-6 yaş) ve gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları sosyal destek düzeyleri, öz yeterlik düzeyleri ile yaşam doyumları arasındaki ilişkiyi ortaya koymak ve bu ilişkinin yordayıcı olabilecek değişkenlerini belirlemektir.

Araştırmanın çalışma grubunu, Eskişehir ve Zonguldak illerinde yaşayan ve Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri ile bir üniversite bünyesindeki araştırma ve uygulama merkezine devam etmekte olan erken çocukluk döneminde bulunan gelişimsel yetersizlik tanısı olan çocukların 225 ebeveyni oluşturmaktadır. Katılımcıların 139'unun kadınlar, 86'sını ise erkekler oluşturmaktadır. Araştırmada gelişimsel yetersizliği olan çocuklara ve ebeveynlerine ait kişisel bilgileri elde etmek üzere, araştırmacı tarafından geliştirilen "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek düzeyi "Yenilenmiş Ana Baba Sosyal Destek Ölçeği/YASDÖ" kullanılarak ölçülmüştür. Ebeveynlerin öz yeterlikleriyle ilgili algılarını belirlemek üzere; "Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği Türkçe Versiyonu/EÖYÖ-TV" kullanılmıştır. Son olarak ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri "Yaşam Doyum Ölçeği/YDÖ" kullanılarak belirlenmiştir.

Araştırmanın sonucunda, ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek ve bu destekten memnuniyet düzeyleri ile gelir düzeyleri arasında düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Ayrıca, ebeveynlerin öz yeterlik algılarının çocuklarının tanı türlerine farklılaştığı belirlenmiştir. Bununla birlikte, ebeveyn öz yeterliği ve sosyal destek

değişkenleri ile ebeveynlerin yaşam doyumu puanları arasında yüksek düzeyde ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İki değişkenin birlikte yaşam doyumundaki toplam varyansın önemli bir bölümünü açıkladığı belirlenmiştir. Yapılan analizler sonucunda, her iki değişkenin de yaşam doyumu üzerinde önemli (anlamlı) birer yordayıcı olduğu ortaya çıkmıştır. Bulgular tartışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Gelişimsel yetersizlik, gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynler, sosyal destek, öz yeterlik, ebeveyn öz yeterliği, yaşam doyumu.

ABSTRACT

EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP AMONG SELF EFFICACY, SOCIAL SUPPORT AND LIFE SATISFACTION LEVELS OF THE PARENTS OF CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL DISABILITIES

Melih ÇATTIK

Special Education Major

Graduate School of Educational Science

Anadolu University

August, 2015

Advisor: Assist. Prof. Veysel AKSOY

The aim of the study is to examine the relationship among the parental social support perceived by parents whose children are in early childhood period and have developmental disability, their self efficacy and life satisfaction level and to define the predictor variables of this relationship.

The participants of the study were 225 parents (139 females, 86 males) whose children diagnosed with developmental disability. The parents participated in the study live in Eskisehir and Zonguldak and their children continue private special education and rehabilitation centers governed by Ministry of Education, and developmental support unit within a university.

"Personel Information Form" developed by the researcher was used to get personel information of the parents in the study and their children with developmental disability. "Parental Social Support Scale" was used to measure the perceived parental social support while perceived parental self efficacy was measured by "Parental Self Efficacy Scale (Turkish Version)". Additionally, "Life Satisfaction Scale" was used to measure parental life satisfaction.

As a result of study, it is determined that there is a low and meaningful relationship between parents' social support and their satisfaction with this support. Moreover, it is stated that parental self efficacy perception varies with children' diagnosis types and their income level.

After all, it is concluded that there is a high and meaningful relationship between parents' self efficacy and social support variables and parents' life satisfaction levels. It is indicated that these two variables together predict the significant part of total variance in life satisfaction. As a consequence of analyses, it is came out that both variables are very important predictors for life satisfaction. The findings were discussed.

Keywords: Parents of children with developmental disabilities, social support, selfefficacy, life satisfaction.

ÖNSÖZ

Tez sürecimin başından sonuna kadar beni cesaretlendiren, destekleyen, her sorumu sabırla dinleyip bana yol gösteren ve yaşamım boyunca kendisinin ilk tez öğrencisi olmanın gururunu yaşayarak sorumluluğunu taşıyacağım değerli hocam ve tez danışmanın Yard. Doç. Dr. Veysel AKSOY' a teşekkür ederim.

Tezimde kullandığım ölçekle ilgili bilgi ve belgeleri benimle içtenlikle paylaştığı için Prof. Dr. Sema KANER'e teşekkür ederim.

Çalışma ekibi içerisinde yer almaktan her zaman gurur duyduğum, tüm deneyimi ve bilgi birikimini yetersizliği olan çocuklar ile anne babalarının yaşamlarını iyileştirmeye adanmış Engelliler Araştırma Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. İbrahim Halil DİKEN' e tez sürecim ve akademik yaşamıma sunduğu tüm katkılardan dolayı teşekkür ederim.

Tezimle ilgili verilerin toplanması aşamasında bana her türlü desteği sağlayan Engelliler Araştırma Enstitüsü Gelişimsel Destek Birimi Sorumlusu Uzman Ali KAYMAK ' a ve birimde görevli tüm araştırma görevlileri ve öğretmenlere, Eskişehir ve Zonguldak Karadeniz Ereğli ilçesinde bulunan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin değerli yöneticileri ve öğretmenlerine ve özellikle tez çalışmamdaki ölçeklere verdikleri içten cevaplar nedeniyle çalışmaya katılan değerli ebeveynlere teşekkür ederim.

Zorlu tez sürecimi sıcak dostluklarıyla ve sosyal etkinliklerimizle kolaylaştıran sevgili arkadaşlarım Çağrı GİRAY; Dilay AKGÜN GİRAY, Hatice Deniz DEĞİRMENCİ ve Olcay UÇAR'a ayrıca teşekkür ederim.

Sadece tez süreci değil kendisini tanıdığım günden beri hep yanımda olan, mutluluğumu ve üzüntümü paylaştığım sevgili eşim ve en büyük desteğim Esra ORUM ÇATTIK' a tez sürecimdeki sabrı ve yardımları için teşekkür ederim. Hayatıma renk katan biricik kızım Melike Duru ÇATTIK' a tez sürecimde yaşından beklenemeyecek olgunlukla gösterdiği anlayış ve çalışma aralarındaki oyun arkadaşlığı için teşekkür ederim.

Melih ÇATTIK

Ağustos, 2015

ÖZGEÇMİŞ

Melih ÇATTIK

Özel Eğitim Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans 2006, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Zihin Engelliler Öğretmenliği, Eskişehir.

Lise 2002, Sivrihisar Eğitim Vakfı Anadolu Lisesi, Eskişehir.

İş

2006 – 2007: Zihin Engelliler Sınıf Öğretmenliği, Özel Umut Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, Odunpazarı/Eskişehir.

2007 – 2010: Zihin Engelliler Sınıf Öğretmenliği, Şehit Zafer İpek İlköğretim Okulu ve İş Okulu, Bozüyük/Bilecik.

2010 – 2011: Zihin Engelliler Sınıf Öğretmenliği, Şakire Hanım Eğitim Uygulama Merkezi, Ümraniye/İstanbul.

2011 – 2012: Zihin Engelliler Sınıf Öğretmenliği, Av. Lütfi Ergökmen İlköğretim Okulu ve İş Okulu, Odunpazarı/Eskişehir.

2012 - 2012: Müdür Yardımcılığı, Av. Lütfi Ergökmen İlköğretim Okulu ve İş Okulu, Odunpazarı/Eskişehir.

2012 - ... : Araştırma Görevlisi, Anadolu Üniversitesi, Engelliler Araştırma Enstitüsü / Eskişehir.

Ulusal Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitaplarında Basılan Bildiriler

Batu, S., Alagözoğlu, E., Çattık, M., Odluyurt, S., ve Şahin, Ş. (2014).

Okulöncesinde Kaynaştırma Uygulamaları. Panel Sunumu. Edirne:

24. Ulusal Özel Eğitim Kongresi.

Çattık, M. (2013). *Kanada'nın Ontario Eyaletinde Yürütülen Erken ve Yoğun Davranışsal*

Eğitim (EYDE) Çalışmaları. Poster Bildiri. Bolu: 23.Ulusal

Özel Eğitim Kongresi.

Çattık, M., ve Odluyurt, S. (2014). *Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklar İçin Teknoloji*

Temelli Müdahale Yöntemleri: Bir Betimsel Analiz Çalışması.

Sözlü Bildiri. Edirne: 24. Ulusal Özel Eğitim Kongresi.

Kurnaz, E., ve Çattık., M. (2014). *Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklar İçin*

Yürütülen PECS Uygulama Örneği. Poster Bildiri. Edirne: 24. Ulusal Özel

Eğitim Kongresi.

Yücesoy-Özkan, Ş., Çattık, M., Koldaş, M., Kurnaz, E., Sanal, E. ve Şahin, Ş. (2013). *Bir*

45'lik: 1968'den Günümüze Journal of Applied Analysis ve Otizm. 23. Poster

Bildiri. Bolu: Ulusal Özel Eğitim Kongresi.

Uluslararası Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitaplarında Basılan Bildiriler

Çattık, M. (2015). *The Effectiveness Of Video Modeling Procedures On Request An Item Behavior Children With Autism Spectrum Disorders*. E-Poster Bildiri. Paris: ICECET 2015 17th International Conference on Early Childhood Education and Technology.

Düzkantar, A., Çelik, S., Bilgiç, E., Ünal, F., Çattık, M., ve Gürgör, F.G. (2013). *Adaptation of the Small Steps Early Intervention Program for Blind Children*. Sözlü Bildiri. St.Petersburg: International Society on Early Intervention Regional Conference.

Yücesoy-Özkan, Ş., Sanal, E., Şahin, Ş., Kurnaz, E., Çattık, M., ve Koldaş, M. (2014). *From 1968 to Present: Journal of Applied Behavior Analysis and Autism Spectrum Disorder*. Poster Bildiri: ABA Applied Behavior Analysis 40th Annual Convention. Chicago, Illinois, ABD.

İletişim Bilgileri

İş adresi: Anadolu Üniversitesi, Engelliler Araştırma Enstitüsü, ESKİŞEHİR.

E-posta adresi: mcattik@anadolu.edu.tr

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tez çalışmasının bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumunda bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Melih ÇATTIK

İÇİNDEKİLER

Sayfa

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	3
ABSTRACT	5
ÖNSÖZ	7
ÖZGEÇMİŞ	8
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	11
TABLolar LİSTESİ	17
ŞEKİLLER LİSTESİ	19
KISALTMALAR LİSTESİ	19
1. GİRİŞ	1
1.1.Problem	6
1.2.Amaç	8
1.3.Önem	11
1.4.Sayıtlar	12
1.5.Sınırlılıklar	12
1.6. Tanımlar	13
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	14
2.1.Sosyal Destek	14
2.1.1. Sosyal Destek Türleri	15
2.1.1.1.Duygusal Ve Sosyal Destekler	15
2.1.1.2.Araçsal Destekler	15
2.1.1.3.Bilgi Desteği	16
2.1.1. 4.Değerlendirme Desteği	16
2.1.2. Sosyal Ağ Ve Sosyal Desteklerin Geliştirilmesi	17
2.1.2.1. Var Olan Sosyal Desteklerin Güçlendirilmesi	17
2.1.2.2. Yeni Sosyal Ağ Bağlantıları Geliştirmek	19

2.1.2.3.	Doğal Destekler Ve Toplumsal Sağlık Çalışanlarını Kullanarak Sosyal Ağlar Oluşturmak	19
2.1.2.4.	Problem Çözme Süreçlerinde Katılımcı Olarak Toplumsal Düzeyde Sosyal Ağlar Geliştirmek	19
2.1.3.	Ebeveynlerin Algıladıkları Sosyal Destek İle İlgili Alan Yazında Yapılan Araştırmalar	19
2.1.3.1.	Ebeveynlerin Algıladıkları Sosyal Destek İle İlgili Uluslararası Alanyazında Yapılan Araştırmalar.....	20
2.1.3.2.	Ebeveynlerin Algıladıkları Sosyal Destek İle İlgili Ulusal Alanyazında Yapılan Araştırmalar	25
2.2.	Öz Yeterlik ve Ebeveyn Öz Yeterliği	30
2.2.1.	Öz Yeterliğin Kaynakları	30
2.2.1.1.	Doğrudan Başarılı Deneyimler	30
2.2.1.2.	Dolaylı Deneyimler	31
2.2.1.3.	Sözle İkna	31
2.2.1.4.	Fizyolojik Ve Duygusal Durumlar	32
2.2.2.	Öz Yeterliğin Birey Üzerindeki Etkileri	33
2.2.3.	Ebeveyn Öz Yeterliği	34
2.2.4.	Ebeveyn Öz Yeterliği İle İlgili Alan Yazında Yapılan Araştırmalar..	35
2.2.4.1.	Ebeveyn Öz Yeterliği İle İlgili Uluslararası Alanyazında Yapılan Araştırmalar	35
2.2.4.2.	Ebeveyn Öz Yeterliği İle İlgili Ulusal Alanyazında Yapılan Araştırmalar	39
2.3.	Yaşam Doyumu	43
2.3.1.	Yaşam Doyumuyla İlişkili Değişkenler	43
2.3.1.1.	Yaş Değişkeni Ve Yaşam Doyumu	44
2.3.1.2.	Cinsiyet Değişkeni Ve Yaşam Doyumu	45
2.3.1.3.	Gelir Düzeyi Değişkeni Ve Yaşam Doyumu	46
2.3.2.	Yaşam Doyumunun Temel Bileşenleri	46

2.3.3. Yaşam Doyumu İle İlgili Alanyazında Yapılan Araştırmalar.....	49
2.3.3.1. Yaşam Doyumu İle İlgili Uluslararası Alanyazında Yapılan Araştırmalar	49
2.3.3.2. Yaşam Doyumu İle İlgili Ulusal Alanyazında Yapılan Araştırmalar	59
2.4. Sosyal Destek Ve Yaşam Doyumunun Birlikte İncelendiği Araştırmalar	62
2.5. Öz Yeterlik Ve Yaşam Doyumunun Birlikte İncelendiği Araştırmalar.....	66
2.6. Sosyal Destek Ve Öz Yeterliğin Birlikte İncelendiği Araştırmalar	68
3. YÖNTEM	69
3.1.Araştırma Modeli	69
3.2. Bağımsız Değişken	69
3.3. Bağımlı Değişken	69
3.4.Çalışma Grubu	70
3.5.Veritoplama Araçları	73
3.5.1. Kişisel Bilgi Formu	73
3.5.2. Yenilenmiş Aile Sosyal Destek Ölçeği	73
3.5.3. Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği	75
3.5.4. Yaşam Doyum Ölçeği	76
3.6.Verilerin Toplanması, İşlenmesi Ve Analizi Süreci	77
4. BULGULAR	78
4.1. Katılımcıların Yenilenmiş Aile Sosyal Destek Ölçeğinden (YASDÖ) Aldıkları Sosyal Desteklerin Varlığı Ve Bu Desteklerden Memnuniyet Düzeyi Puanların Dağılımları	78
4.2. Katılımcıların Yenilenmiş Aile Sosyal Destek Ölçeğinden (YASDÖ) Aldıkları Sosyal Desteklerin Varlığı Ve Bu Desteklerden Memnuniyet	

Düzeyi Puanların Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi.....	80
4.2.1. Cinsiyet	80
4.2.2. Yaş	81
4.2.3. Eğitim Düzeyi	82
4.2.4. Gelir Düzeyi	84
4.2.5. Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocuğun Yaşı, Cinsiyeti Ve Tanısı.....	87
4.3. Katılımcıların Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeğinden (EÖYÖ) Aldıkları Puanların Dağılımları	87
4.4. Katılımcıların Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeğinden (EÖYÖ) Aldıkları Puanların Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi	88
4.4.1. Cinsiyet	88
4.4.2. Yaş	89
4.4.3. Eğitim Düzeyi	89
4.4.4. Gelir Düzeyi	90
4.4.5. Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocuğun Yaşı, Cinsiyeti Ve Tanısı	91
4.5. Katılımcıların Yaşam Doyumu Ölçeğinden (YDÖ) Aldıkları Puanların Dağılımları	92
4.6. Katılımcıların Yaşam Doyumu Ölçeğinden (YDÖ) Aldıkları Puanların Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi	93
4.6.1. Cinsiyet	93
4.6.2. Yaş	94
4.6.3. Eğitim Düzeyi	95
4.6.4. Gelir Düzeyi	96
4.6.5. Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocuğun Yaşı, Cinsiyeti Ve Tanısı.....	96
4.7. Katılımcıların YDÖ, EÖYÖ Ve YASDÖ' Den Aldıkları Puanlar Arasındaki İlişki	97

TABLolar LİSTESİ

Tablo	Sayfa
1. Sosyal Destek Müdahale Türleri	18
2. Sosyal Destekle İlişkili Araştırmalar	29
3. Öz Yeterlikle İlişkili Araştırmalar	42
4. Yaşam Doyumunun Temel Bileşenleri	47
5. Yaşam Doyumuyla İlişkili Araştırmalar	61
6. Sosyal Destek Ve Yaşam Doyumunun Birlikte İncelendiği Araştırmalar	65
7. Öz Yeterlik Ve Yaşam Doyumunun Birlikte İncelendiği Araştırmalar	67
8. Sosyal Destek Ve Öz Yeterliğin Birlikte İncelendiği Araştırmalar ..	68
9. Ebeveynlerin Demografik Özellikleri	71
10. Ebeveynlerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımları	71
11. Çocukların Demografik Özellikleri.....	72
12. Çocukların Tanı Türüne Göre Dağılımları	72
13. Katılımcıların YASDÖ Puanlarının Dağılımı	78
14. Katılımcıların YASDÖ Aldıkları Memnuniyet Düzeyi Puanlarının Dağılımı	79
15. YASDÖ' Den Alınan Sosyal Desteğin Varlığı Puanlarının Cinsiyete Göre Dağılımı	80
16. YASDÖ' Den Alınan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi Puanlarının Cinsiyete Göre Dağılımı	80
17. YASDÖ' Den Alınan Sosyal Destek Ve Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi Puanları İle Yaş Arasındaki İlişki	81
18. Ebeveynlerin Eğitim Düzeylerine Göre Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyine İlişkin Betimsel İstatistikler ve Varyans Analizi Sonuçları	82
19. Ebeveynlerin Eğitim Düzeylerine Göre Algıladıkları Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyine İlişkin Betimsel İstatistikler ve	

Varyans Analizi Sonuçları	83
20. YASDÖ' Den Alınan Sosyal Destek Ve Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi Puanları İle Gelir Düzeyi Arasındaki İlişki	84
21. YASDÖ'den Algılanan Sosyal Destek Düzeyi Alt Ölçek Puanları İle Gelir Düzeyi Arasındaki İlişki	85
22. YASDÖ'den Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi Alt Ölçek Puanları İle Gelir Düzeyi Arasındaki İlişki	86
23. Katılımcıların EÖYÖ Puanlarının Dağılımı	88
24. EÖYÖ' Den Alınan Puanların Cinsiyete Göre Dağılımı	88
25. EÖYÖ' Den Alınan Puanlar İle Yaş Arasındaki İlişki	89
26. Ebeveynlerin Eğitim Düzeylerine Göre Algıladıkları Ebeveynlik Öz Yeterlik Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistikler Ve Varyans Analizi Sonuçları	90
27. EÖYÖ' Den Alınan Puanlar İle Gelir Düzeyi Arasındaki İlişki	91
28. Çocukların Tanılarına Göre EÖYÖ'den Aldıkları Puanlara İlişkin Betimsel İstatistikler ve Varyans Analizi Sonuçları	92
29. Katılımcıların YDÖ Puanlarının Dağılımı	93
30. YDÖ' Den Alınan Puanların Cinsiyete Göre Dağılımı	93
31. YDÖ' Den Alınan Puanlar İle Yaş Arasındaki İlişki	94
32. Ebeveynlerin Eğitim Düzeylerine Göre Algıladıkları Yaşam Doyumu Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistikler ve Varyans Analizi Sonuçları	95
33. YDÖ' Den Alınan Puanlar İle Gelir Düzeyi Arasındaki İlişki	96
34. YDÖ, EÖYÖ VE YASDÖ' den Aldıkları Puanlar Arasındaki İlişki	97
35. Yaşam Doyumunun Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	99

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil		Sayfa
1.	Sosyal Destek Türleri	16
2.	Öz Yeterliği Etkileyen Kaynaklar	32
3.	Yaş Değişkeni ve Yaşam Doyum Düzeyi İlişkisi	44
4.	Cinsiyet Değişkeni ve Yaşam Doyum Düzeyi İlişkisi	45
5.	Yaşam Doyumu, Sosyal Destek, Öz Yeterlik ve Zihinsel Sağlık Arasındaki Yapısal İlişkiler	48

KISALTMALAR LİSTESİ

OSB	: Otizm Spektrum Bozukluğu
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
YASDÖ	: Yenilenmiş Anababa Sosyal Destek Ölçeği
EÖYÖ	: Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği
YDÖ	: Yaşam Doyum Ölçeği

1. GİRİŞ

Bir görevi yapmada yetersiz olma ve davranışlarda sınırlı kapasite, zihinsel, davranışsal gerilik, organların bir kısmının ya da tamamının işlevlerinde kayıplar gözlenmesi, zedelenmeler sonucu organların görevlerini yerine getirememeleri durumu yetersizlik olarak tanımlanmaktadır (Ataman, 1997; Eripek, 2005; Özyürek, 2006). Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'ne göre yetersizlik, psikolojik, fiziksel ya da anatomik yapı ve işlevlerdeki eksiklik veya dengesizlik olarak tanımlanmaktadır (WHO, 2000). Zihinsel, bedensel, sosyal, davranışsal, dil ve iletişim ya da duygusal olarak yaşlılarından farklılık gösteren çocuklar ise gelişimsel yetersizliği olan çocuklar olarak tanımlanmaktadır (Eripek, 2005).

Bir çocuğun doğumu ailede pek çok farklılığı beraberinde getirir (Akkök, 1997). Bireyin gelişiminde önemli bir role sahip olan ebeveynlik, pek çok anne baba tarafından keyifli bir deneyim olarak görülmektedir. Ancak durum sanıldığından daha karmaşıktır, çünkü ebeveynlik mutluluk verici bir deneyim olmanın yanı sıra, pek çok rolü de beraberinde getirmektedir (Gülay-Ogelman ve Çiftçi-Topaloğlu, 2014). Tipik gelişim gösteren bir çocuğun doğumu bile bir anne baba için zorlu bir süreç ve üstlenilmesi gereken yeni roller anlamına gelirken, gelişimsel yetersizliği olan bir çocuğun aileye katılması ebeveynlik rollerinin artmasına, ebeveynlerin bazı ek görev ve sorumlulukları üstlenmelerine ve daha fazla sorunla baş etmelerine neden olacak, onlar için ek bir kaygı ve stres yaratan durum oluşturacaktır (Holahan ve diğ., 1996; Küçüker, 1997).

Normal gelişim gösteren bir çocuk beklerken beklentilerinin dışında özellikleri olan bir çocuğun dünyaya gelmesi ailenin yaptığı tüm planlamalarda ve beklentilerinde değişiklik yapması anlamına gelmektedir (Yıldırım-Doğru ve Arslan, 2008). Dünyaya gelen çocuk gelişimsel yetersizliği olan bir çocuk ise ebeveynlerin beklentileri değişecek ve farklı özelliklere sahip bir çocuğun ebeveyni olma rolü, anne babanın kendi seçtiği bir rol olmadığı için kendilerini buna hazır hissetmeyeceklerdir (Akkök, 2003). Gelişimsel yetersizliği olan bir çocuğa sahip olduğu doğum öncesinde yapılan kontrollerde fark edileceği gibi doğum anında ya da doğum sonrasında çocuğun akranlarından geride performans sergilemesi ile de fark edilebilir

(Arslanoğlu, 2004). Çocuğun sahip olduğu yetersizlik, gelişimin hangi döneminde fark edilirse edilsin bu durum aileyi etkilemektedir.

Gelişimsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin bazıları çocuklarının yetersizliklerine ve gelişimsel yetersizliğin getirdiği sorunlara daha kolay uyum sağlarken, bazıları ise gelişimsel yetersizliği olan çocukları nedeniyle olumsuzluklar yaşamakta ve ebeveynlik rollerini algılama biçimleri farklı ve yaşam kaliteleri düşük olmaktadır (Sucuoğlu, 1997). Gelişimsel yetersizliği olan bir çocuğun ailelerine katılmalarıyla ebeveynler, yaşam tarzını, maddi manevi olanaklarını, sosyal çevreleri ile olan ilişkilerini başa çıkmaları gereken bu yeni duruma göre yeniden düzenlemek durumunda kalmaktadırlar. Ebeveynlerin bu duruma uyum sağlamaları uzun zaman alabilmekte, zaman zaman farklı duygusal tepkiler vermelerine neden olabilmektedir. Örneğin aileye yeni bir çocuğun katılması ile gelen mutluluk, onun gelişimsel yetersizliğe sahip olduğunun anlaşılması ile yerini bir şok duygusuna ve zamanla derin bir üzüntü ve kedere bırakabilmektedir (Aksaz, 1990; Kuloğlu, 1992). Gelişimsel yetersizliğe sahip bir çocuğunun olduğunu öğrenen ebeveynlerin tepkileri onların özelliklerine (yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik durum, eğitim düzeyi vb.) göre değişiklik göstermekle birlikte pek çok ebeveyn bu durumu yaşadıklarında ortak tepkiler göstermektedir. Ebeveynler kimi zaman bu aşamalar arasında gidip gelebilirken kimi zaman da bir aşamaya takılıp kalabilmektedirler (Akkök, 2003; Kaner, 2004).

Alanyazında ebeveynlerin bu süreçte geçirdikleri aşamalar belli modellerle açıklanmaya çalışılmaktadır. Bunlar (1) aşama modeli, (2) sürekli üzüntü modeli, (3) bireysel yapılanma modeli, (4) çaresizlik, güçsüzlük ve anlamsızlık modelidir (Akkök, 2003; Ardıç, 2012).

- 1. Aşama Modeli:** Ebeveynlerin tepkilerini en iyi açıkladığı düşünülen ve genel kabul gören model olan aşama modeli, adından da anlaşılacağı gibi ailelerin tepkilerini çeşitli aşamalarla ele alan bir yaklaşımdır. Beş aşamadan oluşan modele göre, ebeveynler (a) şok, inkar ve yadsıma (b) öfke ve içerleme (c) pazarlık (d) depresyon ve umutsuzluk (e) kabul etme aşamaları ile karşı karşıya kalırlar (O'Shea, O'Shea, Algozzine ve Hammitte, 2001). Aşama modeline

göre tüm ebeveynler bu aşamalardan sıra ile geçerek kabul ve uyum aşamasına gelirler (Ardıç, 2012).

2. **Sürekli Üzüntü Modeli:** Sürekli üzüntü modeline göre ebeveynler hem yaşadıkları aile içi yaşantılar hem de toplum tarafından aldıkları tepkiler nedeniyle sürekli bir üzüntü ve kaygı yaşarlar Bu modele göre çocuğun gelişimsel yetersizliğinin kabul edilmesi ile üzüntü duyulması bir arada yaşanarak uyum sürecine geçilebilir. Ebeveynler bir yandan çocukların durumlarına üzülürken diğer yandan onlar için çaba harcayabilirler (Akkök, 2003; Dyson, 1997).
3. **Bireysel Yapılanma Modeli:** Bireysel yapılanma modeline göre ebeveynlerin çocukları ve kendileri ile ilgili geçmiş deneyimleri ve beklentileri onların tepkilerini belirlemektedir. Ebeveynlerin daha önce hem kendileri hem de çocukları için oluşturdukları bilişsel yapılar, farklı özelliklere sahip bir çocuğun doğumu ile ailede yaşanan bir şok döneminin ardından yeniden oluşturulur (Akkök, 2003; Dyson, 1997).
4. **Çaresizlik, Güçsüzlük ve Anlamsızlık Modeli:** Ebeveynlerin farklı özelliklere sahip çocuklarına ilişkin duygularının, onların yakın çevrelerinden aldıkları tepkilerle de bağıntılıdır. Yakın çevredeki kişilerin bu durumu bir olumsuzluk ve çaresizlik olarak algılamaları ebeveynlerin de benzer duygular yaşamalarına, onların duygularının da bu yönde şekillenmesine neden olabilmektedir (Akkök, 2003; Dyson, 1997).

Yetersizlik türü ve derecesi ne olursa olsun, gelişimsel yetersizliği olan bir çocuğun aileye katılması pek çok güçlüğü de beraberinde getirmektedir. Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynler, her ailede yaşanan problemlere ilave olarak çocuklarının yetersizlikleri ve gereksinimlerinin getirdiği öğretim, danışmanlık, davranış yönetimi, ailedeki diğer çocuklara ebeveynlik ve diğer çocukların eğitimi, okul ve toplumla olan ilişkileri sağlama gibi pek çok yükümlülüğü üstlenmek durumunda kalırlar (Cavkaytar, Batu ve Beklan, 2007).

Ebeveynlerin yaşadıkları sorunlar arasında ilk olarak psikolojik sorunlar gelmektedir. Ebeveynler gelişimsel yetersizliği olan çocuğun doğumu ile birlikte pek çok karmaşık duyguyu bir arada yaşamakta, çocuklarının sürekli kendilerine bağımlı bir yaşam süreceği düşüncesi, onun kendilerine yükledikleri aşırı sorumluluğu taşıyamama gibi nedenlerden dolayı ruh sağlıkları bozulmaktadır (Cummings, 1976; Küçüker, 1993).

Bununla birlikte yaşanan tüm güçlükler, ebeveynlerin geleceklerine ilişkin tüm planlarını ve beklentilerini değiştirmeleri, yaşadıkları duygularını bastırmaları, çocuklarının gereksinimlerini tam manasıyla karşılayamamaları, kaygı düzeylerini arttırmakta; depresyon, anksiyete gibi bazı psikolojik semptomlarla tipik gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlere göre daha sık karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır (Gallagher, Beckman ve Cross, 1983; Thomson, Hanson ve McLanahan, 1994; Yavuzer, 1994).

Gelişimsel yetersizliği olan bir çocuğa sahip olma ebeveynlerin benlik algılarını da etkilemektedir. Ebeveynler çocuklarının geleceklerini güvence altına alamadıklarında, onların maddi manevi gereksinimlerini tam olarak karşılayamadıklarında bu durum onların benlik algılarını da olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Akkök ve diğ., 1992, Cummings, 1976).

Psikolojik sorunların yanı sıra gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerde bazı fizyolojik ve duygusal sorunlar da görülmektedir. Bunlar yüksek kan basıncı, kas geriliminin artması, iştahta ani değişiklikler, sinir sistemi ve mide rahatsızlıkları, baş ağrıları, uykusuzluk gibi fizyolojik; bir işe odaklanmada zorluk, dalgınlık, unutkanlık, nedensiz ağlamalar, korkular, davranışlarda tutarsızlık, saldırganlık gibi duygusal ve psikolojik bozukluklar da gözlenmektedir (Duygun, 2001).

Maddi sorunlar da gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları sorunlardandır. Gelişimsel yetersizliği olan bir çocuğun doğumu ebeveynler için çoğu zaman maddi kayıpla sonuçlanabilmekte, ebeveynler çocuklarının gelişimsel yetersizliği ile ilgili tıbbi müdahaleler, çocuk için özel diyetler, eğitim ve yol masrafları, hastane, ilaç gibi ek harcamalarla karşı karşıya kalabilmektedirler (AkıncıAydoğan, 1999; Wallander ve diğ., 1989). Ebeveynler, çocuklarının yetersizlikleri nedeniyle oluşan tıbbi ve eğitsel gereksinimler, özel fiziki düzenlemeler ve araç gereçler için diğer ailelere göre daha fazla harcama yapmak zorunda kalmakta;

bunun yanı sıra çocuklarının eğitsel ve bakım ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yarı zamanlı çalışmak ya da sahip oldukları kariyerlerini bırakmak zorunda kalabilmektedirler. Bu durum onların maddi yetersizliğin yanı sıra mesleki anlamda da yetersizlik yaşamalarına neden olmaktadır (Morningstar, Turnbull ve Turnbull, 1995).

Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip aileler, çocuklarının eğitim ihtiyaçları ile normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlere göre daha önce karşılaşmaktadır. Ebeveynler bir taraftan gelişimsel yetersizliği olan çocuklarına alışmaya çalışırken diğer yandan onlara nasıl yardımcı olacakları konusunda bilgi sahibi olmak, bu durumla nasıl başa çıkabileceklerini de öğrenmek isterler (Aydoğan, 1999).

Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları bir diğer sorun, sosyal çevreleri ile yaşadıkları toplumsal sorunlardır. Ebeveynler gelişimsel yetersizliği olan bir çocuğun doğumuyla birlikte sosyal çevrelerinden uzaklaşmakta ve yalnızlaşmaktadır. Tüm bu sorunlar nedeniyle gelişimsel yetersizliği olan çocuğunun bakımı ve eğitimine daha fazla zaman ayıran ebeveynlerin, sosyal etkinliklere daha kısıtlı zaman ayırmaları, eşleriyle ya da diğer çocukları ile sınırlı etkileşim kurmaları ve kaliteli zaman geçirememeleri gibi olumsuzluklar yaşamaları beklenebilir (Abelson, 1999).

Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin de tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynleri gibi kendilerine özgü gereksinimleri vardır ve bu gereksinimler zamanla değişebilmektedir. Ebeveynler çocuklarının gelişimsel yetersizlik türü ve şiddetine göre; çocuklarının gelişim özellikleri, davranış kontrolü ve beceri kazandırma süreçleri ile iletişim kurma yolları hakkında bilgiye gereksinim duyarlar (Özen, 1999). Ebeveynlerin gereksinimleri yaş, cinsiyet, eğitim durumu, sosyo kültürel düzey gibi özelliklerinin yanı sıra çocuklarının yaşına, yetersizlik türü ve derecesine göre de değişiklik gösterebilmektedir (Abelson, 1999; Ellis, Luselli, Amirault, Byrne, O'Malley-Cannon, Taras, Wolongevicz ve Sisson, 2002).

Alanyazında gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin gereksinimlerine ilişkin olarak yapılmış çalışmalara bakıldığında ailelerin çocuklarının yetersizliklerine ilişkin bilgi, sosyal destek, çocuklarının eğitsel gereksinimleri, tıbbi gereksinimleri, geleceğe ilişkin planlamalar yapma, çocuklarının bakım ihtiyaçları, topluma katılma

ve sosyalleşme, profesyonellerden yardım alma, motive edilme ve psikolojik olarak destekleme, zamanı etkili kullanma gibi gereksinimlerinin olduğu belirtilmiştir (Abelson, 1999; Ellis ve diğ., 2002; Hasting, Brown ve Kovhoff, 2005; Llewellyn, McConnell ve Bye, 1998; Lock ve Finstein, 2009; McConnell ve Llewellyn, 1997; Siklos ve Kerns 2006; Sola ve Diken, 2008).

1.1. Problem

Gelişimsel yetersizliği olan bir çocuğa sahip olmak ebeveynlerin kaygı düzeylerini arttırarak, kendilerini yalnız hissetmelerine, motivasyonlarının düşmesine ve yoğun bir tükenmişlik duygusuna kapılıp yaşam doyumlarının olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Ayrıca ebeveynlerin yüklendikleri ağır sorumluluklar kendileri ve çocukları ile ilgili yaşadıkları olumsuz deneyimler stres, anksiyete bozuklukları ve depresyon gibi pek çok psikolojik sorunları da beraberinde getirmektedir.

Ebeveynlerin yaşadıkları bu türden psikolojik sorunların nedenleri, beklentilerinin dışında bir çocuğa sahip olmanın getirdiği hayal kırıklığı, hazır olmadıkları ebeveynlik rolleri, bu roller sırasında kendilerini yeterli görmemeleri nedeniyle başarısız ve yetersiz hissetmeleri ve öz yeterlik algılarının düşük olmasıdır (Heath, Curtis, Fan ve McPherson, 2015). Bununla beraber ebeveynlerin yaşadıkları olumsuz deneyimler sonucu yoğun stres ve kaygı yaşamaları, çocuklarının yetersizliklerinin yanı sıra psikolojik problemler yaşamaları ve sorunlarla başa çıkma biçimlerinin işlevsel olmaması aldıkları yetersiz sosyal destek hizmetleriyle paralellik taşır. Ayrıca, ebeveynlerin çocuklarının yetersizlikleri nedeniyle yaşadıkları sürekli mutsuzluk, başkalarıyla olumlu sosyal ilişkiler kuramamaları da yaşam doyumlarını düşürmektedir (Darling, Senatore ve Strachan, 2012).

Yaşam doyumunu olumlu veya olumsuz birçok değişkenden etkilenen, kişinin psikolojik olarak iyi olma hali ve yaşam kalitesinin göstergesi olan şemsiye bir kavramdır (Veenhoven, 1996). Yaşam doyumuna ilişkin yapılan çalışmalar yaşam doyumunun öz yeterlik ve sosyal destek değişkenleriyle ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Yaşam doyumunu ile bu değişkenler arasında daha önce yapılan çalışmalar, öz yeterlik ile yaşam doyumunu ve sosyal destek ile yaşam doyumunu arasındadır (Barlow, Powell ve Gilchrist, 2006; Cappe, Wolff, Bobet ve Adrien, 2011; Davis ve Gavidia-Payne, 2009;

Duvdevany ve Abboud, 2003; Migerode, Maes, Buysse ve Brondeel, 2012; Smith, Greenberg ve Seltzer, 2012; Williams, Cullen ve Barlow, 2005).

Ancak, bu değişkenlerin ayrı ayrı çalışılarak yaşam doyumunu ile aralarında orta yüksek ve olumlu yönde bir ilişki olduğu ortaya konulmuş olmakla birlikte, bu iki değişkenin düzeyini bilmenin yaşam doyum düzeyinin tahmin etmeye ne derecede yarayacağı ortaya konulmamıştır.

Yukarıda sıralanan nedenlerden yola çıkılarak, erken çocukluk döneminde gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek, öz yeterlik ve yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi ve bu ilişkiyi yordayıcı olabilecek değişkenleri belirlemeye yönelik bir çalışma gerçekleştirmeye gereksinim duyulmuştur. Bu araştırmada daha önce aralarında ilişki olduğu ortaya konulan öz yeterlik ve sosyal destek değişkenlerin yaşam doyumunu ne derecede yordadığını belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmaya dahil edilecek çalışma grubunun belirlenmesinde, aile tepkilerini açıklayan modeller dikkate alınmıştır. Bu modellere göre, ailelerin gelişimsel yetersizliği olan bir çocuğa sahip olmaya ilişkin verdikleri en yoğun psikolojik tepkilerin tanı alma ve hemen sonrasındaki dönemde ortaya çıktığı; ilerleyen dönemlerde ise ailelerin depresyon gibi durumlara farkında olmadan uyum sağladıkları bilinmektedir. Tepkilerin yoğun ve açık olduğu bir evrede bu değişkenlerin düzeyini belirlemenin bilimsel olarak daha geçerli ve güvenilir bilgi sağlayacağı düşünöldüğünden erken çocukluk dönemi seçilmiştir.

1.2. Amaç

Bu araştırmada erken çocukluk döneminde bulunan ve gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları sosyal destek düzeyleri, öz yeterlik düzeyleri ile yaşam doyumları arasındaki ilişkiyi ortaya koymak ve bu ilişkinin yordayıcı olabilecek değişkenlerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaçla aşağdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Gelişimsel yetersizliği olan çocuklukların ebeveynlerinin algıladıkları sosyal destek düzeyleri nedir?
 - a. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile yaşları arasında bir ilişki var mıdır?
 - b. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları sosyal destek düzeyleri cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
 - c. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları sosyal destek düzeyleri eğitim düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
 - d. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları sosyal destek düzeyleri gelir düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
 - e. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları sosyal destek düzeyleri çocuklarının yaşına göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
 - f. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları sosyal destek düzeyleri çocuklarının cinsiyetine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
 - g. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları sosyal destek düzeyleri çocuklarının yetersizlik tanılarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

2. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin öz yeterlik algılarının düzeyi nedir?

- a. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları öz yeterlik düzeyleri ile yaşları arasında bir ilişki var mıdır?
- b. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları öz yeterlik düzeyleri cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
- c. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları öz yeterlik düzeyleri eğitim düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
- d. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları öz yeterlik düzeyleri gelir düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
- e. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları öz yeterlik düzeyleri çocuklarının yaşına göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
- f. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları öz yeterlik düzeyleri çocuklarının cinsiyetine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
- g. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları öz yeterlik düzeyleri çocuklarının yetersizlik tanılarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

3. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin yaşam doyumu algılarının düzeyi nedir?

- a. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları yaşam doyumu düzeyleri ile yaşları arasında bir ilişki var mıdır?

- b. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları yaşam doyumu düzeyleri cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
 - c. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları yaşam doyumu düzeyleri eğitim düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
 - d. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları yaşam doyumu düzeyleri gelir düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
 - e. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları yaşam doyumu düzeyleri çocuklarının yaşına göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
 - f. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları yaşam doyumu düzeyleri çocuklarının cinsiyetine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
 - g. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları yaşam doyumu düzeyleri çocuklarının yetersizlik tanılarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
4. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları sosyal destek, öz yeterlik ve yaşam doyumu düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
5. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları sosyal destek ve öz yeterlik düzeyleri, yaşam doyumu düzeylerini yordamakta mıdır?

1.3. Önem

Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynleriyle yapılmış olan sosyal destek, öz yeterlik ve yaşam doyumu değişkenleriyle ilgili çalışmalar bu üç kavramın alanyazında ailelerin sahip oldukları psikolojik niteliklerin anlaşılmasıyla ilgili çalışmalarda kullanıldığını göstermektedir. Alanyazında yer alan sosyal destek, öz yeterlik ve yaşam doyumu ile ilgili çalışmaların büyük bir kısmında bu kavramların ayrı ayrı incelendiği görülmektedir. Yapılan alanyazın taraması sonucunda, gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek, öz yeterlik ve yaşam doyumlarının birlikte incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu araştırma, gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek, öz yeterlik ve yaşam doyumu düzeylerinin birlikte incelendiği uluslararası ve ulusal alanyazındaki ilk çalışma olması açısından önemlidir. Ayrıca, araştırmaların çoğu belli bir yetersizlik türüne odaklanmış olup (Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), Down Sendromu, Fragile x Sendromu vb); gelişimsel yetersizlik gibi içinde çok çeşitli yetersizlik türünü barındıran daha geniş bir etki alanına odaklanan çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu araştırma, çalışma grubunda gelişimsel yetersizlik başlığı altında zihinsel yetersizlik, OSB, Down Sendromu, dil ve konuşma yetersizliği, çoklu yetersizlikler gibi birçok yetersizlik grubunu barındırması açısından önemlidir.

Yaşam doyumu üzerinde öz yeterlik ve sosyal destek değişkenlerinin etkilerinin incelendiği bu boyutlarla çalışmak, gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyumları kavramını daha kapsamlı olarak anlayabilmemiz açısından önemlidir.

Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerine yönelik hazırlanan ve uygulanan sınırlı sayıda müdahale programları bulunmaktadır. Özel eğitim alanında çalışan psikolog ve psikolojik danışmanların sayısı da görece azdır. Bu ebeveynlere daha çok özel eğitim öğretmenleri destek hizmet sağlamaktadır. Yaşam doyumu kavramı kişinin psikolojik iyi olma haline karşılık gelen şemsiye bir kavramdır. Yaşam doyumunu olumlu ve olumsuz etkileyen birçok değişken bulunmaktadır. Bu değişkenlerin kümülatif etkisi bireyin yaşam kalitesini ortaya çıkarmaktadır. Yaşam doyumuna ancak psikiyatrist, klinik psikolog vb. psikoloji meslek elemanları doğrudan müdahale edebilmektedirler. Özel eğitim öğretmenlerinin ebeveynlerin yaşam doyumu düzeyleri

üzerinde doğrudan bir müdahale yapabilecek yetkinliği bulunmamaktadır. Ancak, öz yeterlik ve sosyal destek değişkenleri özel eğitim öğretmenleri tarafından hazırlanacak eğitim programlarıyla düzenlenebilir, geliştirilebilir ve iyileştirilebilir kavramlardır. Öğretmenler öz yeterlik ve sosyal destek değişkenlerinin yaşam doyumunu yordaması derecesinde bu değişkenlere ilişkin müdahale programları hazırlayarak, yaşam doyumunu üzerinde dolaylı yoldan bir etki yaratabilirler. Bu araştırma, gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyumlarına etki eden ve onu oluşturan değişkenler ile yaşam doyumunu arasındaki ilişkinin ortaya konmasıyla yaşam doyumuna dolaylı da olsa müdahale edilebilmenin bilimsel bilgisini ortaya koyması açısından da önemli görülmüştür.

Ayrıca, öz yeterlik ve sosyal destek değişkenlerini gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik iyi olma hallerine yapacağı katkının düzeyini bilmek, özel eğitim öğretmenlerinin sadece çocuklara eğitim desteği vermelerinin ötesinde ebeveynlerine de nitelikli sosyal ve psikolojik destekleri verimli, işlevsel ve bilimsel temelli olarak sağlamalarının önünü açacaktır.

Bu bilgiler ışığında erken çocukluk dönemindeki gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin sosyal destek, öz yeterlik ve yaşam doyumunu düzeyinin belirlenmesinin ve bu değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesinin ebeveynlere ve çocuklara sunulacak destek hizmetler bakımından önem taşıdığı, ebeveynlere ve uzmanlara verilecek hizmetler konusunda yol gösterici olabileceği ve alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4. Sayıtlar

Araştırmaya katılan ebeveynlerin ölçme araçlarında yer alan maddeleri yanıtlarken, içten oldukları, gerçek ve kendilerine ait duygu ve düşünceleri yansıttıkları varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma Eskişehir’de bulunan bir üniversite bünyesindeki gelişimsel destek birimi ile üç özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinin yanı sıra Zonguldak Karadeniz Ereğli ilçesinde bulunan bir özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam eden 0-6 yaş arasında gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip 139 anne ve 86 baba olmak üzere toplam 225 ebeveyn ile sınırlıdır.

Araştırmaya katılan ebeveynlere ilişkin elde edilen demografik bilgiler sosyal destek düzeyi, algılanan öz yeterlik düzeyleri ve yaşam doyum düzeyleri, araştırmada kullanılan ölçü araçlarından (Kişisel Bilgi Formu (Ek-1), Yenilenmiş Ana baba Sosyal Destek Ölçeği/YASDÖ (Ek-2), Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği/EÖYÖ (Ek-3) ve Yaşam Doyum Ölçeği/YDÖ (Ek-4) ‘nden elde edilen puanlar ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

1.6.1. Sosyal destek

Sunulan kişi üzerinde duygusal ve davranışsal faydaları olan, sözel/sözel olmayan bilgi, tavsiye sunmak, maddi olarak yardımda bulunmak veya kişinin çevresindeki diğer kişilerle olan ilişkilerini sağlamlaştırması için desteklemektir (Gottlieb, 1983).

1.6.2. Ebeveyn öz yeterliği

Anne ve babaların bir çocuğun ebeveyni olmalarıyla birlikte sorumlulukları haline gelen görevleri yürütebilme ve yönetebilme yeterlikleri hakkındaki inanç ve yargılarıdır (Montigny ve Lacharite, 2005).

1.6.3. Yaşam doyumu

Bireyin işi, evlilik hayatı ve diğer alanlarda sürdürdüğü yaşamından mutluluk duyma düzeyidir (Myers ve Diener, 1995).

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE KONUYLA İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Sosyal Ağ ve Sosyal Destek

Sosyal ağ ve sosyal destek kavramları, sosyal ilişkilerin incelendiği araştırmalarda sıklıkla kullanılan anahtar kelimelerdendir. Sosyal ağ kavramı, bireyler arasındaki sosyal etkileşimi tanımlarken; sosyal destek kavramı ise, bu sosyal etkileşimlerin önemli işlevlerinden biri olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla sosyal ağ kavramı, insanlar arasında sosyal destek varlığında veya sosyal destek olmadan kurulan bağlantı olarak tanımlanabilmektedir (Heaney ve Israel, 2008).

Sosyal ağların çeşitli işlevleri bulunmaktadır. Bunlar; a) sosyal etki, b) sosyal kontrol, c) sosyal boş verme, d) sosyal karşılaştırma, e) arkadaşlık ve f) sosyal destektir.

Sosyal destek, genel tanımıyla strese neden olan durumun olumsuz sonuçlarını azaltacak ve uyumsal yeterliği geliştirecek hizmetlerin bireyler ve/veya kurumlar yoluyla sağlanmasıdır (Kaner ve Bayraklı, 2009). Lambert, Lambert, Klipple ve Mewshaw (1989)'a göre sosyal destek kişiyi, hayatındaki değişkenlerin stres dolu etkilerinden korur ve kişinin sevildiğine, toplum tarafından kabul edildiğine olan inancını artırır. Sosyal destek ile ilgili bir diğer tanım bireyin ihtiyaçları arasında yer alan ait olma, sevgi, takdir edilme, kendini gerçekleştirme gibi ihtiyaçların başka bireylerle kurduğu etkileşim sonucu tatmin etmesidir (Ekinci ve Ekici, 2003).

Gottlieb (1983); sosyal desteği “sunulan kişi üzerinde duygusal ve davranışsal faydaları olan, sözel/sözel olmayan bilgi/tavsiye sunma, maddi olarak yardımda bulunma veya kişinin çevresindeki diğer kişilerle olan ilişkilerini sağlamlaştırması için destekleme” olarak tanımlamıştır.

Sosyal desteğin amacı; bireyin toplumla sosyal kaynaşmasının sağlanarak yaşam doyum düzeyinin artırılması ve stres düzeyinin azaltılmasını sağlamaktır (Armstrong ve diğ., 2005).

Sosyal destek ve sosyal desteklere ulaşma, kişiler için bir ihtiyaç olarak algılanmalıdır. Sosyal destek ihtiyacı kişilerin yaşamlarının çeşitli dönemlerinde değişmekte ve yaşadığı olaylar tarafından etkilenmektedir (Bruhn ve Philips, 1984; Lambert, Lambert, Klipple ve Mewshaw, 1989; Akt: Baltaş ve Baltaş, 1999). Bu noktada

gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynler söz konusu olduğunda sosyal desteğin önemi de ortaya çıkmaktadır. Hiç kuşku yok ki bu ebeveynler tipik gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlere göre daha fazla sosyal desteğe ihtiyaç duymasına rağmen, daha az sosyal destek almaktadırlar.

Sosyal destekle ilgili yapılan araştırmalar, sosyal desteğin sunulan kişinin sağlık ve yaşam doyumu üzerinde olumlu etkileri olduğunu göstermektedir (Adams, King ve King, 1996).

2.1.1. Sosyal destek türleri

İlişkili alanyazına bakıldığında sosyal desteğin farklı türlerde ele alındığı görülmektedir. House (1981); sosyal desteği dört sınıfta toplamıştır. Bunlar; duygusal ve sosyal destek, araçsal destek, bilgi desteği ve değerlendirme desteğidir. Sosyal destek türleri Şekil 1.' de gösterilmiştir.

2.1.1.1. Duygusal ve sosyal destekler

Bireylerin sevgi, kabul görme, kendisine değer verilmesi, korunma gibi duygusal gereksinimlerini karşılamaya yönelik bir destek türü olan duygusal destek, daha çok akrabalar, yakın arkadaşlar, komşular gibi sosyal gruplarla ilgilidir. Duygusal destek alan bireylerin kendilerine değer verildiğini ve toplum tarafından kabul edildiklerini, sorunlarını konuşup paylaşabileceği birileri olduğunu düşünürler. Duygusal destek bireylerin birlikte olma ve ilişki kurma gereksinimlerini artırır, onların stres düzeylerini azaltır (Kaner, 2004).

2.1.1.2. Araçsal destekler

Bilişsel destek, maddi destek ve araç gereç desteği gibi isimlerle de adlandırılan araçsal destek, kişiler için parasal yardım, eğitim hizmetleri, araç gereç, tıbbi ve günlük bakım hizmetlerine ilişkin gereksinimleri karşılamaya yöneliktir. Bu tür gereksinimlerin karşılanması, ebeveynlerin sosyal ve boş zaman etkinliklerine daha fazla zaman ayırmalarına ve onların rahatlamalarına olanak verir (Kaner, 2004).

2.1.1.3. Bilgi desteği

Sosyal desteğin eğitimler yoluyla sağlanacak hizmetlerinden birisi olan bilgi desteği, bireye olası bir problemle karşılaştığı durumlarda çözüme ulaşmasını kolaylaştıracak öneri ve bilgiler sunmaktır. Bu destek sunulurken, bireyle benzer özellikler taşıyan kişilerin oluşturduğu sosyal destek grupları ve bu gruplardaki kişilerin deneyimlerinden yararlanılabilmektedir (Heaney ve Israel, 2008).

2.1.1.4. Değerlendirme desteği

Değerlendirme desteği özellikle bireyin kendini değerlendirme süreci için kullanışlı bilgilerin sunulduğu sosyal destek türüdür. Değerlendirme desteğine örnek olarak, yapıcı geri bildirim ve onaylama destekleri verilebilir (Heaney ve Israel, 2008).

şekil 1. Sosyal destek türleri

* Heaney ve Israel, 2008, s.191'den uyarlanmıştır.

Algılanan sosyal destek, bireylerin gereksinim duyduklarında var olan desteklerdir. Bu destekler öznel bir biçimde tanımlanmakta ve ölçülebilmektedir (Stokes, 1985).

Ailelerin sosyal destek almaları, onların yaşadıkları sorunlarla daha kolay baş etmelerini, yaşadıkları stresi azaltmalarını ve topluma uyumlarının artmasını kolaylaştırmaktadır (Sucuoğlu, 1997). Sosyal destek gelişimsel yetersizliği olan

çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları, psikolojik, sosyal ve fiziksel olumsuzlukların olumluya dönüştürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal destek bireyin sağlığı ile ilişkili kabul edilir ve bu nedenle sosyal desteğin bireyin yaşadığı olumsuz olayların ve sonuçlarının etkisi üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir (Sorias, 1986)

2.1.2. Sosyal ağ ve sosyal desteklerin geliştirilmesi

Alanyazın incelendiğinde sosyal ağlar ve sosyal desteğin geliştirilebilir olduğu görülmektedir. Sosyal ağlar ve sosyal desteğin geliştirilmesinde kullanılan çeşitli müdahale türlerinin bulunduğu ifade edilmiştir (Heaney ve Israel, 2008; McLeroy, Gottlieb, and Heaney, 2001). Sosyal destek müdahale türleri dört grupta toplanmıştır. Bunlar şu şekilde açıklanmaktadır;

- a) Var olan sosyal ağların bağlantılarını güçlendirmek,
- b) Yeni sosyal ağ bağlantıları geliştirmek,
- c) Doğal destekler ve toplumsal sağlık çalışanlarını kullanarak sosyal ağlar oluşturmak ve
- d) Problem çözme süreçlerinde katılımcı olarak toplumsal düzeyde sosyal ağlar geliştirmek.

Heaney ve Israel (2008), her bir türün farklı boyutlardaki sosyal destek biçimlerini desteklemeye ve geliştirmeye yönelik etkinlikler olduğu belirtmekte ve bu müdahale türlerini şu şekilde açıklamaktadırlar.

2.1.2.1. Var olan sosyal ağların bağlantılarını güçlendirmek

Sosyal destek müdahalesinin bu türünün amacı; sosyal desteği sunan, sosyal desteği alan veya her iki tarafın davranışlarını değiştirerek var olan sosyal destek sürecinin başarılı bir şekilde sürmesini ve sosyal desteğin tarafları arasındaki bağların güçlendirilmesini sağlamaktır. Var olan sosyal ağların bağlantılarını güçlendirme eğitimlerinde genellikle etkili destek sağlama ve sunulan sosyal destekten en üst düzeyde yararlanma etkinliklerine yer verilmektedir.

Tablo 1.*Sosyal destek müdahale türleri*

Müdahale Türü	Müdahale Örnekleri	Seçilmiş Kaynaklar
Var Olan Sosyal Ağların Bağlantılarını Güçlendirmek	Sosyal ağ üyelerine sosyal destek sunma becerileri öğretmek Sosyal ağ ilişkilerini yürütmeyi öğretmek Sistem yaklaşımları (aile terapisi ve evlilik danışmanlığı gibi)	Heaney, 1991; Sandler ve diğ., 1988; Wing and Jeffery, 1999; Palmer, Baucom, ve McBride, 2000
Yeni Sosyal Ağ Bağlantıları Geliştirmek	Danışmanlık bağlantısı oluşturmak. Arkadaş grubu oluşturmak. Destek gruplarını iyileştirmek.	Helgeson ve Gottlieb, 2000. Chesler ve Chesney, 1995; Rhodes, 2002.
Doğal Destekler Ve Toplumsal Sağlık Çalışanlarını Kullanarak Sosyal Ağlar Oluşturmak	Doğal destekleri veya toplumsal sağlık çalışanlarını tanımlama. Doğal desteklerin var olan sosyal ağlarını analiz etmek. Toplumsal problem çözme stratejilerini öğretmek.	Eng ve Hatch, 1991; Kegler ve Malcoe, 2004; Earp ve diğ., 1997; McQuiston ve Flaskerud, 2003; Krieger, Takaro, Song, ve Weaver, 2005.
Toplumsal Düzeyde Problem Çözmeye Dayalı Sosyal Ağlar Oluşturmak	Toplum içindeki birbiriyle ilişkili sosyal ağları belirlemek. Seçilen hedef ihtiyaç alanındaki üyelerin sosyal ağ özelliklerini değerlendirmek. Toplumsal alanda devam eden problemleri tanımlama ve çözme yeterliğini geliştirmek.	Minkler, Thompson, Bell ve Rose, 2001; Boutilier, Cleverly ve Labonte, 2000.

* Heaney ve Israel, 2008, s.200'den uyarlanmıştır).

2.1.2.2. Yeni sosyal ağ bağlantıları geliştirmek

Yeni sosyal ağ bağlantıları geliştirmek genellikle var olan sosyal ağın, etkili bir sosyal destek sunulmasını engelleyecek kadar küçük, aşırı yüklenilmiş veya etkisiz olduğu durumlarda geliştirilmektedir. Örneğın, kronikleşmiş bir sosyal dışlanma sorunu için var olan sosyal ağdan daha farklı ve yeni bir ağ oluşturularak kurtulmak denenmelidir. Yeni sosyal ağ bağlantıları geliştirme sürecinde sıklıkla kullanılan yöntemler, yeni bir danışmanlık ağı kurmak, arkadaşlık grubu oluşturmak ve var olan destek grubunu daha etkili sosyal destekler sunabilmesi için geliştirmek olarak sıralanabilir.

2.1.2.3. Doğal destekler ve toplumsal sağık çalışanlarını kullanarak sosyal ağlar oluşturmak

Toplumdaki bireylere doğal destek sağılayan kişiler, genellikle bireylerin ihtiyaçlarını analiz ederek onlara öneri, sosyal destek veya farklı türdeki yardımları sunan sağık çalışanlarıdır. Bu çalışanlar, toplumun farklı kesimlerindeki bireylerin ihtiyaçlarına göre sunulacak farklı düzeylerdeki sosyal destekler hakkında eğıtilerek yeni sosyal destek ağları oluşturmaları sağılanabilir.

2.1.2.4. Problem çözme süreçlerinde katılımcı olarak toplumsal düzeyde sosyal ağlar geliştirmek

Bu müdahale türünde, toplum üyelerinin var olan toplumsal problemleri çözmeye ve ihtiyaçı olan kişilere gerekli sosyal desteğı sunmalarını sağılamada kullanılması için yeterliklerinin artırılması hedeflenir. Bu tür eğıtimsel katılan toplum üyeleri sayesinde var olan sosyal destek ağları güçlenmekte ve toplumsal problemleri çözmeye dayalı yeni sosyal destek ağları geliştirilmektedir.

2.1.3. Ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek ile ilgili alanyazında yapılan araştırmalar

Gelişimsel yetersizliğı olan çocukların ebeveynlerin algıladıkları sosyal desteğıe ilişkin çalışmalar incelendiğinde; sosyal destek değışkeni ile stres düzeyleri, depresyon düzeyleri, ebeveynlik tutumları, çocuklarının davranış problemleri, zihinsel sağık durumları, dayanıklılık düzeyleri, ebeveynlik yeterlikleri, aile direnç düzeyleri, sorunlarla başa çıkma durumları, kaygı, tükenmişlik ve umutsuzluk düzeyleri, evlilik

uyumları ile geleceğe ilişkin planları arasındaki ilişkilerin incelendiği görülmektedir. İlerleyen bölümde bu araştırmalara ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

2.1.3.1. Ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek ile ilgili uluslararası alanyazında yapılan araştırmalar

Hafif veya orta düzey zihinsel yetersizliği bulunan (IQ puanları 60 ile 85 arasında değişen) ve yaşları 21 ile 43 arasında değişen 20 anneyle çalışan Ehlers-Flint (2002), çalışmalarında zihinsel yetersizliği olan annelerin ebeveynlik tutumları ve sosyal destek algılarını belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışmaya katılan annelerin arkadaşlarından, komşularından, toplumdaki algıladıkları sosyal destek düzeylerini belirlemek için “Sosyal İlişkiler Ölçeği” (ISC; Richardson, 1984); ebeveynlik tutumlarını belirlemek üzere “Ebeveynlik Tutum Ölçeği” (PAQS, Block, 1965) kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda annelerin genel olarak annelik yeterlikleri ve ebeveynlik tutumları ile ilgili olarak olumlu düşüncelere sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Katılımcı annelerin büyük çoğunluğu maddi zorluklar ve sosyal ayrımcılığa maruz kaldığını belirtmişlerdir. Annelerin arkadaşları, komşuları, toplumsal kurumlar arasından en çok sosyal desteği toplumsal kurumların eğitim hizmetlerinden aldıkları ve bu hizmetlerden memnuniyetlerini açıkça belirtmişlerdir.

OSB olan çocuğa sahip 141 ebeveynin ailelerinden algıladıkları sosyal destek düzeyleri ve çocuklarının davranış problem düzeylerini belirlemeyi amaçlayan Hastings (2003); ebeveynlerin sosyal destek algılarını belirlemek üzere, “Aile Destek Ölçeği (FSS; Dunst ve diğ., 1984); çocukların davranış problemlerini değerlendirmek için, “Otizm Davranış Kontrol Listesi” ni (ABC; Krug ve diğ., 1980) kullanmıştır. Çalışmanın sonucunda, yüksek düzeyde sosyal desteğe ulaşabilen ailelerin çocuklarının davranış problemlerinin daha az düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bromley ve diğ.,(2004), çalışmasında OSB olan çocuğa sahip 68 annenin, algıladıkları sosyal destek düzeyleri, aldıkları sosyal destekten memnun olma düzeyleri, zihinsel sağlık durumları ve çocuklarının davranış problemleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırmada kullanılan ölçme araçları; “Uyumsal Davranış Ölçeği” (ABS; Lamber ve diğ;1993); “Gelişimsel Davranış Kontrol Listesi” (DBC; Einfeld ve

Tonge, 1994); “Aile Destek Ölçeği” (FSS; Dunst ve diğ., 1988) ve “Genel Sağlık Anketi” (GHQ-12; Goldberg ve Williams, 1988)’dir. Araştırmanın sonuçları; çocukların davranış problemlerinin yüksek oluşu ile annelerin yüksek oranda psikolojik stres altında olmaları ve algıladıkları sosyal destek düzeylerinin düşük olması arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Yaş ortalamaları 60,67 olan 100 anne ile çalışan Ben-Zur ve Lury (2005), çalışmalarında zihinsel yetersizliği olan yetişkin bireylerin annelerinin sosyal destek algıları, dayanıklılıkları ve zihinsel sağlıkları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmaya katılan annelerin zihinsel yetersizliği olan ve yaşları ortalama 32 olan çocukları bulunmaktadır. Çalışmaya katılan annelerin zihinsel sağlık düzeyleri “Zihinsel Sağlık Ölçeği” (MHI; Veit ve Ware, 1983); stres düzeyleri “Stres Kaynakları Ölçeği” (QRS-F, Friedrich, 1983); sosyal destek algıları “Kişiler Arası Destek Değerlendirme Listesi” (ISEL, Cohen, 1985) ve dayanıklılık düzeyleri “Dayanıklılık Ölçeği” (Kobasa, 1979) kullanılarak ölçülmüştür. Çalışmanın sonuçları, zihinsel sağlık, stres, dayanıklılık ve sosyal desteğin yüksek oranda iç korelasyona sahip oldukları; bununla birlikte yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına göre zihinsel sağlığın üzerinde stres ve dayanıklılığın bağımsız olarak etkisinin olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip 46 annenin ebeveynlik stresi, çocuklarının uyumsal özellikleri ve aile destek düzeylerini incelemeyi hedefleyen Hassall, Rose ve McDonald (2005), çalışmalarında zihinsel yetersizliği olan çocukların uyumsal davranışlarını değerlendirmek için, “Vineland Uyumsal Davranış Ölçeği” (Sparrow ve diğ., 1984); annelerin aileden gelen sosyal destek düzeylerini belirlemek için, “Aile Destek Ölçeği” (Dunst ve diğ., 1984) ve ebeveynlik stresini belirlemek için, “Aile Stres Ölçeği” (Abidin, 1995) kullanmışlardır. Çalışmanın sonucunda aileden gelen sosyal destek ile ebeveynlik stresi arasında negatif yönde güçlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ve daha önceden çocuklarının durumuyla ilgili olarak farklı kuruluşlardan sosyal destek hizmeti almış, yaşları 20 ile 50 arasında değişen ebeveynlerle çalışan Tarleton ve Ward (2007), zihinsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin aldıkları sosyal destek deneyimleri ile ilgili düşüncelerini

belirlemeyi amaçlayan nitel bir çalışma yürütmüşlerdir. Çalışmanın katılımcılarıyla birebir görüşmeler gerçekleştirilmiş ve araştırmacıların hazırladığı açık uçlu sorularla: ebeveyn olarak nasıl desteklendikleri, aldıkları destekten memnun olma durumları, aldıkları desteklerin iyi olan ve geliştirilmesi gereken yönleri, hangi destek türünden memnun oldukları ve destek gruplarının nasıl çalıştığı konuları hakkında veriler elde edilmiştir. Çalışmanın sonuçları ebeveynlerin sosyal destek almalarının, onların ebeveynlik yeterliklerini arttırmaya ve karşılaştıkları problemleri çözmelerine yardımcı olduğunu, bunun yanı sıra en çok yardımı olan sosyal destek türlerinin duygusal ve uygulamalı destek olduğunu göstermiştir. Ebeveynler ayrıca, uygun bir sosyal destek aldıklarında çocuklarıyla zaman geçirmekten daha çok keyif aldıklarını ve yaşam kalitelerinin arttığını da belirtmişlerdir.

Kratochwill, McDonald, Levin, Scalia ve Coover (2009), çalışmalarında çoklu aile sosyal destek programının gelişimsel yetersizlik riski olan çocuklar ve ebeveynleri üzerindeki etkilerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın katılımcı grubunu gelişimsel yetersizlik riski olan 225 çocuğun aileleri arasından çalışmaya katılmaya gönüllü olan 175 aile oluşturmuştur. Çalışmada sosyal destek programının çocuklarda yol açtığı sosyal, duygusal ve davranışsal etkilerini belirlemek üzere; “Çocuk Davranış Kontrol Listesi” (CBCL; Achenbach, 1991); “Ebeveyn ve Öğretmen Rapor Formları” (TRF; Achenbach, 1991) ve “Sosyal Beceri Puanlama Sistemi” (SSRS; Gresham ve Elliot, 1990) kullanılmıştır. Bunun yanı sıra ebeveynlerin uyumluluk ve tutarlılık düzeylerini belirlemek üzere “Aile Uyumluluk ve Tutarlılık Değerlendirme Ölçeği” (FACES; Olson, Portner ve Bell, 1982) ve algıladıkları sosyal destek düzeylerini belirlemek için “Aile Destek Ölçeği” (FSS; Dunst, 1988) kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları uygulanan sosyal destek programının ailelerin uyumluluk düzeylerini arttırdığını ve okul-aile işbirliğini olumlu etkilediğini göstermiştir. Bununla birlikte, gelişimsel yetersizlik riski altındaki çocukların davranışlarında olumlu gelişmeler kaydedilmiştir.

Plumb (2011), çalışmasında OSB tanısı olan çocuğa sahip ailelerin sosyal destek algıları, aile direnç düzeyleri ve ebeveynlik stres düzeylerini belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmanın katılımcı grubunu OSB tanısı olan ve yaşları 6-12 arasında bulunan çocukların 50 tane birincil bakıcısı oluşturmaktadır. Çalışmada birincil bakıcıların sosyal destek algılarını belirlemek üzere “Sosyal Destek Ölçeği” (SSI; McCubbin,

Patterson ve Glynn, 1982); stres düzeylerini belirlemek için; “Ebeveynlik Stres Ölçeği” (PSI-SF; Abidin, 1995) ve aile direnç düzeylerini belirlemek üzere; “Aile Direnç Değerlendirme Ölçeği” (FRAS; Sixbey, 2005) kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları ailelerin büyük bir çoğunluğunun klinik olarak yüksek düzeyde strese sahip olduklarını göstermiştir. Ayrıca, direnç düzeyleri yüksek olan ailelerin stres düzeylerinin daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte beklenenin aksine; yüksek düzeyde sosyal destek alan ailelerin ebeveynlik stresinin arttığı belirlenmiştir. Çalışmanın tartışma bölümünde bu durumun nedeni; ebeveyn grupları gibi bazı sosyal ilişkilerin OSB olan çocukların ebeveynlerinin stres düzeylerini arttırıcı etkisinin olabileceği şeklinde açıklanmıştır.

Gelişimsel yetersizliği olan çocuklara sahip ebeveynlerle, tipik gelişim gösteren çocuklara sahip ebeveynlerin kan basıncı düzeyleri, stres düzeyleri, çocuklarının davranış problemleri ve sosyal destek düzeylerini karşılaştırmayı amaçlayan Gallagher ve Whiteley (2012), çalışmalarının deney grubunu gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip 35 ebeveyn, kontrol grubunu ise tipik gelişim gösteren çocuğa sahip 30 ebeveynden oluşturmuşlardır. Çalışmaya katılan tüm ebeveynlerin genel sağlık durumları normaldir. Bunun yanı sıra diyabet ve yüksek tansiyon gibi hastalıkları bulunan ebeveynler çalışma dışında tutulmuşlardır. Çalışmanın katılımcılarına “Algılanan Stres Ölçeği” (PSS; Cohen, Kamarck ve Mermelstein, 1983); “Güçlükler ve Zorluklar Ölçeği” (SDQ; Goodman, 1997) ve “Aile Sosyal Destek Ölçeği” (FSS; Dunst, Trivette ve Deal, 1988) uygulanmıştır. Bunun yanı sıra katılımcıların kan basınçlarını ölçmek için; “Taşınabilir Kan Basıncı Ekranı” (ATM-2430; A & D Medical, USA) kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları, gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip deney grubundaki ebeveynlerin kan basıncı düzeylerinin, tipik gelişim gösteren çocuğa sahip kontrol grubundaki ebeveynlere oranla daha yüksek olduğunu açık bir biçimde ortaya koymuştur. Bununla birlikte, yapılan analiz sonuçları gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin, kontrol grubundaki ebeveynlere göre daha düşük oranda sosyal desteğe sahip olduklarını göstermiştir.

Hall (2012), çalışmasında yaşları 2 ile 21 arasında OSB tanısı olan çocuğun davranış problemleri ve bu çocuğa sahip ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile sorunlarla başa çıkma düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın

katılımcı grubunu 38 biyolojik ebeveyn (28 anne, 10 baba) ve onların OSB olan çocukları oluşturmuştur. Çalışma sürecinde OSB olan çocukların davranış problemlerini belirlemek üzere “Çocukluk Otizmi Dereceleme Ölçeği” (CARS; Schopler, 1988); ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek düzeyini belirlemek için; “Sosyal Destek Ölçeği” (SSI; McCubbin, 1982) ve sorunlarla başa çıkma düzeylerini belirlemek için ise; “Aile Kriz Yönetimi Kişisel Değerlendirme Ölçeği” (F-COPES; McCubbin, 1981) kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları, ailelerin aldıkları sosyal destek düzeylerinin arttığında, sorunlarla başa çıkma düzeylerinin de paralel olarak arttığını göstermiştir. Bununla birlikte sosyal desteğin çocukların davranış problemlerinin azalmasında az da olsa etkili olduğu ancak tek başına bir çözüm olmadığı; ebeveynlerin sorunlarla başa çıkma düzeylerinin artırılmasında ise önemli bir etken olduğu ortaya konmuştur.

İşitme yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip olmalarının depresyon düzeylerini nasıl etkilediği ve alacakları sosyal desteğin depresyonlarını iyileştirme üzerindeki etkisini değerlendirmeyi amaçlayan Sipal ve Sayin (2013), çalışmalarının katılımcı grubunu yaşları 36 ay ile 72 ay arasında değişen ve işitme yetersizliği olan çocuğa sahip 103 anneden oluşturmuşlardır. Çalışmada annelerin ebeveynlik tutumlarını ölçmek üzere, “Ebeveynlik Tutum Ölçeği” (PARI; Schaffer ve Bell, 1958); depresyon düzeylerini belirlemek için, “BECK Depresyon Ölçeği-Türkçe Versiyonu” (BDI; Hisli, 1989) ve algılanan sosyal destek düzeyini belirlemek için ise; “Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği” (MSPSS; Eker ve Akar, 1995) kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları, annelerin %24,4’ünün depresyonda olduğu ve aileleri ile arkadaşlarından aldıkları sosyal desteğin depresyon düzeylerinin yordayıcısı olduğu belirlenmiştir. Bunun yanı sıra annelerin depresyon düzeylerinin evdeki otoritelerini ve ebeveynlik tutumlarını etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Bulgular, sosyal desteğin anneleri depresyondan koruyucu ve olumlu ebeveynlik tutumları geliştirmelerine yardımcı önemli bir kaynak olduğunu göstermiştir.

Hsiao (2014), çalışmasında Down Sendromlu çocuğa sahip ebeveynlerin çevrelerinden gördükleri sosyal destek ile ailelerinin demografik özellikleri, beklentileri ve işlevleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamışlardır. Çalışmanın katılımcı grubunu 83 aile içinde yer alan toplam 155 ebeveyn (80 anne, 75 baba) oluşturmuştur. Katılımcılar internet üzerinden e-posta yoluyla gönderilen anketleri cevaplandırmışlardır.

Çalışmanın sonucunda, yaşı daha büyük Down Sendromlu çocuğa sahip ebeveynlerin daha çok aile eğitimi olanaklarına, maddi gelire ve daha sağlıklı bir aile işlevinin sürdürülmesi için gerekli olan sosyal desteğe sahip oldukları; bunun yanı sıra daha düşük düzeyde beklentilerinin olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, sosyal desteğin aile işlevleri ve beklentilerini orta düzeyde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Yaşları 8-16 arasında olan ve fiziksel, zihinsel, görme ve çoklu yetersizliğe sahip altı çocuk ve onların anneleri ile çalışan Shang ve Fisher (2014), çalışmalarında gelişimsel yetersizliği olan çocuklara sahip Çinli annelerin ebeveynlik deneyimlerini analiz etmişlerdir. Altı ayrı örnek olay incelemesinden oluşan bu nitel çalışmada, annelerle çocuklarının gereksinimleri, günlük bakımları, finansal güvenlik ve çocuk gelişimi hakkında görüşülmüştür. Nitel veriler çalışma sırasında yapılan gözlemler ve çocukların ebeveynleri, diğer aile üyeleri ve çocukla ilişkili kişilerle yapılan görüşmelerle elde edilmiştir. Çalışmanın analiz sonuçları, annelerin kapasiteleri, toplumsal ve yerel sosyal desteklerin çocukları ve annelerini nasıl etkilediğini ortaya koymuştur. Çalışmaya katılan gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin sosyal ayrımcılık, yetersiz sosyal destek ve sosyal hizmetlerin yerel olarak uygulanmasındaki başarısızlık konularındaki deneyimlerinin yetersizlik alanında yapılan uluslararası çalışmaların bulgularıyla örtüştüğü sonucuna ulaşılmıştır.

2.1.3.2. Ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek ile ilgili ulusal alanyazında yapılan araştırmalar

Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip 118 anne ile normal gelişim gösteren çocuğa sahip 121 anne ile çalışan Duygun ve Sezgin (2003), çalışmalarında zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip anneler ile normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelerin stres belirtileri, stresle başa çıkma tarzları ve algıladıkları sosyal desteğin tükenmişlik düzeylerine etkisini incelemişlerdir. Araştırmada ölçme aracı olarak; “Maslach Tükenmişlik Ölçeği Türkçe Formu” (Ergin, 1992); Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği (Şahin ve Durak, 1995); “Stres Belirtileri Ölçeği” (Hovardaoğlu, 1997) ve “Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği” (ÇASDÖ; Zimet, Dahlem ve diğ.,1988) kullanılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre; zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin tükenmişlik düzeylerinin, normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelere oranla daha yüksek olduğu; zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip olan

anneleri yüksek oranda yaşadıkları duygusal tükenmişlik düzeyiyle bağlantılı olan faktörlerden birisinin sosyal desteklerden gerektiği kadar yararlanamama olduğu belirlenmiştir.

Coşkun ve Akkaş (2009), gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada, eğitsel tanılama için Rehberlik ve Araştırma Merkezi'ne başvuran 150 annenin; sürekli kaygı düzeylerini belirlemek amacıyla, "Spielberg Durumluk Kaygı Envanteri" (Spielberg ve diğ., 1970) ve algıladıkları sosyal destek düzeylerini belirlemek üzere ise; "Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği" (Zimet, Dahlem ve diğ.,1988) uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda, gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin sürekli kaygı düzeylerinin yüksek olduğu ve algılanan sosyal destek düzeyi ile sürekli kaygı düzeyi arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunduğu belirlenmiştir. Başka bir deyişle, sosyal destek algısı yükseldiğinde sürekli kaygı düzeyinde azalma olduğu tespit edilmiştir.

Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin yaşadıkları güçlükleri, ailelerinden algıladıkları sosyal destek düzeyini ve umutsuzluk düzeylerini incelemeyi amaçlayan Karadağ (2009); çalışmasında annelerin ailelerinden algıladıkları sosyal desteğin düzeyini belirlemek amacıyla, "Aileden Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Türkçe Versiyonu" (Yıldırım, 1997) ve umutsuzluk düzeylerini belirlemek üzere, "Beck Umutsuzluk Ölçeği" (BUÖ; Beck ve diğ; 1974) kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, annelerin sosyal destek algıları ile umutsuzluk düzeyleri arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. Başka bir deyişle, sosyal destek düzeyi daha yüksek olan annelerin umutsuzluk düzeylerinin daha düşük olduğu saptanmıştır.

Karpat ve Girli (2012), çalışmalarında 3-18 yaş aralığında ve "Yaygın Gelişimsel Bozukluk" tanısı bulunan çocuğa sahip 103 ebeveynin, çocuklarının yetersizlikleri nedeniyle içinde buldukları yas durumlarını, evlilik uyumlarını ve algıladıkları sosyal destek düzeylerini incelemiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak, "Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği" (ÇASDÖ; Zimet, Dahlem ve diğ.,1988); "Hogan Yas Tepkileri Tarama Listesi" (HYTL; Hogan ve diğ., 2001) ve "Çiftler Uyum Ölçeği" (Spanier, 1976) kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, ebeveynlerin

ailelerinden ve arkadaşlarından aldıkları sosyal destek düzeyi azaldıkça; yas düzeylerinin arttığı, evlilik uyum düzeylerinin ise azaldığı belirlenmiştir. Bununla birlikte ebeveynlerin sosyal destek gördükleri birincil kaynağın aileleri olduğu, bu kaynağı arkadaşları ve çevrelerindeki diğer kişilerin izlediği saptanmıştır.

Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip 192 anne ve 114 baba olmak üzere toplam 306 ebeveynle çalışan Düzova (2013), çalışmasında gelişimsel yetersizliği olan çocuğu olan ebeveynlerin sosyal destek algıları ve geleceğe ilişkin planları incelemiştir. Araştırmada ebeveynlerin sosyal destek algılarını ölçmek üzere, “Aile Destek Ölçeği” (ADÖ; Kaner, 2001) ve geleceğe ilişkin planlarını ölçmek için “Geleceğe İlişkin Plan Ölçeği” (GİPO; Gölalınış ve Erhan, 2005) kullanılmıştır. Yapılan araştırmanın sonucunda, katılımcı grubundaki ebeveynler arasında diğerlerine kıyasla; annelerin, çocuğunun gelişimsel yetersizliğinden dolayı kendisini suçlu hissedenenlerin, çocuk bakımında yardımcısı bulunmayanların ve zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerle hem zihinsel hem de fiziksel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algılarının daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bu duruma ek olarak; çocuk bakımında yardımcısı bulunan ebeveynleri gelecekle ilgili plan yapma oranlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Kırbaş ve Özkan (2013), Down Sendromu olan çocuğa sahip 63 annenin, aile işlevlerini algılama ve sosyal destek düzeylerini incelemiştir. Araştırma sürecinde annelerin algıladıkları sosyal destek düzeyini belirlemek için “Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği” (ÇASDÖ; Zimet, Dahlem ve diğ.,1988); aile işlevlerini algılama düzeylerini belirlemek amacıyla “Aile Değerlendirme Ölçeği” (ADÖ; Epstein ve diğ.,1983) kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, Down

Sendromu olan çocuğa sahip annelerden; sosyal destek algısı yüksek olan annelerin aile işlevlerini daha iyi ve etkili bir şekilde yerine getirebildikleri belirlenmiştir.

Çalışmalarında zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin aile stresi, aile yükü, algıladıkları sosyal destek düzeyi ve aldıkları sosyal destekten memnuniyet düzeylerini değerlendirmeyi amaçlayan Sivrikaya ve Çiftçi Tekinarslan (2013), çalışmalarında veri toplama aracı olarak “Yenilenmiş Ana Baba Sosyal Destek

Ölçeği” (YASDÖ; Kaner, 2010); “Aile Stresini Değerlendirme Ölçeği” (ASDÖ; Küçüker, 1999) ve “Aile Yüğü Değerlendirme Ölçeği” (AYDÖ; Sarı, 2007) kullanılmışlardır. Yapılan analizler sonucunda, algılanan sosyal destek düzeyi arttıkça stres düzeyi ve aile yükünün azaldığı saptanmıştır.

Gelişimsel yetersizliği olan çocuga sahip ebeveynlerin sosyal destek algılarının incelendiği ilgili araştırmalarda, ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek düzeyi ile zihinsel sağlık düzeyi, stres düzeyi, aile direnç düzeyi, depresyon düzeyi, ebeveynlik yeterlikleri, kaygı düzeyleri, tükenmişlik düzeyi, aile yükü ve çocuklarının davranış problemleri gibi değişkenlerle olan ilişkileri incelenmiştir. Çalışmaların sonuçları, sosyal desteğin stres düzeyi, çocukların davranış problemleri, depresyon düzeyi, kaygı düzeyi, tükenmişlik düzeyi ve aile yükü değişkenlerini azalttığı; buna karşılık zihinsel sağlık düzeyi, aile direnç düzeyi ve ebeveynlik yeterlikleri değişkenlerini arttırdığını göstermiştir (Banach, Iudice, Conway ve Couse 2010; Ben-Zur ve Lury, 2005; Bromley, Hare, Davidson ve Emerson, 2004; Coşkun ve Akkaş, 2009; Duygun ve Sezgin, 2003; Düzova, 2013; Ehlers-Flint, 2002; Ersoy ve Çürük, 2009; Gallagher ve Whiteley, 2012; Hall, 2012; Hassall, Rose ve McDonald, 2005; Hastings, 2003; Hsiao, 2014; Karadağ, 2009; Karpat ve Girli, 2012; Plumb, 2011; Preece ve Jordan, 2009; Shang v Fisher, 2014; Sipal ve Sayin, 2013; Sivrikaya ve Çifci Tekinarslan, 2013; Tarleton ve Ward, 2007).

Alanyazında sosyal destekle ilişkili yapılan araştırmalar Tablo 2’de özetlenmiştir;

Tablo 2.

Sosyal destekle ilişkili araştırmalar

Kavram	Araştırma Sayısı	İlişkili Değişkenler	Bulgular
Sosyal Destek	22	<ul style="list-style-type: none">• Zihinsel sağlık düzeyi• Stres düzeyi• Aile direnç düzeyi• Depresyon düzeyi• Ebeveynlik yeterlikleri• Kaygı düzeyleri• Tükenmişlik düzeyi• Aile yükü• Çocuklarının davranış problemleri	<p>Sosyal desteğin varlığı;</p> <ul style="list-style-type: none">• Stres düzeyi, çocukların davranış problemleri, depresyon düzeyi, kaygı düzeyi, tükenmişlik düzeyi ve aile yükü değişkenlerini azaltmış,• Zihinsel sağlık düzeyi, aile direnç düzeyi ve ebeveynlik yeterlikleri değişkenlerini arttırmış.

2.2. Öz Yeterlik ve Ebeveyn Öz Yeterliği

Öz yeterlik algısı, insanın davranışlarını ve güdülenme düzeyini doğrudan etkileyen bir olgudur. Öz yeterlik algısı, bireyin yaşamını etkileyen olayları kontrol edebilme gücüne ilişkin inançlarını ifade etmektedir. Öz yeterlik kişinin gelecekte karşılaşacağı durumları kontrol ederek yönetebilme kapasitesi olarak tanımlanmaktadır (Bandura, 1977; 1999).

Ülkemizde öz yeterlik inancı, öz yeterlik algısı, yetkinlik beklentisi ve öz yetkinlik olarak da isimlendirilen öz yeterlik, sosyal bilişsel kurama göre bireylerin öğrendikleri davranışları performansa dönüştürebilmesi için gerekli olan kavramdır (Aksoy ve Diken, 2009).

Kurbanoglu (2004)'na göre ise öz yeterlik kişinin bir işi başarmak için gerekli olan bilgi ve beceriye sahip olduğu konusundaki inancına karşılık gelmektedir. Öz yeterlikte gerçekte doğru olandan çok, kişinin öznel yargısına ve sahip olduğu kaynaklara güvenmesine dikkat çekilir. Kişinin önceki başarılı deneyimleri, çevreden gelen olumlu geri bildirimler ve olumlu duygu durum öz yeterlik inancını beslemektedir. (Çorbacı-Serin ve Girli, 2012).

Bireylerin sahip olduğu öz yeterlik algısı, onların hedeflerini, bu hedeflere ulaşmak için ne kadar çaba harcayacaklarını, hedeflerine ulaşırken karşılaştıkları zorluklarla ne kadar baş edebileceklerini ve başarısızlık karşısındaki tepkilerini etkilemektedir (Hazır-Bıkmaz, 2004).

2.2.1. Öz yeterliğin kaynakları

Bandura (1977) bireylerin öz yeterlik algılarının kaynaklarını dört başlık altında toplamıştır. Bunlar, (a) doğrudan başarılı deneyimler, (b) dolaylı deneyimler (c) sözle ikna ve (d) fizyolojik ve duygusal durumlardır. Yetersizlik tanısı almış çocukların ebeveynlerinin öz yeterlik algıları yukarıda sıralanan bu dört kaynaktan olumlu ya da olumsuz olarak etkilenebilmektedir (Al-Kandari ve Al-Qashan, 2010).

2.2.1.1. Doğrudan başarılı deneyimler

Başarılan deneyimler öz yeterlik algısının en etkili kaynağıdır. Bireylerin yaptıkları işlerde elde ettikleri başarılarla dayanarak onların daha sonra yapacakları işlerde de başarılı olacaklarına dair bir algı geliştirmeleri durumudur bunun tersi durum olan başarısız deneyimler de kişinin öz yeterlik algısına zarar verir. Bununla birlikte bireyin kolay kazanılan başarılarla oluşturduğu öz yeterlik algısı daha zor bir durum karşısında kolay kaybedilebilir (Aksoy ve Diken, 2009). Bireyin karşılaştığı problemler karşısında doğru adımları atarak çözüme ulaşması, başarılı olduğunu hissetmesini ve öz yeterlik inancının artmasını sağlamaktadır. Başarısızlık, özellikle erken kişisel gelişim dönemi için yıkıcı etkiler yaratabilmektedir. Bireyin öz yeterliğinin direnç kazanabilmesi için, kendisinin başrolde olduğu başarılı deneyimlere gereksinimi bulunmaktadır (Bandura, 1999). Başarılı deneyimler ve bireyle benzer özellikler taşıyan kişilere ilişkin başarı hikâyeleri öz yeterlik inancını beslemektedir (ÇorbacıSerin, Girli, 2012).

2.2.1.2. Dolaylı deneyimler

Bireyin öz yeterlik algısını oluşturma ve güçlendirme bir diğer yolu da dolaylı deneyimler yaşamasıdır. Eğer insanlar, kendilerine benzeyen diğer bireylerin zorluklar karşısında sergiledikleri çabalarıyla başarıya ulaştıklarını görürlerse, kendilerinin de tıpkı kendilerine benzeyen diğer insanlar gibi zorluklarla başa çıkma kapasitesine sahip olabileceklerini düşünmeye başlarlar. Bu durumun tam aksine, başkalarının başarısızlıklarını gözlemlemek, kişinin benzer etkinliklerde başarısız olacağı endişesine kapılmasına yol açabilir. Bu nedenlerle, öz yeterliğinin geliştirilmesi amaçlanan bireyler için, çevrelerinde kendi özelliklerine benzer özellikler taşıyan (yaş, cinsiyet, yetersizliği olan çocuğa sahip olma vb.) ve başarılı deneyimleri olan uygun modeller bulunmalıdır (Bandura, 1999). Bireyin gözlediği kişiyle arasındaki benzerlik ne denli fazlaysa, bireyin öz yeterlik algısı da o denli güçlü olur (Aksoy ve Diken, 2009).

2.2.1.3. Sözle ikna

Sözle ikna, insanların yeterliklerine olan inançlarını güçlendiren bir diğer yoldur. Öz yeterlik algısı bireye yapılan ikna ve teşvikle de gelişebilir. Bireyin bir işi başarabileceğine dair çevresi tarafından ikna edilmesi ve cesaretlendirilmesi onun başarabileceğine dair inancını artırır (Aksoy ve Diken, 2009). Eğer insanlar herhangi bir problemle karşılaştıklarında, yetersizlikleri veya zayıf yönlerine odaklanmak yerine, daha çok çaba sarf etmeleri gerektiği konusunda ikna edilirse başarılı olma olasılıkları artmaktadır. Ancak, insanlar başarılı olacaklarına ikna edilirken, kapasiteleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Öz yeterlik geliştirici etkinlikler yapılırken, kişinin kapasitesine uygun etkinlikler seçmeye dikkat edilmelidir (Bandura, 1999).

Şekil 2. Öz yeterliği etkileyen kaynaklar

* Bandura, 1977, s.195'ten uyarlanmıştır.

2.2.1.4. Fizyolojik ve duygusal durumlar

Bireyin bir işi yaptıkları sırada yaşadıkları duygusal ve fizyolojik (heyecan, korku, stres gibi) deneyimler ona yapacağı işle ilgili başarılı ya da başarısız olacağına dair ipuçları verir. Bu durumda yaşanan olumlu duygular öz yeterlik algısını güçlendirirken, olumsuz duygular öz yeterlik algısının zayıflamasına neden olur (Aksoy ve Diken, 2009). İnsanların kapasitelerinin düzeyi genellikle, fiziksel ve duygusal durumlarına bağlıdır. İnsanların tansiyon durumları, kaygı ve depresyon düzeyleri gibi değişkenler öz yeterliklerini etkileyen etmenler arasındadır. Fiziksel güç ve dayanıklılık gerektiren etkinliklerde, yorgunluk, nefes darlığı ve ağrılar düşük fiziksel yeterliğin göstergeleridir. Dolayısıyla, insanların öz yeterlik durumlarını

değiştirmenin dördüncü yolu, fiziksel durumlarını geliştirme ve olumsuz duygusal durumlara maruz kalmalarını azaltma olarak belirtilmektedir (Bandura, 1999).

2.2.2. Öz yeterliğin birey üzerindeki etkileri

Öz yeterlik algısı, bireyin işlevde bulunma düzeyini dört ana süreçte etkilemektedir. Bu süreçler şunlardır;

- a) Bilişsel Süreçler
- b) Gúdüsel Süreçler
- c) Duygusal Süreçler
- d) Seçim Süreçleri. (Bandura, 1977).

Öz yeterlik algısı yüksek olan bireyler, daha yüksek düzeyde bilişsel beceriklilik, stratejik esneklik ve çevreyi etkili yönetme becerilerine sahiptirler. Yüksek öz yeterlik algısına sahip bireyler aynı zamanda, daha ileri görüşlü olmakla birlikte yaşamlarını daha kolay yapılandırabilmektedirler. (Bandura, 1999; Bouffard-Bouchard, Parent ve Larivée, 1991; Wood ve Bandura, 1989).

Öz yeterlik inancı bireyin güdülenmesi üzerindeki en temel etken olarak rol oynamaktadır. Güdülenme sürecinde üç tür bilişsel güdüleyici bulunmaktadır. Bunlar; a) nedenine ilişkin anlam yükleme, b) sonuç beklentileri ve c) tanımlanmış hedeflerdir. Öz yeterlikleri yüksek olan bireylerin, problemler karşısında güdülenmeleri ve gösterdikleri direnç düzeyleri de fazladır (Bandura, 1997).

Bireylerin problemlerle başa çıkma konusundaki öz yeterliklerine olan inançlarını etkileyen duygusal durumlar a) stres, b) kaygı ve c) depresyon düzeyleridir (Bandura, 1997). Problem durumlarıyla başa çıkma konusunda destek sağlanan bireylerin, stres, kaygı ve depresyon gibi duygusal durumlarını daha kolay kontrol altına aldıkları ve yaşamları ile ilgili kararları yönetebildikleri bilinmektedir (Bandura, 1997; Sanderson, Rapee ve Barlow, 1989).

Kişinin öz yeterlik algısının doğrudan etkilediği süreçlerden birisi de seçim yapmalarındır. Öz yeterliği yüksek olan bireyler, herhangi bir zorlukla karşılaştıklarında seçenekler arasından daha hızlı ve ekonomik sonuç veren yolu kolayca seçebilmektedirler (Bandura, 1997).

2.2.3. Ebeveyn öz yeterliği

Bandura ve Wood (1989)'a göre; ebeveyn öz yeterliği anne-babaların yaşamlarını etkileyen olayları kontrol edebilme gçlerine yönelik olan inançlarıdır. Ebeveyn z yeterliği, anne ve babaların bir çocuğun ebeveyni olmalarıyla birlikte sorumlulukları haline gelen görevleri yürütebilme ve yönetebilme yeterlikleri hakkındaki inanç ve yargılarıdır (Montigny ve Lacharite, 2005).

Ebeveyn z yeterliği; gelişimsel yetersizliği olan çocuklara sahip ebeveynlerin yaşamlarındaki zorluklarla başa çıkabilmeleri ve gelecekleri ile ilgili olarak belirledikleri amaçlara ulaşabilmeleridir. Gelişimsel yetersizliği olan çocuklara sahip ebeveynlere sunulan aile merkezli uygulamalarda odaklanılan en temel konulardan biri ebeveynlerin öz yeterlik olgularının geliştirilmesidir (Benzies ve diğ., 2013).

Bir başka tanıma göre ebeveyn öz yeterliği; ebeveynlerin çocuklarını gelişimleri ve davranışları üzerinde olumlu etki bırakma yeteneği ve ebeveynlik görevlerini yerine getirme yeteneklerine güvenme derecesi olarak tanımlanmaktadır (Troutman ve diğ., 2012). z yeterlik algıları yüksek olan ebeveynler, başarılı ve daha olumlu bakış açısına sahip, kişisel gelişimleri yüksek kimseler olmaktadır Bununla birlikte öz yeterlikleri ile güçlü inançları olan ebeveynlerin olumlu ebeveyn davranışları gösterdikleri gözlenmiştir (Coleman ve Karraker, 2000; orbacı-Serin, Girli, 2012; Yıldırım ve İlhan, 2010).

Ebeveyn z yeterliği konusunda yapılan çalışmalar, ebeveynlik stresi ve depresyon düzeyi ile çocukların davranış problemlerinin ebeveyn öz yeterliğini etkileyen faktörler olduğunu göstermiştir (Rezendes ve Scarpa, 2011).

Ebeveynlerin z yeterlikleri sunulan ğretim programlarıyla geliştirilebilen bir olgudur. Alanyazında z yeterliğin geliştirilmesi için tasarlanan ğretim programlarının kullanıldığı ve ğretim sunulan grupla ğretim sunulmayan grubun öz yeterlik düzeylerinin karşılaştırılmalı olarak incelendiği çalışmalara rastlanılmaktadır. (Barlow, Powell ve Gilchrist, 2006; Williams, Cullen ve Barlow, 2005). Çalışmaların sonucunda, öz yeterliğin geliştirilmesi için eğitim alan ebeveynlerin öz yeterlik

düzeylerinin bu eğitimin dışında kalan ebeveynlere oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

2.2.4. Ebeveyn öz yeterliği ile ilgili alanyazında yapılan araştırmalar

Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin öz yeterlik algılarına ilişkin çalışmalar incelendiğinde; ebeveyn öz yeterliği değişkeni ile zihinsel sağlık düzeyleri, stres, kaygı ve depresyon düzeyleri, aile ve evlilik uyumları, çocuklarının davranış problemleri, sosyal yetkinlik düzeyleri, akranları ile ilişkileri arasındaki ilişkilerin incelendiği görülmektedir. İlerleyen bölümde bu araştırmalara ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

2.2.4.1. Ebeveyn öz yeterliği ile ilgili uluslararası alanyazında yapılan araştırmalar

Psikolojik bozukluk tanısı olan çocuğa sahip 75 ebeveynle çalışan Scheel ve Rieckmann (1998), ebeveynlerin öz yeterlik algıları ile motivasyon düzeylerini incelemiştir. Çalışmada verileri toplamak amacıyla; “Aile Motivasyon Ölçeği” (FES; Koren ve diğ.,1992); Aile Uyum Ölçeği II” (FACES-II; Olson ve diğ.,1981) ve “Ebeveynlik Stres Ölçeği” (PSI; Abidin, 1986) kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, annelerin ebeveyn öz yeterliği ile motivasyon düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

7-12 yaş arası çocuğa sahip 145 anneyle çalışan Coleman ve Karraker (2000); çalışmalarında annelerin ebeveyn öz yeterlik algıları, genel öz yeterlik algıları, çocuk ve anne özellikleri ile annelerin ebeveynlikten memnuniyet düzeyleri arasındaki ilişkileri değerlendirilmişlerdir. Çalışma sürecinde annelere; “Öz yeterlik Ölçeği” (Sherer ve Adams, 1983) “Ebeveyn Yeterlik Ölçeği” (PSOC; Gibaud-Wallson ve Wandersman, 1978), “Ebeveyn Öz yeterlik Ölçeği” (SEPTI; Coleman, 1998), “Ebeveyn Yeterlik Ölçeği” (PSA; Dumka, 1996) uygulanmıştır. Çalışmaya katılan çocuklarda ise; “Çocuklar İçin Mizaç Anketi” (EAS; Buss ve Plomin, 1984) kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları, daha az duygusal ve daha sosyal olan çocukların anneleri ile eğitim düzeyleri ve gelirleri daha yüksek olan annelerin daha yüksek ebeveyn öz yeterlik algısına sahip olduklarını göstermiştir.

Kwok ve Wong (2000), çalışmalarında okulöncesi eğitim ve ilköğretime devam eden çocukların ebeveynlerinin zihinsel sağlık ve ebeveynlik stresi düzeylerini etkileyen kaynakları belirlemeyi amaçlamışlardır. Bununla birlikte ebeveyn öz yeterliğinin ebeveynlerin zihinsel sağlıklarını etkileme durumları incelenmiştir. Çalışmanın katılımcıları Hong Kong'ta okulöncesi eğitim veya ilköğretimde eğitim gören yaşları 2-12 arasında olan çocukların 526 ebeveyn oluşturmaktadır. Çalışmada ebeveynlik stresini ölçmek için; "Ebeveynlik Stresi Ölçeği" (Abidin, 1983)'ün Çince versiyonu kullanılmıştır. Zihinsel sağlık durumunu ölçmek için ise; "Goldberg Genel Sağlık Anketi" kullanılmıştır. Ebeveynlerin öz yeterlik düzeylerini ölçmek için; "Ebeveyn Yeterlik Ölçeği" (PSOC; Gibaud-Wallson ve Wandersman, 1978) uygulanmıştır. Çalışmanın sonuçları, çocuklarını daha az kabul eden ve daha az pekiştiren ebeveynlerin daha yüksek ebeveynlik stresine sahip olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, ebeveyn öz yeterliğinin anne-babaların zihinsel sağlıkları üzerinde orta düzeyde etkili olduğu bulunmuştur.

Hastings ve Brown (2002), çalışmasında OSB olan çocuğa sahip 26 anne ve 20 babanın öz yeterlik algıları ile kaygı ve depresyon düzeyleri incelenmiştir. Ebeveynlerin öz yeterlik algılarını ölçmek için; üç aşamalı bir ebeveyn anketi kullanılmıştır. Kaygı ve depresyon düzeylerini belirlemek için ise; "Hastane Kaygı ve Depresyon Ölçeği" (Zigmond ve Snaith, 1983) kullanılmıştır. Çalışmaya katılan OSB tanılı çocukların davranışlarını değerlendirmek için; "Gelişimsel Davranış Kontrol Listesi" (Einfeld ve Tonge, 1995) kullanılmıştır. Çalışmada yapılan Regresyon Analizi sonuçları, annelerin ebeveyn öz yeterlik algılarının çocuklarının davranış problemlerini yordadığı, kaygı ve depresyon düzeylerini etkilediğini gösterirken; babalarda yordayıcı olduğuna dair herhangi bir kanıt ulaşılamamıştır.

Gelişimsel yetersizliği olan çocuklara sahip annelerin ebeveynlik öz yeterlik algıları ile ebeveynlik yeterliği ve çocuklarının gelişimleri/davranışları üzerindeki ilişkiyi incelemeyi amaçlayan Coleman ve Karraker (2003), çalışmalarında katılımcı grubunu genellikle orta sosyo ekonomik düzeyde olan 68 anne ve 19-25 ay arasındaki çocuklarından (33 erkek, 35 kız) oluşturmuştur. Çalışma sürecinde annelere "Öz yeterlik Ölçeği" (Sherer ve Adams, 1983), "Anne Yeterlik Anketi" (MEQ; Teti ve Gelfand, 1991) ve "Ebeveyn Yeterlik Ölçeği" (PSOC; Gibaud-Wallson ve

Wandersman, 1978) uygulanırken; çocuklara Bayley Çocuk Gelişim Ölçeği (BSIDII) uygulanmıştır. Buna ek olarak araştırmacılar, hem çocukların hem de annelerin davranışlarını yarı-yapılandırılmış bir laboratuvar ortamında gözlemlemiştir. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında, ebeveynlerin öz yeterlik algıları ile ebeveyn yeterliği arasında bir ilişki bulunmamasına karşın; çocukların Bayley ölçeğindeki puanları ve yapılan gözlemler annelerin ebeveyn öz yeterliği algılarının çocuklarının gelişim ve davranışları üzerinde etkili olduğunu göstermiştir.

Yaşları 2-8 arasında çocukları olan 124 anne ile çalışan Sanders ve Wooley (2005); çalışmalarında ebeveyn öz yeterliği ile çocukların davranış problemleri ve verimsiz öğretim uygulamaları arasındaki ilişkiyi değerlendirmişlerdir. Annelerin 79 tanesi toplumsal örnek grubunda; 45 tanesi ise klinik örnek grubunda yer almaktadır.

Çalışmanın katılımcılarına, “Aile Geçmiş Ölçeği” (FBQ; Sanders, 1999); “Eyberg Çocuk Davranış Envanteri (ECBI; Robinson, 1980), “Ebeveynlik Ölçeği (Arnold; 1993), “Genel Öz yeterlik Ölçeği” (GSE; Jerusalem, 1992), “Ebeveynlik Yeterlik Hissi Ölçeği” (PSOC; Gibaud-Wallston ve Wandersman, 1978), “Ebeveynlik Görevleri Kontrol Listesi” (Sanders ve Woolley, 2001) ve “Depresyon, Endişe ve Stres Ölçeği” (DASS; Lovibond ve Lovibond 1995) uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda, ebeveynlerin öz yeterlik düzeylerinin çocuklarının davranış problemlerinin çözümü konusunda yaşadıkları zorluklar nedeniyle düşük olduğu saptanmıştır.

Harty, Alant ve Uys (2007), erken çocukluk döneminde iletişim gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip 25 annenin öz yeterlik algıları ile çocuklarının dil ve konuşma yeterlikleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmada annelerin öz yeterlik düzeylerini belirlemek için, “Ebeveyn Öz yeterlik Ölçeği” (SEPTI; Coleman, 1998) ve çocukların dil ve konuşma yeterliklerini belirlemek amacıyla, “Alıcı-İfade Edici Dil Testi” (REEL-2; Bzoch ve League, 1991) kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, genel olarak annelerin öz yeterlik algılarının yüksek olduğu ancak; çocuklarının davranışlarını kontrol etme ve çocuklarına öğretim sunma konularında öz yeterlik algılarının düşük olduğu; annelerin öz yeterlik algıları ile çocuklarının dil ve konuşma düzeyleri arasında pozitif ancak; düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Diken (2009), çalışmasında yaşları 22 ile 44 arasında olan ve dil/konuşma yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin öz yeterlik algılarını ve çocuklarıyla olan karşılıklı etkileşim davranışlarını belirlemeyi amaçlamıştır. Annelerin öz yeterlik algılarını belirlemek için “Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği” (PSEI; Guimond ve diğ., 2009); annelerin çocuklarıyla olan etkileşimlerini belirlemek için ise, “Annelik Davranış Derecelendirme Ölçeği” (MBRS; Mahoney, 1999) kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, annelerin öz yeterlik düzeyleri ile çocuklarıyla olan etkileşim davranışları arasında güçlü bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Gelişimsel yetersizlik tanısı olan çocuğa sahip 95 annenin öz yeterlik algılarını incelemeyi hedefleyen Al-Kandari ve Al-Qashan (2010); çalışmalarında annelerin öz yeterlik algılarını belirlemek üzere, “Birincil Bakıcı Öz yeterlik Ölçeği Arapça Versiyonu” (A-CSES; Kandari, 2005) kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, annelerin öz yeterliği ile çocuklarının cinsiyeti, yaşı/kendi yaşları arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı, zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerin öz yeterlik düzeylerinin diğer yetersizlik gruplarında çocuğu olan annelere oranla daha düşük olduğu ve çalışma grubundaki annelerin tümünün kendilerini en çok yetersiz hissettikleri konunun çocuklarının davranış problemleri olduğu belirlenmiştir.

Rezendes ve Scarpa (2011), çalışmalarında OSB olan çocuğa sahip 134 annenin ebeveyn öz yeterliği algıları ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmada annelerin öz yeterlik düzeylerini belirlemek için, “Ebeveyn Yeterliği Hissetme Ölçeği” (PSOC); depresyon düzeylerini saptamak için ise, “Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeği” (DASS) kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, ebeveynlik stresi ile çocukların davranış problemleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ve ebeveyn öz yeterliği ile depresyon düzeyi arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

İleri düzeyde gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip 154 annenin ebeveyn öz yeterliği algıları ile aile uyumları arasındaki ilişkiyi inceleyen Benzies, Trute ve Worthington (2013), çalışmalarında veri toplama aracı olarak, “Genel Öz yeterlik Ölçeği” (GSES; Schwarzer ve Jerusalem, 1995) ve “Ebeveynlik Stresi Ölçeği” (PSISF; Abidin, 1995) kullanılmışlardır. Çalışmanın sonucunda, annelerin demografik

özellikleri ile aile uyumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı; annelerin öz yeterlik düzeyleri ile aile uyumları arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Heath, Curtis, Fan ve McPherson (2015), çalışmalarında Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu olan çocuğa sahip ebeveynlerin ebeveynlik stresi düzeyleri ve ebeveyn öz yeterliği algılarını gördükleri davranışsal aile terapisi değişkenine göre incelemiştir. Uyarlanmış davranışsal aile eğitim programına dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı olan çocuğa sahip 43 aile katılmıştır. Ebeveynlerin stres düzeyleri ve öz yeterlik algılarını belirlemek için; “Ebeveynlik Stresi Ölçeği” (PSI; Abidin, 1995) ve “Ebeveynlik Görevleri Öz yeterlik Ölçeği” (SEPTI; Coleman ve Karraker, 2000) kullanılmıştır. Çalışmaya katılan çocukların davranışlarının şiddetini belirlemek için ise; “Çocuklar İçin Davranış Değerlendirme Sistemi: 2. Versiyon” (BASC-2; Reynolds ve Kamphaus, 2004) kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları, Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu belirtilerinde klinik olarak anlamlı düşüşler sergileyen çocukların ebeveynlerinin daha düşük stres düzeyi ve daha yüksek ebeveyn öz yeterlik algısına sahip olduklarını göstermiştir.

Yapısal Eşitlik Modeli’ni kullanarak OSB olan çocuğa sahip anne-babaların ebeveyn öz yeterliği ve ebeveynlik stresi ile ebeveynlik yeterliği/kalitesi arasındaki ilişkiyi inceleyen May, Fletcher, Dempsey ve Newman (2015), çalışmalarını 80 anne, 72 baba ve onların 13 yaşından küçük OSB tanısı olan çocuklarıyla yürütmüşlerdir. Annebabalara “Ebeveynlik Stresi Ölçeği” (PSI; Abidin, 1995), “Ebeveyn Yeterlik Ölçeği” (PSOC; Abidin, 1995) ve “Ebeveynlik Kalitesi Ölçeği” (PAM; Abidin ve Konold, 1999) anketleri uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda OSB olan çocukların anne ve babalarının yüksek düzeyde ve benzer şekilde ebeveynlik stresine sahip oldukları belirlenmiştir. Yapısal eşitlik modeli, OSB olan çocukların anne ve babalarının ebeveynlik öz yeterlik algıları ile ebeveynlik stres düzeyleri ile ebeveynlik yeterliği/kalitesi arasında orta düzeyde bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

2.2.4.2. Ebeveyn öz yeterliği ile ilgili ulusal alanyazında yapılan araştırmalar

161 zihinsel yetersizliği olan çocuk ve 59'u baba, 126'sı anne olmak üzere toplam 185 ebeveynle çalışan Çorbacı-Serin ve Girli (2012), çalışmalarında zihinsel yetersizliği olan bireylerin davranış problemleri ve sosyal beceri düzeyleri ile ebeveynlerinin öz yeterlik algıları incelemişlerdir. Araştırma sürecinde çocukların sosyal beceri düzeylerini ölçmek ve davranış problem düzeylerini belirlemek üzere, "Okul Sosyal Davranış Ölçeği" (OSDÖ; Yukay, 2003); ebeveynlerin öz yeterlik düzeylerini belirlemek amacıyla, "Genel Öz yeterlik Ölçeği" (Yıldırım ve İlhan, 2010) kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, ebeveynlerin öz yeterlik düzeyleri ile zihinsel yetersizliği olan çocuklarının sosyal beceri düzeyleri arasında anlamlı, pozitif yönde, ancak düşük bir ilişki olduğu; davranış problemleri arasında ise, anlamlı, negatif yönde, ancak düşük bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Bağatarhan ve Nazlı (2013), çalışmalarında "Ebeveyn Eğitim Programı" nın annelerin ebeveynlik öz yeterlikleri üzerindeki etkilerini değerlendirmişlerdir. Çalışmanın katılımcı grubunu, 2010-2011 eğitim öğretim yılında Düzce TOKİ Mehmet Akif Ersoy İlköğretim Okulu'nda 1. sınıfta eğitim gören 16 öğrencinin annesi oluşturmuştur. Çalışma sürecinde ebeveynlere 7 oturumluk bir "Ebeveyn Eğitim Programı" uygulanmıştır. Çalışmaya katılan annelerin ebeveyn öz yeterlikleri ile ilgili görüşlerini belirlemek amacıyla "Ana Babalık Yetkinliği Ölçeği" (AYÖ; Kaner, 2007) kullanılmıştır. Sonuçlar, "Ebeveyn Eğitimi Programı" nın annelerin ebeveynlik öz yeterliklerini arttırmada ve bu değişimi sürdürmede etkili olduğunu göstermiştir. Çalışmanın bulguları, "Ebeveyn Eğitim Programı" nın annelerin ebeveyn öz yeterliğini arttırmak için kullanılabileceğini göstermiştir.

Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip 105 anne ve 60 baba olmak üzere toplam 165 ebeveynle çalışmasını yürüten Telef (2013), gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlik algıları ile psikolojik belirtileri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmada, ebeveyn öz yeterlik düzeyini belirlemek için "Ebeveyn Öz yeterlik

Ölçeği” (EÖYÖ-TV; Diken, 2007) ve ebeveynlerin psikolojik durumlarını incelemek için “Kısa Semptom Envanteri Türkçe Versiyonu” (KSE; Şahin ve Durak, 1994) kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, ebeveynlerin psikolojik belirtilerinde cinsiyete göre anlamlı bir fark bulunmuş; annelerin depresyon düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte, ebeveyn öz yeterliği ile ebeveynlerin psikolojik belirtileri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Başka bir deyişle, ebeveynlerin öz yeterlik düzeyleri arttıkça psikolojik belirtilerin azaldığı belirlenmiştir.

Balat ve Yılmaz (2014); erken çocukluk döneminde çocuğu olan 135 annenin depresyon ve öz yeterlik düzeylerini incelemiştir. Çalışmada annelerin ebeveyn öz yeterlik düzeylerini belirlemek için, “Berkeley Ebeveyn Öz yeterlik Ölçeği Türkçe Versiyonu” (Zembat ve diğ, 2008); depresyon düzeylerini belirlemek için, “Beck Depresyon Envanteri Türkçe Versiyonu” (BDE; Hisli, 1989) kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, annelerin öz yeterlik düzeyleri ile depresyon düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunduğu saptanmıştır. Diğer bir deyişle, annelerin öz yeterlik düzeyleri arttığında, depresyon düzeylerinin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte; annenin depresyon düzeyi ile çocuğun okul türü, babanın eğitim düzeyi ve ailenin gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Ulusal ve uluslararası alanyazında yer alan ebeveyn öz yeterliği ile ilgili çalışmalarda, gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin öz yeterlik algıları ile ebeveynlerin aile uyumu, zihinsel sağlık, stres, kaygı ve depresyon düzeyleri ile çocukların davranış problemleri ve saldırganlık düzeyleri değişkenleri gibi bir değişken arasındaki ilişkileri incelenmiştir. Çalışmalarda, ebeveyn öz yeterlik düzeyi artıkça, ebeveynlerin stres düzeyleri, kaygı ve depresyon düzeyleri azalırken; zihinsel sağlık düzeyleri ve aile uyumlarının arttığı belirlenmiştir. Bununla birlikte, ebeveynlerin öz yeterlik düzeyi ne kadar yüksek olursa, çocuklarının davranış problemlerinin ve saldırganlık düzeylerinin o denli az olduğu ortaya çıkmıştır (AlKandari ve Al-Qashan, 2010; Benzies, Trute ve Worthington, 2013; Coleman ve Karraker, 2000; Çorbacı-Serin ve Girli, 2012; Diken, 2009; Gülay-Ogelman ve Çiftci-Topaloğlu, 2012; Harty, Alant ve Uys, 2007; Hastings ve Brown, 2002; Heath, Curtis, Fan ve McPherson, 2015; Kwok ve Wong, 2000; May, Fletcher, Dempsey ve Newman, 2015; Rezendes ve Scarpa, 2011; Sanders ve Wooley, 2005; Seçer, Gülay-

Ogelman, Önder ve Berengi, 2012; Uyanık-Balat ve Yılmaz, 2014). Ayrıca yapılan çalışmalar ebeveyn öz yeterlik düzeyinin düzenlenen eğitim programlarıyla arttırılabileceğini göstermiştir (Barlow, Powell ve Gilchrist, 2006; Williams, Cullen ve Barlow, 2005).

Öz yeterlikle ilişkili olarak alanyazında yer alan araştırmalar Tablo 3'te özetlenmiştir;

Tablo 3.

Öz yeterlikle ilişkili araştırmalar

Kavram	Araştırma Sayısı	İlişkili Değişkenler	Bulgular
Öz Yeterlik	17	<ul style="list-style-type: none">• Aile uyumu• Zihinsel sağlık• Stres Kaygı ve depresyon düzeyleri• Çocukların davranış problemleri ve saldırganlık düzeyleri	<p>Ebeveyn öz yeterlik düzeyi arttıkça;</p> <ul style="list-style-type: none">• Stres düzeyleri, kaygı ve depresyon düzeyleri, çocukların davranış problemleri ve saldırganlık düzeyleri azalmış,• Zihinsel sağlık düzeyleri ve aile uyumları artmıştır.

2.3. Yaşam Doyumu

Öznel iyilik hali, sübjektif iyi oluş gibi kavramların da bir boyutu olarak değerlendirilen yaşam doyumu, bireyin işinde, boş vaktinde ve diğer zamanlarında yaşamına gösterdiği duygusal tepki ve tutumlar olarak tanımlanmakta aynı zamanda kişinin yaşam kalitesi algısını değerlendirmede kullanılan bir değişkendir (Köker, 1991; Schalock, 2004).

Yaşam doyumu kişilerin yaş, cinsiyet, çalışma şartları, sosyo kültürel çevre, bireysel özellikler, medeni durum, toplumsal yaşam ve biyolojik etkenler ile ilgilidir ve kişinin gelecekte beklenenleri ile sahip olduklarını karşılaştırmasıyla elde edilen bir durumdur (Köker, 1991; Özer ve Karabulut, 2003; Selçukoğlu, 2001). Yaşam doyumu bireyin işi, evlilik hayatı ve diğer alanlarda sürdürdüğü yaşamından mutluluk duyma düzeyidir (Myers ve Diener, 1995).

Veenhoven' a (1996) göre yaşam doyumu, bir bütün olarak yaşam kalitesinin pozitif olarak gelişiminin derecesidir. Kişinin yaşadığı toplumun kalitesi, bireyin toplum içindeki yeri, yetenekleri ve deneyimleri yaşam doyumunun belirleyicileri arasında yer almaktadır. Yaşam doyumu, bireyin psikolojik durumunu ve çevresindeki kişilerle olan iletişimini etkileyen önemli bir faktördür (Erdoğan, 1999). Yaşam doyumu “kişinin önemli gereksinimlerini, amaçlarını ve beklentilerini yerine getirebilmesi ve bu durumdan hoşnut olması” olarak tanımlanmaktadır (Crowley ve Kazdin, 1998).

Yaşam doyum düzeyleri yüksek olan insanlar, yaşamlarında süregelen olay ve karşılaştıkları problem durumları karşısında olumlu duygusal süreçler kullanarak çözüme daha kolay ulaşabilmektedirler. Yaşam doyum düzeyleri daha düşük olan insanlar ise, yaşamlarında istenmeyen bir durumla karşılaştıklarında duygusal olarak doğru mekanizmaları kullanamazlar. Bu bireyler, zorluklarla başa çıkamayıp, endişe, depresyon ve öfke gibi belirtiler göstererek çözüme ulaşamazlar (Myers ve Diener, 1995).

2.3.1. Yaşam doyumuyla ilişkili değişkenler

Yaşam doyum düzeyinin üzerinde etkisi olduğu düşünülen ve yıllar boyunca sosyologlar ve psikologların araştırma konuları arasında yer alan yordayıcı değişkenler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; a) Yaş, b) Cinsiyet ve c) Gelir Düzeyidir (Myers ve Diener, 1995).

2.3.1.1. Yaş değişkeni ve yaşam doyumunu

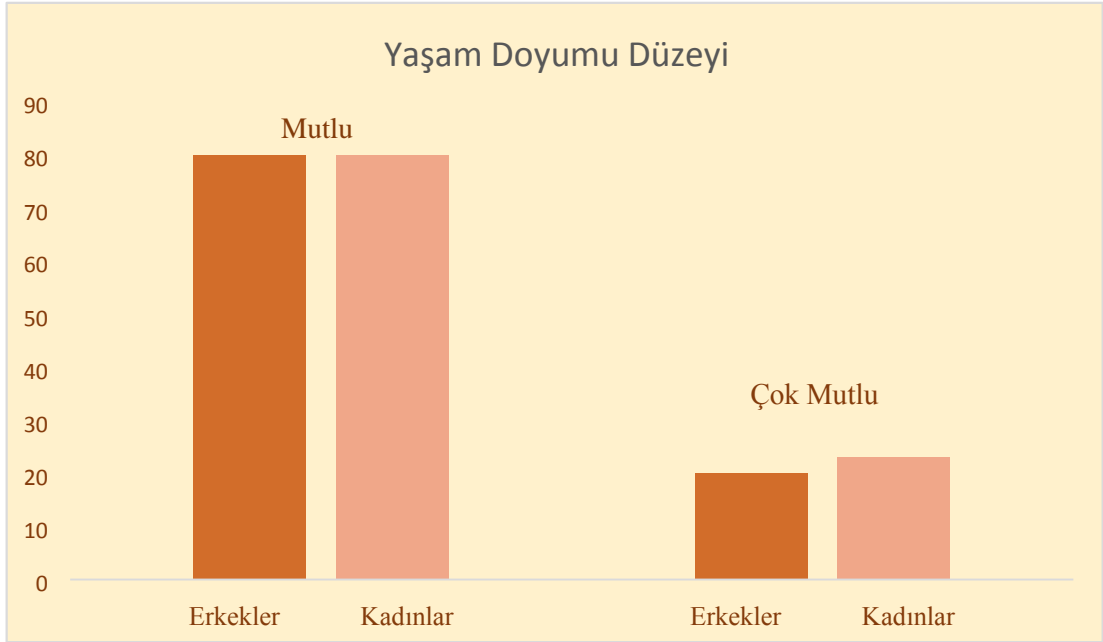
Birçok insan, yaşamının son dönemlerinde olan yaşlı insanların, orta yaş krizi yaşayan yetişkin insanların veya stres dolu bir ergenlik döneminde olan genç insanların yaşam doyumlarının düşük olduğunu düşünmektedir. Ancak alanyazında bu konuyla ilgili yapılan araştırmalar, insanın yaşamındaki herhangi bir döneminde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yaşam doyum düzeyinin çok yüksek veya çok düşük olduğu bir yaş aralığı bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır (Latten, 1989; Okun, Stock, Haring ve Witter, 1983).

Inglehart (1990), çalışmasında 16 ayrı ülkeden 169,776 kişiye ait demografik değişkenlerle yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, yaşam doyum düzeylerinin yaşa göre değişkenlik göstermediği bulunmuştur. Çalışmaya ait veri grafiği Şekil 3.'te verilmiştir.

2.3.1.2. Cinsiyet değişkeni ve yaşam doyumu

Alanyazında cinsiyet değişkeni üzerinden yapılan çalışmalar, kadınların erkeklere oranla iki kat daha fazla depresyon ve kaygı bozukluğuna maruz kaldıklarını; erkeklerin ise kadınlara göre beş kat daha fazla alkolizm ve anti sosyal kişilik bozukluğu sorunları yaşadıklarını ortaya koymaktadır (Robins ve Regier, 1991). Cinsiyet değişkeni ile yaşam doyumu arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalara bakıldığında, bireyin kadın ya da erkek olmasının yaşam doyumu üzerinde fark yaratacak bir duruma yol açmadığı görülmektedir.

Inglehart (1990), katılımcıların cinsiyet demografik değişkeni ile yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, yaşam doyum düzeylerinin cinsiyete göre değişkenlik göstermediği bulunmuştur. Çalışmaya ait veri grafiği Şekil 4.'te verilmiştir.

Şekil 4. Cinsiyet değişkeni ve yaşam doyum düzeyi ilişkisi

* Inglehart, 1990 S.82'den uyarlanmıştır).

2.3.1.3. Gelir düzeyi değişkeni ve yaşam doyumu

İnsanların gelir düzeyleri ve yaşam düzeyleri arasındaki ilişki düşünöldüğünde, bazı kişiler yaşam doyumunun para ile satın alınabileceğini düşünürken; bazıları da biraz daha fazla para kazanmanın yaşam doyumunu üzerinde az düzeyde ve olumlu bir etkisinin olabileceği görüşündedirler (Myers ve Diener, 1995).

Alanyazında yapılan çalışmalar, gelir düzeyi değişkeni ile yaşam doyumunu arasında pozitif yönde ancak; çok düşük oranda bir ilişki olduğunu göstermektedir. Inglehart, (1990) çalışmasında, farklı gelir düzeylerine sahip 24 ölkede yaşayan insanların ortalama aylık gelir düzeyleri ile yaşam doyum düzeylerini karşılaştırmıştır. Çalışmanın sonucunda, gelir düzeyi daha düşük olan İrlanda'da yaşayan insanların yaşam doyum düzeylerinin, gelir düzeyleri daha yüksek olan Almanya'da yaşayan insanlara göre daha yüksek çıkması istisna durumu dışında, genel olarak gelir düzeyi daha yüksek olan ölkelerde yaşayan insanların yaşam doyum düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Diener (1993), gerçekleştirdiği çalışmada insanların gelir düzeyleri ile yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın analiz sonuçları, gelir düzeyi ile yaşam doyumunu arasında .12'lik pozitif ancak düşük düzeyde bir ilişki olduğunu göstermiştir.

2.3.2. Yaşam doyumunun temel bileşenleri

Yaşam doyumunun varlık düzeyi ne kadar yüksek olursa, bireyin içerisinde bulunduğu ortamlarda yaptığı etkinliklerden keyif alma düzeyleri artmaktadır. Aynı zamanda bireyin yaşam doyum düzeyi yüksek olduğu için aile içinde veya başka toplumsal gruplarda bulunan diğer kişilerle olan etkileşimleri daha olumlu ve yapıcıdır. Bireyin işi, aile yaşamı, sağlık durumu, gelir düzeyi veya kişisel özelliklerinden biri veya birden fazlasında yaşanan problem durumlarının çokluğu onun bu alanlardan gerekli tatmini sağlayamaması ve bu nedenle yaşam doyum düzeyinin azalmasına yol açabilmektedir. Yaşam doyum düzeyi düşük olan bireylerde sıklıkla gözlenen duygusal durumlar; suçluluk hissi ve utanç duyma, endişe, öfke, stres, depresyon ve hüzün olarak sıralanabilir (Oishi, Diener, Suh ve Lucas, 1999).

Yaşam doyumunun temel bileşenlerine yönelik örnekler Tablo 4.'de verilmiştir;

Tablo 4.

Yaşam doyumunun temel bileşenleri

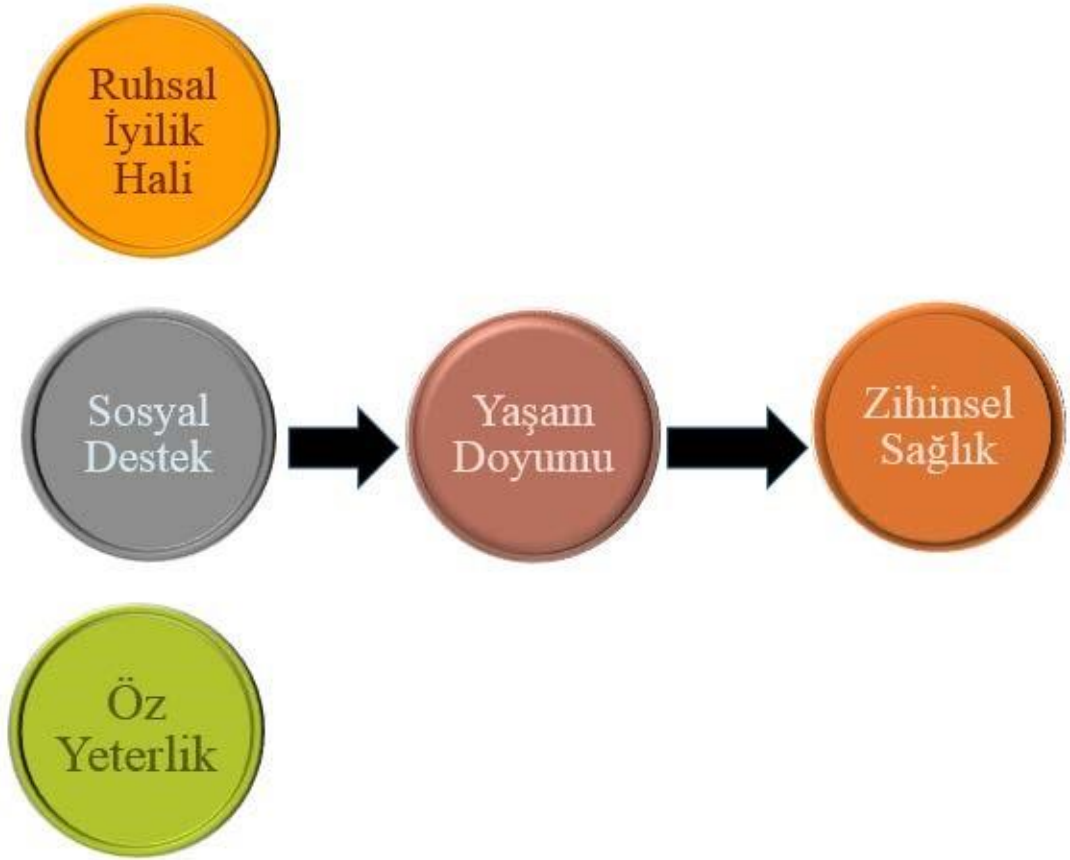
Olumlu Etkileri	Olumsuz Etkileri	Yaşam Doyumu Türü	Doyum Alanı
Keyif	Suçluluk	Yaşamını Değiştirme Arzusu	İş
Coşku	Utanç	Var Olan Yaşamından Tatmin Olma	Aile
Şefkat	Endişe	Geçmiş Yaşamından Tatmin Olma	Sağlık
Mutluluk	Öfke	Geleceğe Yönelik Planlarından	Gelir Düzeyi
Zevk	Stres Depresyon Hüzün	Tatmin Olma	Kişisel Özellikler

*Diener, Eunkook, Richard, Lucas ve Smith, 1999, S.277' den uyarlanmıştır).

Yaşam doyumuyla ilişkili değişkenlerin incelendiği çalışmalar, bireylerin yaşam doyumu düzeylerinin a) ruhsal iyilik hali, b) sosyal destek ve c) öz yeterlik değişkenlerinden doğrudan etkilendiğini göstermektedir. Yüksek düzeyde yaşam doyumuna sahip bireylerin zihinsel sağlık durumlarının da daha iyi olduğu belirtilmektedir (Ahmadi, Soltani, Karaminia ve Hashemian, 2007). Şekil 5'te yaşam doyumu, sosyal destek, öz yeterlik ve zihinsel sağlık arasındaki yapısal ilişkiler gösterilmiştir.

Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyumları; bu bireylerin stres düzeylerinin yüksek olması, yetersizlik durumunun aileye getirdiği olumsuz etkiler ve yarattığı ailevi problemler nedeniyle oldukça sık düşünülen ve araştırılan bir konudur (Baker ve diğ., 2005).

Gelişimsel yetersizliği olan bir çocuğa sahip olmanın ebeveynlerin stres ve kaygı düzeylerinde arttırdığı, onların geleceğe ilişkin beklentilerini olumsuz yönde etkilediği ve bu durumun ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerini düşürdüğü araştırmalarla da desteklenmektedir (Ahmadi, Soltani, Karaminia ve Hashemian, 2007).

Şekil 5. Yaşam doyumunu, sosyal destek, öz yeterlik ve zihinsel sağlık arasındaki yapısal ilişkiler

*Ahmadi, Soltani, Karaminia ve Hashemian, (2007, s. 9)'dan uyarlanmıştır.

2.3.3. Yaşam doyumu ile ilgili alanyazında yapılan araştırmalar

Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin yaşam doyum düzeylerine ilişkin çalışmalar incelendiğinde; yaşam doyumunu değişkeni ile aile geliri, çocukların davranış problemleri, evlilik uyumları, stres düzeyleri ve umutsuzluk düzeyleri değişkenleri arasındaki ilişkilerin incelendiği görölmektedir. İlerleyen bölümde bu araştırmalara ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

2.3.3.1. Yaşam doyumunu ile ilgili uluslararası alanyazında yapılan araştırmalar

OSB, Down Sendromu ve Fragile-X Sendromu olan çocuklara sahip 235 anneyle çalışan Abbeduto, Krauss, Orsmond ve Murphy (2004), çalışma grubunda yer alan annelerin yaşam doyum düzeylerini incelemiştir. Çalışmada veri toplamak üzere, “Depresyon Ölçeği” (Radloff, 1977); “Karamsarlık ve Stres Anketi” (QRS-F; Friedrich ve diğ., 1983) ve “Olumlu Etki Ölçeği” (Bengston ve Black, 1973)’dir. Çalışmanın sonucunda, katılımcı grubundaki anneler arasında yaşam doyum düzeyi en düşük olanların OSB olan çocuğa sahip anneler olduğu sonraki düşük değerin FragileX Sendromu olan çocuğa sahip annelerin olduğu ve yaşam doyum düzeyleri en yüksek olan annelerin Down Sendromu olan çocuğa sahip anneler olduğu saptanmıştır.

Bastiaansen, Koot, Ferdinand ve Verhulst, (2004), çalışmalarında psikiyatrik bozukluklar ve yaşam doyum düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın katılımcı grubunu, psikiyatrik problemleri olan ve yaşları 6 ile 18 arasında değişen 310 çocuk ile ebeveynleri oluşturmuştur. Çalışmaya katılan çocukların psikiyatrik problemleri; dikkat eksikliği ve yıkıcı davranış bozukluğu, kaygı bozukluğu, yaygın gelişimsel bozukluk, mizaç bozukluğu, diğer bozukluklar ve tanılanmamış bozukluklar olarak 6 kategoride yer almıştır. Çalışmada “Çocuk Yaşam Doyum Ölçeği” (PedsQL; Varni, 2001); “Çocuk ve Genç İşlevsel Değerlendirme Ölçeği” (CAFAS; Hodges, 1997); ve “Çocuk Davranış Kontrol Listesi” (CBCL; Achenbach, 1991) ölçekleri uygulanmıştır. Çalışmanın sonuçları, yaygın gelişimsel bozukluk kategorisinde yer alan çocukların yaşam doyum düzeylerinin diğer bozukluk kategorilerindeki çocukların yaşam doyum düzeylerine oranla daha düşük olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte; dikkat eksikliği ve yıkıcı davranış bozukluğu olan çocukların okulla ilgili işlevler ve sosyal işlevlerde; kaygı bozukluğu olan çocukların

duygusal işlevlerde; yaygın gelişimsel bozukluğu olan çocukların sosyal işlevlerde ve mizaç bozukluğu olan çocukların da duygusal işlevlerde yetersizlikler yaşadıkları belirlenmiştir.

Erken çocukluk döneminde gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyum düzeyleri ile aile geliri ve çocuklarının yetersizliklerinin şiddeti değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlayan Wang ve diğ., (2004), çalışmalarını gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip 364 ebeveyn (130 baba ve 234 anne) ile yürütmüşlerdir. Çalışmada katılımcıların yaşam doyum düzeylerini belirlemek için; “Beach Center Aile Yaşam Doyum Ölçeği” (F-QLS; Hoffman, Marquis, Poston, Summers, & Turnbull, 2006) kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları, çocuklarının yetersizliklerinin şiddetinin hem annelerin hem de babaların yaşam doyum düzeylerinin önemli bir yordayıcısı olduğu; aile geliri değişkeninin ise, sadece annelerin yaşam doyumunu için önemli bir yordayıcı olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Gelişimsel yetersizliği olan ve olmayan 214 çocuk ile onların anne-babaları ile çalışan Baker, Blacher ve Olsson (2005), çalışmalarında gelişimsel yetersizliği olan ve olmayan çocukların davranış problemleri ile ebeveynlerinin yaşam doyum ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişki incelenmişlerdir. Çalışmada kullanılan veri toplama araçları, “Aile Etki Anketi” (FIQ; Donenberg ve Baker, 1993); “Depresyon Ölçeği” (CES-D; Radloff, 1977); “Yaşam Düzenleme Testi” (LOT; Scheier, 1994) ve “Çocuk Davranış Kontrol Listesi” (CBCL; Achenbach, 1991)’dir. Çalışmada yapılan analizler sonucunda, çocukların davranış problemleri arttığında ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinin arttığı ve yaşam doyum düzeylerinin azaldığı sonucuna varılmıştır.

Serebral palsili çocukların annelerinin yaşam doyum düzeylerini belirlemeyi amaçlayan Ones, Yılmaz, Cetinkaya ve Caglar (2005), çalışmalarını serebral palsi tanılı 46 çocuk ve onların anneleri ile kontrol grubunda yer alan 46 sağlıklı çocuk ve onların anneleri ile yürütmüşlerdir. Çalışmanın katılımcılarına “Nottingham Sağlık Profili-1” (NHP-1; Brookwood Medical, 1993), “BECK Depresyon Ölçeği” BDI; Beck, Steer ve Garbin, 1988) ve BECK Endişe Ölçeği (BAI; Beck, Epstein, Brown ve Steer, 1988) uygulanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, serebral palsili çocuğu olan annelerin yaşam doyum düzeylerinin tipik gelişim gösteren annelere oranla önemli bir

oranda düşük olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, serebral palsili çocuğu olan annelerin depresyon düzeylerinin tipik gelişim gösteren çocukların annelerine oranla oldukça yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, iki gruptaki annelerin endişe düzeyleri arasında anlamlı bir fark elde edilememiştir.

Raina ve diğ., (2005), çalışmalarında serebral palsili çocukların birincil bakıcılarının yaşam doyum düzeyleri ve genel sağlık durumlarını incelemişlerdir. Çalışmanın katılımcı grubunu, Serebral Palsi'si olan çocuğa sahip 468 birincil bakıcı oluşturmuştur. Çalışmada birincil bakıcıların yaşam doyum düzeylerini belirlemek için, "Aile Değerlendirme Aracı" (FAD); genel sağlık durumlarını belirlemek üzere ise; "Ulusal Sağlık Anketi" (NPHS) kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, birincil bakıcıların yaşam doyum düzeyleri ile psikolojik ve fiziksel sağlık durumlarının, çocuklarının davranış problemlerinden yüksek düzeyde anlamlı bir şekilde etkilendiği saptanmıştır.

Asperger Sendromu veya yüksek işlevli otizm tanısı olan okul çağındaki çocukların ebeveynlerinin yaşam doyum düzeylerini belirlemeyi ve yaşam doyum düzeyi ile çocukların davranış özellikleri arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmayı amaçlayan Allik, Larsson ve Smedje (2006), çalışmalarını gelişimsel yetersizliği olan 32 çocuğun 61 ebeveyni (31 anne ve 30 baba) ile gelişimsel yetersizliği olan çocuklarla yaşları ve cinsiyetleri eşlenmiş tipik gelişim gösteren 32 çocuğun 59 ebeveyni (30 anne ve 29 baba) ile yürütmüşlerdir. Çalışmaya katılan ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerini belirlemek için; "Sağlık Temelli Yaşam Doyum Ölçeği" (HRQOL; Ware, Kosinski ve Keller, 1996) kullanılmıştır. Çocukların davranış özelliklerini belirlemek için ise;

"Yüksek İşlevli Otizm Spektrum İzleme Ölçeği" (ASSQ; Ehlers, Gillberg ve Wing, 1999) ile "Zorluklar ve Güçlükler Ölçeği" (SDQ; Goodman, 2001) kullanılmıştır.

Çalışmanın sonuçları, Asperger Sendromu ve yüksek işlevli otizm tanısı olan çocukların annelerinin yaşam doyum düzeylerinin babalara ve tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine oranla daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin oluşturduğu grubun yaşam doyum düzeylerini olumsuz etkileyen etmenlerin başında, çocuklarının hiperaktiviteleriyle ilişkili olan davranış problemleri olduğu ortaya çıkmıştır.

Yaşları 3 ile 13 arasında değişen Down Sendromu ve OSB tanısı olan veya tipik gelişim gösteren çocuğa sahip toplam 69 ebeveynle çalışan Brown, MacAdam-Crisp,

Wang ve Iarocci (2006), çalışmalarında Down Sendromu olan çocuğa sahip, OSB tanısı olan çocuğa sahip ve benzer aile özellikleri olan ancak çocuklarında herhangi bir yetersizlik bulunmayan ailelerin yaşam doyum düzeylerini karşılaştırmalı olarak değerlendirmişlerdir. Çalışmanın katılımcılarının yaşam doyum düzeylerini belirlemek üzere; “Aile Yaşam Doyum Ölçeği” (F-QLS; Brown, Neikrug ve Brown, 2000) kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerinin, tipik gelişim gösteren çocuğa sahip kontrol grubundaki ebeveynlere oranla istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşük olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte; Down Sendromu olan çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri, OSB olan çocuğa sahip ebeveynleri yaşam doyum düzeylerine oranla daha yüksek bulunmuştur.

Olsson ve Hwang, (2008), çalışmalarında zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam düzeyleri ile tipik gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri arasındaki farkları belirlemeyi ve zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveyn grubu içerisindeki yaşam doyum düzeyi farklılıklarını bireysel değişkenlere göre incelemeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın katılımcı grubunu zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip 111 ebeveyn (62 anne ve 49 baba) ile kontrol grubunda yer alan 324 ebeveyn (183 anne ve 141 baba) oluşturmuştur. Çalışmanın katılımcıları, yaşam doyumları, sosyo ekonomik durumları, sağlık, uyumluluk hissi, yaşamın farklı alanlarına katılmadan memnun olma ve çocuklarının aile üzerindeki etkileri alanlarını ölçen “Beck Depresyon Ölçeği” (BDI-2R; Beck ve Steer, 1996)’ni yanıtlamışlardır. Çalışmanın sonuçları, zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin yaşam doyum düzeylerinin zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip babaların ve tipik gelişim gösteren çocuğa sahip kontrol grubundaki ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerine oranla daha düşük olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte yaşanan ekonomik zorluklar ve sağlık problemleri yaşam doyumunun güçlü yordayıcıları olarak belirlenmiştir.

Gelişimsel yetersizlik tanısı olan çocukların birincil bakıcılarının yaşam doyum düzeylerini incelemeyi amaçlayan Hsieh, Huang, Lin, Wu ve Lee (2009), çalışmalarını gelişimsel yetersizliği olan çocuklara bakımını üstlenen 70 kişi (48 erkek ve 22 kadın) ile yürütmüşlerdir. Çalışmanın katılımcılarına “Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Doyum Ölçeği” (WHOQOL-BREF) ve “Sağlık Memnuniyet Ölçeği” (PedsQL; Varni, 2001)

uygulanmıştır. Çalışmanın sonuçları, çocuk yaşı ile birincil bakıcıların üstlendiği yükün oranı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki çıkmıştır. Bu durumun nedeninin, çocuk büyüdükçe yaşama daha çok uyum sağlaması olabileceği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra çekirdek ailede yaşayan birincil bakıcıların yaşam doyum düzeyleri geniş ailede yaşayan birincil bakıcılara oranla daha yüksek bulunmuştur.

Yakın zamanda özgül öğrenme güçlüğü tanısı almış çocukların ebeveynlerinin yaşam doyum düzeylerini incelemek ve yaşam doyum düzeyleri üzerindeki sosyo demografik ve klinik özelliklerin etkilerini değerlendirmeyi amaçlayan Karande ve Kulkarni (2009), çalışmalarının katılımcı grubunu çocukları yakın bir zamanda Özgül Öğrenme Güçlüğü tanısı almış 150 ebeveynden oluşturmuşlardır. Çalışmaya katılan ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerini belirlemek için, “Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Doyum Ölçeği” (WHOQOL-100) kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, 150 ebeveyninden sadece 5 tanesinin yaşam doyum düzeyleri ile ilgili olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Bununla birlikte, ebeveynlerin cinsiyeti (anne olanlar) ve gelişimsel yetersizliği olan çocukların cinsiyeti (erkek çocuklar) yaşam doyum düzeyini düşük oranda ancak bağımsız bir şekilde yordadığı belirlenmiştir.

Yüksek işlevli otizmi olan çocuğa sahip 89 ebeveyn ve tipik gelişim gösteren çocuğa sahip 46 ebeveyn olmak üzere toplam 135 ebeveynle çalışan Lee ve diğ., (2009), çalışmalarında yüksek işlevli OSB olan çocukların ebeveynlerinin yaşam doyum düzeyleri ile tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin yaşam doyum düzeylerini karşılaştırmayı amaçlamışlardır. Katılımcıların yaşam doyum düzeyleri ve bu düzeyi yordayıcı olabilecek değişkenleri belirlemek üzere; “Demografik Form”, “Aile Kriz Yönetimi Kişisel Değerlendirme Ölçeği” (McCubbin, Olson ve Larsen, 1981), “Aile Kaynak Yönetimi Envanteri” (McCubbin, Comeau ve Harkins, 1981), “Ebeveynlik Stres Ölçeği” (Abidin, 1995) ve “Sağlık Anketi” (MOS-36; Ware ve Sherbourne, 1992) kullanılmıştır. Çalışmada gerçekleştirilen t testi sonuçları, iki grup arasındaki tüm değişkenlerde önemli farklılıklar ortaya çıkarmıştır. Bunun yanı sıra, hiyerarşik regresyon analizi sonuçları yüksek işlevli OSB olan çocukların ebeveynlerini yaşam düzeylerini demografik ve psiko-sosyal değişkenlerin yüksek ölçüde etkilediğini ve bu değişkenlerin en önemlilerinin maddi gelir, çocuk sayısı ve stres düzeyi olduğunu göstermiştir.

“Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Doyum Ölçeği” (WHOQOL-BREF)’ni kullanarak zihinsel yetersizliği olan çocuk/yetişkin bireye sahip olan birincil bakıcıların yaşam doyum düzeylerini değerlendirmeyi amaçlayan Lin ve diğ., (2011), çalışmalarında zihinsel yetersizliği olan çocuk/yetişkin bireylerin birincil bakıcısı olan 597 kişiyle yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sürecinde uygulanan “Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Doyum Ölçeği” (WHOQOL-BREF)’nin sonuçları analiz edildiğinde, katılımcıların yaşam doyum düzeylerinin toplumun genelinden daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte zihinsel yetersizliği olan çocukların bakıcılarının yaşam doyum düzeylerinin; zihinsel yetersizliği olan yetişkinlerin bakıcılarına oranla daha düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Caples ve Sweeney (2010), çalışmalarında sürekli bakım hizmetinden faydalanan ve zihinsel yetersizliği olan çocuk/yetişkinlerin ebeveynlerinin yaşam doyum düzeylerini değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın katılımcı grubunu, zihinsel yetersizliği olan çocuk/yetişkinlerin 47 birincil bakıcısı (40 anne, 5 baba ve 2 kardeş) oluşturmuştur. Çalışmada yaşam doyum düzeyini belirlemek üzere; “Aile Yaşam Doyum Ölçeği” (FQOLS; Brown, 2006) kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları, yetersizliği olan aile üyelerinin bakımında büyük bir oranda annelerin rol aldığını göstermiştir. Bunun yanı sıra, çalışmaya katılan ebeveynler arasında çocukları Down Sendromu olanların yaşam doyum düzeyleri diğer tanı gruplarına (OSB, çoklu yetersizlik vb.) göre daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca ebeveynlerin çevrelerinden aldıkları yetersiz destek düzeyi ve finansal zorlukların yaşam doyum düzeylerini etkileyen önemli değişkenler olduğu belirlenmiştir.

“Uluslararası Aile Yaşam Doyum Projesi” kapsamında Slovenya’da yaşayan ve zihinsel yetersizlik ile yetersizliği bulunan çocukların ailelerinin yaşam doyum düzeylerini incelemeyi amaçlaya Cagran, Schmidt ve Brown (2011), çalışmalarını zihinsel yetersizlik veya gelişimsel yetersizlik tanısı olan ve eğitim aldıkları sınıf düzeyleri 2.sınıftan 8.sınıfa kadar olan çocuklara sahip 20 aile ile yürütmüşlerdir. Ailelerin yaşam doyum düzeylerini belirlemek üzere, “Aile Yaşam Doyum Ölçeği” (FQOLS; Brown, 2006) kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, zihinsel yetersizliği veya gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin yaşam doyum düzeylerinin

toplumun geneline göre düşük olduğu, yaşam doyumlarının en düşük olduğu alt alanının da finansal doyum olduğu belirlenmiştir.

Darling, Senatore ve Strachan, (2012), çalışmalarında gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip babaların stres düzeyleri ile yaşam doyum düzeylerini, tipik gelişim gösteren çocuğa sahip babaların stres düzeyleri ve yaşam doyum düzeylerini karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmanın katılımcı grubunu gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ve yaş ortalamaları 40.1 olan 85 baba ile tipik gelişim gösteren çocuğa sahip ve yaş ortalamaları 39.2 olan 121 baba oluşturmuştur. Çalışmaya katılan babaların stres ve yaşam doyum düzeylerini belirlemek üzere; “Aile Yaşam Durumu Envanteri” (FILE; McCubbin ve Patterson, 1987); “Ebeveyn Günlük Mücadele Ölçeği” (PDHS; Crnic ve Greenberg, 1990); “Aile Kriz Odaklı Değerlendirme Ölçeği” (FCOPES; McCubbin, Olson ve Larsen, 1987); “Ebeveynlik Stres Ölçeği” (PSI; Abidin, 1995); “Aile Sağlık Durumu Ölçeği” (FHSI; Norem, Malia ve Garrison, 1988) ve “Yaşam Doyum Ölçeği” (SWLS; Diener, Emmons, Larsen ve Griffin, 1985) uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda, gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip babaların günlük zorluklarda, aile yaşamıyla ilgili durumlar ve değişimlerde tipik gelişim gösteren çocukların babalarına oranla daha yüksek düzeyde ebeveynlik stresine sahip oldukları bulgusuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, tipik gelişim gösteren çocukların babalarının daha yüksek düzeyde zorluklarla başa çıkma ve yaşam doyum düzeylerine sahip oldukları belirlenmiştir.

İki farklı ülkede yaşayan ve OSB olan çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek, aile uyumu ve yaşam doyum düzeyleri arasındaki farklılıkları değerlendirmeyi hedefleyen Lin, Orsmond, Coster ve Cohn (2011); çalışmalarını OSB olan çocuğa sahip Tayvanlı 76 anne ve Amerikalı 325 anneyle yürütmüşlerdir. Çalışmada veri toplamak için kullanılan ölçekler, “Aile Uyum Ölçeği” (FACES-II; Olson, Bell ve Portner, 1982); “Depresyon Ölçeği” (CES-D; Radloff, 1977); “Kaygı Profili Ölçeği” (POMS; McNair, Lorr ve Droppleman, 1971); “Otizm Davranış Kontrol Listesi” (ABC; Krug, Arick ve Almond, 1980a; Krug, Arick ve Almond, 1980b) ve “Stresle Başa Çıkma Ölçeği” (Carver, Sheier ve Weintraub; 1989)’ dir. Araştırmanın sonucunda, Tayvanlı annelerin Amerikalı annelere oranla çocuklarının davranışlarından kaynaklı ve duygusal temelli stresle başa çıkma düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte,

Tayvanlı annelerin Amerikalı annelere oranla daha düşük oranda depresyon belirtilerine ve kaygı düzeyine sahip oldukları belirlenmiştir.

158 yaygın gelişimsel bozukluk tanılı çocuğun bakımını üstlenen 147 aile (147 anne ve 122 baba) ile çalışan Yamada, Kato, Suzuki, Suzuki, Watanabe, Akachi ve Furukawa, (2012), çalışmalarında yaygın gelişimsel bozukluğu olan bireylerin ebeveynlerinin yaşam doyumlarını incelemeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın katılımcılarına “Sağlık Anketi Kısa Formu” (MOS-SF-36; Fukuhara, Bito, Green, Hsiao, Kurokawa, 1998); “Yakın İlişki Bağı Ölçeği” (IBM; Parker, 1988) ve “Beş Faktör Envanteri” (NEO-FFI; Yoshimura, Ono, Nakamura, Nathan ve Suzuki, 2001) uygulanmıştır. Çalışmanın sonuçları, yaygın gelişimsel bozukluğa sahip çocuğu olan annelerin ülkedeki genel kadın nüfusuna ve babalara oranla oldukça düşük yaşam doyum düzeyine sahip olduklarını göstermiştir. Bu durumunun nedeninin, büyük oranda annelerin kişisel yatkınlıkları ve eşleri ile olan ilişkilerinden kaynaklandığı belirtilmiştir.

Zihinsel yetersizliği olan yetişkin çocuklarının bakımlarını üstlenen ebeveynlerinin yaşam doyum düzeylerini incelemeyi amaçlayan Yoong ve Koritsas, (2012), çalışmalarını yaşları 55 ile 77 arasında değişen ve zihinsel yetersizliği olan yetişkin çocuklarına tam gün bakım hizmeti veren 12 ebeveynin (10 anne ve 2 baba) katılımıyla gerçekleştirmişlerdir. Çalışma sürecinde ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri hakkında bilgi sağlayabilmek için; açık uçlu sorular içeren görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin analizleri sonucunda, zihinsel yetersizliği olan yetişkin bir bireye bakım hizmeti sunmanın ebeveynlerin yaşam doyumları üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin olduğu belirlenmiştir. Bakım sunmanın yaşam doyumunu üzerindeki olumlu etkileri; sosyal destek alabilme, insanlarla iyi ilişkiler geliştirebilme, boş zaman etkinliklerine katılabilme, kişisel tatmin hissini yaşayabilme ve yaşamlarını daha olumlu olarak değerlendirme olarak sıralanırken; olumsuz etkileri bakım süresince insanlar ve çevreyle olan ilişkinin kısıtlanması, boş zaman etkinlikleri ve iş fırsatlarının kısıtlanması olarak belirtilmiştir.

Zihinsel yetersizlik ile OSB tanısı olan çocukların ebeveynlerinin yaşam doyum düzeylerini değerlendirmeyi amaçlayan Meral, Cavkaytar, Turnbull ve Wang (2013),

çalışmalarını zihinsel yetersizlik ve OSB tanısı olan çocuklara sahip 3009 aileyle yürütmüşlerdir. Çalışmanın katılımcılarına; “Beach Center Aile Yaşam Doyum Ölçeği” (Hoffman, Marquis, Poston, Summers ve Turnbull, 2006); “Aile Destek Ölçeği” (ADÖ; Kaner, 2004) ve “Sosyo-demografik Aile Bilgi Formu” (TSI; 2009) ölçekleri uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda, ailelerin yaşam doyum düzeyleri ile ailelerin sosyal destek algıları ve sosyo-demografik değişkenleri arasında önemli olumlu ilişkiler saptanmıştır. Bunun yanı sıra ailelerin yaşam doyum düzeylerini en yüksek oranda yordayan değişkenin duygusal destek olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, bakım desteği, aile geliri, bilgi desteği, sosyoekonomik düzey, çocuğun yaşı, çocuğun yetersizlik düzeyi gibi değişkenlerin ailelerin yaşam doyum düzeyleri üzerindeki yordayıcılıkları zayıf bulunmuştur.

Eapen, Crncec, Walter ve Tay (2014), çalışmalarında OSB olan çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri ve stres düzeyleri ile tipik gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri ve stres düzeylerini karşılaştırmalı olarak incelemeyi hedeflemişlerdir. Bu amaçla yürütülen çalışmanın katılımcılarından; ortalama yaşları 46.8 aylık olan ve OSB tanısı bulunan çocuklara sahip 23 anne deney grubunu, ortalama yaşları 43.2 aylık olan ve tipik gelişim gösteren çocuklara sahip 16 ebeveyn (13 anne ve 3 baba) kontrol grubunu oluşturmuştur.

Katılımcıların yaşam doyum düzeylerini belirlemek üzere; “Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Doyum Ölçeği” (WHOQOL-BREF) ve stres düzeylerini belirlemek için; “Depresyon, Kaygı ve Stres Ölçeği” (DASS-21; Lovibond, 1995) kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları, OSB olan çocuğa sahip annelerin, tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine oranla daha düşük oranda yaşam doyum düzeyine ve daha yüksek oranda ebeveynlik stresine sahip olduklarını göstermiştir.

Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip 145 anne ile çalışan Holloway, Dominguez-Pareto, Cohen ve Kuppermann (2014), çalışmalarında zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ve iki farklı etnik kökenden olan annelerin yaşam doyum düzeylerini değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın katılımcılarının yaşam doyum düzeylerini belirlemek üzere; “Beach Center Aile Yaşam Doyum Ölçeği” (F-QLS; Hoffman, Marquis, Poston, Summers, & Turnbull, 2006) ve yaşamlarından memnun olma düzeylerini belirlemek için ise; “Yaşam Memnuniyet Ölçeği” (SLS; Diener,

Emmons, Larsen ve Griffin, 1985) kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları, annelerin diğer aile üyelerine oranla yetersizliği olan çocuklarıyla ilgili etkinliklere daha çok katıldığını ortaya çıkarmıştır. Bunun yanı sıra, annelerin yaşam doyum düzeylerinin babalar ailece yapılan etkinliklere daha çok katıldıklarında arttığı belirlenmiştir. Ayrıca, annelerin yaşam doyum düzeylerinin çocuklarıyla yapılacak etkinliklerin diğer aile üleriyle eşit sorumluluk alarak düzenlendiğinde ve aile üyelerinin çocuklarını yetersizlik durumuyla ilgili bilgi sahibi olduklarında daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Huang, Chang, Chi ve Lai (2014), çalışmalarında gelişimsel yetersizliği olan ve olmayan çocukların babalarının yaşam doyum düzeyleri ile ebeveynlik stres düzeylerini karşılaştırmayı hedeflemişlerdir. Çalışmanın katılımcı grubunu,

1 ile 7 yaş arasında gelişimsel yetersizlik tanısı olan çocuğa sahip 206 baba ile çocukları tipik gelişim gösteren 207 baba oluşturmuştur. Çalışmanın katılımcılarına uygulanan ölçekler; “Yaşam Doyum Ölçeği” (HRQOL; Lu, Tseng ve Tsai, 2002) ve “Ebeveynlik Stres Ölçeği Çince Versiyonu” (PSS; Cheung, 2000)’dur. Çalışmanın sonuçları, gelişimsel yetersizliği olan çocuklara sahip babaların, tipik gelişim gösteren çocukların babalarına oranla daha düşük yaşam doyum düzeyine ve daha yüksek oranda ebeveynlik stres düzeyine sahip oldukları belirlenmiştir. Araştırmacılar çalışmanın tartışma bölümünde, gelişimsel yetersizliği olan çocuklara sahip ebeveynler için eğitimler düzenlenerek yeni bilgi ve beceriler kazanmalarını sağlamak ve stres düzeylerini azaltmak ve bununla paralel olarak yaşam doyum düzeylerini arttırmanın mümkün olabileceğini belirtmişlerdir.

OSB olan çocukların ebeveynlerinin yaşam doyum düzeyleri ile fiziksel yetersizliği olan ve tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin yaşam doyum düzeylerini karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlayan Perumal, Veeraraghavan ve Lekhra (2014), çalışmalarında 60 OSB olan çocuk ebeveyni, 60 fiziksel yetersizliği olan çocuk ebeveyni ve 60 tipik gelişim gösteren çocuk ebeveyni olmak üzere toplam 180 ebeveyni içeren bir katılımcı grubu oluşturmuşlardır. Çalışmada kullanılan ölçekler; Sosyo-Demografik Bilgi Formu, “Otizm Değerlendirme Ölçeği Hindistan Versiyonu” (ISAA; NIMH, 2009), “İşlevsel Gezinme Sınıflama Sistemi-Motor Beceriler Ölçü

Aracı” (FACS; Holden, Gill, Magliozzi ve Gait, 1986) ve “Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Doyum Ölçeği” (WHOQOL-BREF)’dir. Çalışmanın sonuçları, OSB olan çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerinin tipik gelişim gösteren ve fiziksel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin yaşam doyum düzeylerine oranla önemli ölçüde düşük olduğunu göstermiştir. Bulgulardan yola çıkan araştırmacılar, sağlık ve bakım uzmanlarına OSB olan çocukların aileleri için uygun destekleyici gruplar ile psiko sosyal öğretim programları geliştirmeleri önerisinde bulunmuşlardır.

OSB olan çocuğa sahip 118 ebeveyn (59 anne ve 59 baba) ile çalışan Pozo, Sarria ve Brioso (2014), çalışmalarında OSB olan çocukların ebeveynlerinin yaşam doyum düzeylerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın katılımcılarına; “Davranış Problemleri Envanteri” (BPI; Rojahn, 2001); “Gelişimsel yetersizliği olan Çocukların Ebeveynleri İçin Destek Ölçeği” (CSPH; Bristol, 1979); “Tutarlılık Hissi Ölçeği” (SOC; Antonovsky, 1987); “Problemlerle Başa Çıkma Ölçeği” (Brief-COPE; Carver, 1997; İspanyolca uyarlaması Crespo & Cruzado, 1997); “Beach Center Aile Yaşam Doyum Ölçeği” (FQOL; Poston, 2003; İspanyolca uyarlaması Sainz, 2005) ve “Psikolojik İyilik Ölçeği İspanyolca Versiyonu” (Díaz, 2006) ölçekleri uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda, çocukların davranış problemlerinin ebeveynlerinin yaşam doyumları ve psikolojik iyilik halleri üzerinde olumsuz ve dolaylı bir etkisinin olduğuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, hem annelerin hem de babaların yaşam doyum düzeyleri üzerinde, çocuklarının yetersizliklerinin şiddeti ve aldıkları sosyal destek miktarının önemli bir rol oynadığı belirtilmiştir.

2.3.3.2. Yaşam doyumunu ile ilgili ulusal alanyazında yapılan araştırmalar

Akandere ve diğ., (2009); çalışmalarında gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip 300 ebeveynin yaşam doyum ve umutsuzluk düzeyleri incelemiştir. Ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerini belirlemek amacıyla “Yaşam Doyum Ölçeği” (YDÖ; Diener, 1985); umutsuzluk düzeylerini belirlemek için ise, “Beck Umutsuzluk Ölçeği” (Beck ve diğ.,1974) kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, 51 yaş ve üzeri olan annelerin gelecekle ilgili beklentileri, 20-35 yaş arasında olan annelere oranla daha yüksek

bulunmuştur. Bununla birlikte, yaşı 51 ve üzeri olan babaların yaşam doyum düzeylerinin, 36-50 yaş arasında olan babalara oranla daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip 407 ebeveynle çalışan Deniz, Dilmaç ve Arıcak (2009), çalışma grubundaki ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri ile durumluk-sürekli kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerini belirlemek için, “Yaşam Doyum Ölçeği” (YDÖ; Diener, 1985) ve durumluk-sürekli kaygı düzeylerini belirlemek için ise, “Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri” (Öner ve Le Compte, 1983) kullanılmıştır. Gerçekleştirilen analizler sonucunda, ebeveynlerin yaşam doyumlarındaki değişkenliğin yaşamış oldukları durumluk-sürekli kaygıdan kaynaklandığı belirlenmiştir.

Bilge ve diğ., (2014), çalışmasında gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip 40 ebeveynle “stresle baş etme ve yaşam doyumunu artırma” eğitimi verilmiş ve bu eğitimin etkililiği incelenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak; “Yaşam Doyum Ölçeği” (YDÖ; Diener, 1985) ve “Algılanan Stres Ölçeği” (Cohen ve diğ.,) kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, katılımcı ebeveynlerin aldıkları “stresle baş etme ve yaşam doyumunu artırma” eğitimi sonrasında stres puanlarının azaldığı, yaşam doyum puanlarının arttığı belirlenmiştir.

Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip 123 ebeveynin evlilik uyumları ve yaşam doyum düzeylerini incelemeyi amaçlayan Ende-İnce ve Güdücü-Tüfekçi (2015), çalışmalarında veri toplama aracı olarak; “Evlilik Uyum Ölçeği” (EUÖ, Locke ve Wallace) ve “Yaşam Doyum Ölçeği” (Diener, 1985) kullanılmıştır. Yapılan analizlerin sonucunda, gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin evlilik uyum düzeylerinin düşük olduğu ve yaşamlarından düşük düzeyde doyum sağladıkları saptanmıştır. Bununla birlikte, ebeveynlerin evlilik uyumları ile yaşam doyum düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyumlarının incelendiği araştırmaların bir kısmı, ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerini belirlemeyi amaçlamaktadır (Abbeduto, Krauss, Orsmond ve Murphy, 2004; Brown, MacAdam-Crisp, Wang ve Iarocci, 2006; Cagran, Holloway, Dominguez-Pareto,

Cohen ve Kuppermann, 2014; Lee ve diğ., 2009; Lin ve diğ., 2011; Meral, Cavkaytar, Turnbull ve Wang, 2013; Olsson ve Hwang, 2008; Ones, Yilmaz, Cetinkaya ve Caglar, 2005; Perumal, Veeraraghavan ve Lekhra, 2014; Pozo, Sarria ve Brioso, 2014; Schmidt ve Brown, 2011; Yamada ve diğ., 2012; Yoong ve Koritsas, 2012).

Yaşam doyumu ile ilişkili diğer çalışmalarda, gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin yaşam doyumu düzeyleriyle; aile geliri, stres, umutsuzluk, durumluk kaygı düzeyleri ve evlilik uyumlarının yanı sıra çocuklarının davranış problemleri ve yetersizliklerinin şiddeti değişkenleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Çalışmaların sonuçları, aile geliri ve evlilik uyumu değişkenlerinin düzeylerinin yüksek olmasının yaşam doyumunu arttırdığı; bunun aksine stres, umutsuzluk, durumluk kaygı düzeyleri ile çocuklarının davranış problemleri ve yetersizliklerinin şiddetinin yüksek olmasının yaşam doyumunu azalttığını göstermiştir (Akandere, Acar ve Baştuğ, 2009; Allik, Larsson ve Smedje, 2006; Baker, Blacher ve Olsson, 2005; Bilge ve diğ., 2009; Cho ve Hong, 2013; Darling, Senatore ve Strachan, 2012; Deniz, Dilmaç ve Arıçak, 2009; Eapen, Crncec, Walter ve Tay, 2014; Ende-İnce ve Güdücü-Tüfekci, 2015; Huang, Chang, Chi ve Lai, 2014; Lin, Orsmond, Coster ve Cohn, 2011; Wang ve diğ., 2004).

Alanyazında yaşam doyumuyla ilişkili araştırmaların özet bilgilerine Tablo 5'te yer verilmiştir; **Tablo 5.**

Yaşam doyumuyla ilişkili araştırmalar

Kavram	Araştırma	İlişkili	Bulgular
Sayısı	Değişkenler		
Yaşam Doyumu	25	<ul style="list-style-type: none"> Aile geliri düzeyi Evlilik uyumu Çocukların davranış problemleri şiddetinin 	<ul style="list-style-type: none"> Aile geliri ve evlilik uyumu düzeylerinin yüksek olmasının yaşam doyumunu arttırmış, Durumluk kaygı Stres, umutsuzluk, durumluk kaygı düzeyleri ile çocuklarının ve davranış yetersizliklerinin olması yaşam doyumunu azaltmıştır.

Sosyal destek, ebeveyn öz yeterliği ve yaşam doyumuna ilişkin çalışmaların yanı sıra bu kavramların ikili olarak birlikte ele alındığı çalışmalar da mevcuttur. İlerleyen bölümde alanyazında gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynleri ile gerçekleştirilen sosyal destek-yaşam doyum ve ebeveyn öz yeterliği-yaşam doyum arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmalar tanıtılmıştır.

2.4. Sosyal Destek ve Yaşam Doyumunun Birlikte İncelendiği Araştırmalar

Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin sosyal destek algıları, stres düzeyleri ve yaşam doyum düzeylerini değerlendirmeyi amaçlayan Duvdevany ve Abboud (2003), çalışmalarını zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip 100 İsraili Arap annenin katılımıyla gerçekleştirmişlerdir. Çalışmada kullanılan ölçü araçları, “Demografik Bilgi Formu”, “Duygusal Stres Ölçeği” (Pearlin ve Schooler, 1978), “Toplum Geneli Psikolojik Stres ve Yaşam Doyum Ölçeği” (Veit & Ware, 1983)’dir. Çalışmanın sonuçları, yüksek miktarda bilgi desteğine ulaşabilen annelerin stres düzeylerinin daha düşük olduğunu göstermiştir. Ayrıca, sosyal desteğe ulaşım oranları yüksek olan annelerin, yaşam doyum düzeylerinin de yüksek olduğu bulunmuştur.

Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ailelerinin sosyal destek algılarını ve yaşam doyum düzeylerini inceleyen Davis ve Gavidia-Payne (2009), çalışmalarının katılımcı grubunu, yaşları 3 ile 5 arasında değişen ve gelişimsel yetersizliği olan çocuklara sahip 64 aileden oluşmuştur. Çalışmanın katılımcılarına “Beach Center Aile Yaşam Doyum Ölçeği” (F-QLS; Hoffman, Marquis, Poston, Summers, & Turnbull, 2006), “Bakım Sürecini Değerlendirme Ölçeği” (MPOC-56; King, Rosenbaum ve King, 1995) ve “Ebeveynlik Zorluk Ölçeği” (Gavidia-Payne, Matthews, Hudson, Richdale ve Nankervis, 2003) uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda, aile temelli profesyonel destek hizmetlerinin ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerini güçlü bir şekilde yordadığı belirlenmiştir. Bununla birlikte, ebeveynlerin çocuklarının davranış problemleri için aile üyeleri dışından aldıkları desteğin de yaşam doyumunu yordadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Cappe, Wolff, Bobet ve Adrien (2011), çalışmalarında OSB olan çocukların ebeveynleri için geliştirilen destek eğitim programlarının, onların stres düzeylerini, sosyal destek algılarını, sorunlarla başa çıkma düzeylerini ve yaşam düzeylerini nasıl etkilediğini belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın katılımcılarını Fransa’da yaşayan ve OSB tanısı olan çocuğa sahip 160 ebeveyn (113 anne ve 47 baba oluşturmuştur. Çalışmanın katılımcılarına “Yaşam Durumunu Değerlendirme Ölçeği” (ALES; Ferguson, Matthews ve Cox, 1999), “Sosyal Destek Ölçeği” (QSSP; Koleck, 2000), “Başa Çıkma Yolları Kontrol Listesi” (WCC-R; Cousson, BruchonSchweitzer, Quintard, Nuissier ve Rascle, 1996) ve “Yaşam Doyum Ölçeği” (Richieri ve diğ., 2010) kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları psiko-eğitimsel programların OSB olan çocukların ebeveynleri üzerindeki etkililiğini doğrudan göstermiştir. Ayrıca sonuçlar, yaşam doyum düzeyinin uygun programlar sayesinde arttırılabileceğini ortaya çıkarmıştır.

Gelişimsel yetersizliği olan gençler ve ebeveynlerinin yaşam doyum düzeyleri ile sosyal destek algıları ve zorluklarla başa çıkma düzeylerini incelemeyi hedefleyen Migerode, Maes, Buysse ve Brondeel (2012), çalışmalarını 37 ile 68 arasında değişen 132 ebeveyn (90 anne ve 42 baba) ile yaşları 16 ile 24 arasında değişen gelişimsel yetersizliği olan 111 genç (65 erkek ve 46 kız) ile yürütmüşlerdir. Çalışmanın katılımcılarına “Destek Yoğunluk Ölçeği” (SIS; Thompson, 2004), “Bakıcı Reaksiyon Değerlendirme Ölçeği” (CRA; Given, 1992), “Sosyal Destek Ölçeği” (MOS-SSS, Sherbourne ve Stewart, 1991), “Zorluklarla Başa Çıkma Ölçeği” (RS-NL; Portzky, 2010), ve “Kapsamlı Yaşam Doyum Ölçeği” (ComQoL; Cummins, 1997) uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda, gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerinin nüfusun geneline oranla daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, gelişimsel yetersizliği olan gençlerin yaşam doyum düzeylerinin ebeveynlerine oranla daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, gelişimsel yetersizliği olan gençlerin ebeveynlerinin yaşam doyum düzeylerini çevrelerinden aldıkları sosyal destek ve zorluklarla başa çıkma yeterliklerinin büyük bir oranla yordadığı belirlenmiştir.

OSB tanısı olan çocuğa sahip 269 annenin katılımıyla çalışmalarını yürüten Smith, Greenberg ve Seltzer (2012), çalışmalarında OSB olan genç ve yetişkin bireylerin

annelerinin yaşam doyum düzeyleri üzerinde algıladıkları sosyal destek düzeyinin etkisini değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Çalışmada annelerin sosyal destek ve yaşam doyum düzeylerini belirlemek üzere, “Sosyal Destek Ölçeği” (Antonucci ve Akiyama, 1987), “Depresyon Ölçeği” (CES-D, Radloff, 1977) ve “Ruh Durum Ölçeği” (POMS; McNair, 1971) kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda annelere sunulan büyük çaplı sosyal destek ağının 18 aylık bir süre içerisinde yaşam doyum düzeylerini istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde arttırdığı tespit edilmiştir. Sosyal destek yaşam doyum düzeyindeki değişimin yordayıcısı olurken; aynı zamanda çocukların davranış problemleri üzerinde de etkili olmuştur.

Cho ve Hong, (2013), çalışmalarında gelişimsel yetersizliği olan çocukların annelerinin yaşam doyum düzeyleri üzerinde etkili olan değişkenleri belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın katılımcıları Güney Kore’de yaşayan ve çocuklarının yetersizlik tanısı bulunan 200 annedir. Çalışmanın katılımcılarına, ; “Beach Center Aile Yaşam Doyum Ölçeği” (Hoffman, Marquis, Poston, Summers ve Turnbull, 2006); “Stres Kaynakları Ölçeği” (QRS-F; Crnic, Friedrich ve Greenberg, 1983) ve “Sosyal Destek Ölçeği” (House, 1981; Korece uyarlayan, Park, 1985) uygulanmıştır. Çalışmanın sonuçları, sosyal desteğin yalnızca gelişimsel yetersizliği olan çocukların annelerinin yaşam doyum düzeyleri üzerinde değil; ebeveynlik stres düzeyleri üzerinde de doğrudan etkili olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte çocuğun tek veya çoklu engele sahip olmasının ebeveynlerinin yaşam doyumunu ve dolaylı olarak da ebeveynlik stresini etkileyen önemli bir etmen olduğu belirtilmiştir. Ayrıca gelişimsel yetersizliği olan çocuğun yaşının ebeveynlerinin yaşam doyumunu etkilediği belirtilirken; ailenin aylık gelirin hem yaşam doyumunu hem de stres düzeyini doğrudan etkilediği bulunmuştur.

Sosyal destek ve yaşam doyumunun birlikte incelendiği araştırmalara incelendiğinde; gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algıları ile yaşam doyum düzeyleri arasında orta yüksek ve olumlu bir ilişki olduğu görülmektedir (Cappe, Wolff, Bobet ve Adrien, 2011; Davis ve Gavidia-Payne, 2009; Duvdevany ve Abboud, 2003; Kaner, 2004; Migerode, Maes, Buysse ve Brondeel ve 2012; Smith, Greenberg ve Seltzer, 2012).

Sosyal destek ve yaşam doyumu değişkenlerinin birlikte incelendiği araştırmalara ait özet bilgi Tablo 6’da verilmiştir; **Tablo 6.**

Sosyal destek ve yaşam doyumunun birlikte incelendiği araştırmalar

Kavram	Araştırma Sayısı	İlişkili Değişkenler	Bulgular
Sosyal Destek ve Yaşam Doyumu	6	Sosyal desteğin varlığı	Sosyal destek algısı ile yaşam doyum düzeyi arasında bazı araştırmalarda orta, bazılarında yüksek ve olumlu bir ilişki olduğu belirlenmiş

2.5. Öz Yeterlik ve Yaşam Doyumunun Birlikte İncelendiği Araştırmalar

Williams, Cullen ve Barlow (2005) alışmalarında, uyguladıkları öğretim ve destek programından faydalanan gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynleriyle bu programa katılmayan gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlik algıları ve yaşam doyum düzeylerini 12 aylık bir öğretim dönemi sonucunda karşılaştırmayı amaçlamışlardır. Çalışmanın katılımcı grubunu, yaş ortalamaları 38 olan ve gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip 82 ebeveyn (76 anne, 4 baba ve 2 büyükanne) oluşturmuştur. Çalışmanın katılımcılarının öz yeterlik algılarını belirlemek üzere; “Ebeveyn Öz yeterlik Ölçeği” (PSES; Shaw ve Wright, 2000) ve yaşam doyum düzeylerini belirlemek için ise; “Hastane Endişe ve Depresyon Ölçeği” (HDAS; Zigmond ve Snaith, 1983) uygulanmıştır. Çalışmanın sonuçları, öğretim ve destek programından faydalanan çocukların ebeveynlerinin kontrol grubundaki

ebeveynlere oranla daha yüksek oranda öz yeterlik algısı kazandıkları ve daha yüksek yaşam doyum düzeyine sahip olduklarını göstermiştir. Bununla birlikte, eğitim programına katılan ebeveynler çocuklarının eğitimlerinde daha aktif rol oynamışlar ve çocuklarının yeterliklerinin gelişmesine yardımcı olmuşlardır.

Çalışmaları sırasında sundukları öğretim ve destek programının gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin öz yeterlik algıları ve yaşam doyum düzeyleri üzerindeki etkilerini değerlendirmeyi amaçlayan Barlow, Powell ve Gilchrist (2006), çalışmalarını gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip 95 ebeveynin (49 öğretim grubu, 46 bekleme listesindeki kontrol grubu) katılımıyla gerçekleştirmişlerdir. Çalışmanın katılımcılarına uygulanan ölçekler; “Ebeveyn Öz yeterlik Ölçeği” (PSES; Shaw ve Wright, 2000) ve “Hastane Endişe ve Depresyon Ölçeği” (HDAS; Zigmond ve Snaith, 1983)’dir. Çalışmanın sonucunda, uygulanan öğretim ve destek programının ebeveynleri stres düzeylerini azaltarak yaşam doyum düzeyleri ve öz yeterliklerini arttırdığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, ebeveynler program sonrasında çocuklarındaki uyku ve yeme bozukluklarında da azalma olduğunu belirtmişlerdir.

Öz yeterlik ve yaşam doyumunun birlikte ele alındığı çalışmalar incelendiğinde, gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlere sunulan müdahale programları sayesinde ebeveynlerin öz yeterlik algılarının arttığı; buna paralel olarak da yaşam doyum düzeylerinde olumlu gelişmeler olduğu ortaya çıkmaktadır (Barlow, Powell ve Gilchrist, 2006; Williams, Cullen ve Barlow, 2005).

Öz yeterlik ve yaşam doyumunun birlikte incelendiği araştırmalara ait özet bilgi Tablo 7’de yer almaktadır; **Tablo 7.**

Öz yeterlik ve yaşam doyumunun birlikte incelendiği araştırmalar

Kavram	Araştırma	İlişkili	Bulgular
	Sayısı	Değişkenler	
Öz Yeterlik ve Yaşam	2	Öz yeterliği geliştirici müdahale programları	Müdahale programları sayesinde, Ebeveynlerin öz yeterlik algıları ve yaşam doyum düzeyleri paralel olarak

2.6. Sosyal Destek ve Öz Yeterliğin Birlikte İncelendiği Araştırmalar

Banach, Iudice, Conway ve Couse (2010), çalışmalarında son 6 ay içerisinde OSB tanısı alan çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek grubunda yer almalarının onların ebeveynlik yeterliklerinin güçlendirilmesi üzerindeki etkililiğini değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın katılımcılarını 9 anne ve 2 baba olmak üzere toplam 11 ebeveyn oluşturmaktadır. Çalışma sürecinde katılımcıların ebeveynlik yeterliklerini ölçümlemek için “Aile Yeterlik Ölçeği” (FES; Koren, DeChillo ve Friesen, 1992) kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda sosyal destek grubunda yer alan katılımcıların ebeveyn yeterlik düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı gelişmeler elde edilmiştir.

Sosyal destek ve öz yeterlik değişkenlerinin birlikte ele alındığı çalışma incelendiğinde, sosyal destek grubunda yer alan ebeveynlerin öze yeterlik düzeylerini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sosyal destek ve öz yeterlik değişkenlerinin birlikte incelendiği araştırmaya ait özet bilgi Tablo 8’de yer almaktadır; **Tablo 8.**

Sosyal destek ve öz yeterliğin birlikte incelendiği araştırmalar

Kavram	Araştırma	İlişkili	Bulgular
Sayısı	Değişkenler		

Sosyal

Sosyal destek grubunda yer alan

Destek 1 Sosyal destek grupları katılımcıların ebeveyn öz yeterliği ve düzeylerinde istatistiksel olarak

Öz

anlamli gelişmeler elde edilmiş.

Yeterlik

3. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçlarının tanıtılması, veri toplama süreci, verilerin işlenmesi ve analiz edilmesi sürecinde kullanılan istatistikler işlemlerin açıklanmasına yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma erken çocukluk döneminde gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek ve öz yeterlik algıları ile yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak ve bu ilişkiyi yordayıcı olabilecek değişkenleri belirlemek üzere yürütülen betimsel - bağıntısal bir araştırmadır.

Betimsel - bağıntısal araştırmalar, iki ya da daha fazla değişkenin arasındaki ilişkinin varlığını ve/veya bu ilişkinin derecesini belirlemeyi amaçlayan çalışmalardır. Betimsel - bağıntısal araştırmalardan elde edilen sonuçlar tam bir neden-sonuç ilişkisi vermez, ancak; incelenen değişkenlerle ilgili bazı ipuçları sunarak kestirimde bulunulmasına olanak verir (Karasar, 2013).

3.2. Bağımsız Değişken

Bu araştırmada iki tane bağımsız değişken bulunmaktadır. Bunlar;

- Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri ile

- Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Öz Yeterlik Düzeyleridir.

Bağımsız değişkenlerden sosyal destek düzeyinin ölçümünde; “Yenilenmiş Ana Baba Sosyal Destek Ölçeği” (YASDÖ; Kaner, 2010); öz yeterlik düzeyinin ölçümünde ise, “Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği” (EÖYÖ; Diken, 2007) kullanılmıştır.

3.3. Bağımlı Değişken

Bu çalışmanın bağımlı değişkeni, “Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşam Doyumu Düzeyleri” dir. Bağımlı değişkenin ölçülmesinde, “Yaşam Doyum Ölçeği” (YDÖ; Köker, 1991) kullanılmıştır.

3.4. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu seçilirken, amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme yöntemi, çalışılacak grubun araştırmanın problemiyle ilişkili olarak belirlenen özelliklere sahip kişiler, olaylar, nesnelere veya durumlardan oluşturulması olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk, 2014). Bu araştırmanın çalışma grubunu, erken çocukluk döneminde bulunan ve gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynler oluşturmuştur. Araştırmanın problem bölümünde çalışma grubunda yer alan bireylerin seçilme nedenleri açıklanmıştır. Ölçüt örnekleme sonucunda, Eskişehir ilinde gelişimsel yetersizliği olan bireylere yönelik araştırma ve eğitim faaliyetleri gösteren bir araştırma enstitüsünün gelişimsel destek birimi ile Eskişehir ve Zonguldak illerinde Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden eğitim hizmeti alan, erken çocukluk döneminde ve herhangi bir gelişimsel yetersizlik tanısı almış çocukların ebeveynleri çalışmaya dahil edilmiştir.

Araştırmaya toplam 225 ebeveyn katılmıştır. Katılımcıların 139’unu (% 61.8) anne ve 86’sını (% 38.2) baba oluşturmuştur. Araştırmaya katılan ebeveynlerin yaşları 22 ile 60 arasında değişmektedir. Katılımcıların yaş ortalaması 35.8 ve standart sapması 7.2’dir. Araştırmanın çalışma grubunda yer alan katılımcıları eğitim durumu incelendiğinde, 68’inin (% 30.2) ilkokul mezunu, 33’ünün (% 14.7) ortaokul mezunu, 59’unun (% 26.2) lise mezunu, 56’sının (% 24.9) lisans mezunu ve 9’unun (% 4)

lisansüstü eğitim mezunu olduğu belirlenmiştir. Çalışma grubunun aylık gelir düzeyleri incelendiğinde, ebeveynlerin aylık ortalama gelirlerinin 1656 TL olduğu, en az aylık gelirin 0 TL en çok aylık gelir miktarının ise 7500 TL olduğu belirlenmiştir.

Ebeveynlere ait özellikler tablo 9 ve 10'da yer almaktadır.

Tablo 9.

Ebeveynlerin demografik özellikleri

Ebeveyn	n	%	min	max	ranj	x	ss
Anne	139	% 61.8					
Baba	86	% 38.2	22	66	22-66	35.8	7.2
Toplam	225	% 100					

Tablo 10.

Ebeveynlerin eğitim durumuna göre dağılımları

Eğitim Durumu	n	%
İlkokul	68	% 30.2
Ortaokul	33	% 14.7
Lise	59	% 26.2
Lisans	56	% 24.9
Lisansüstü	9	% 4
Toplam	225	% 100

Araştırmaya katılan gelişimsel yetersizliği olan çocukların yaşlarının ortalamasının 52.3 aylık olduğu ve en küçük çocuğun 15 aylık, en büyük çocuğun ise 71 aylık olduğu

belirlenmiştir. Çocukların cinsiyetleri incelendiğinde, 82'sinin (% 36.4) kız, 143'ünün (% 63.6) erkek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada yer alan çocukların tanı türlerine bakıldığında; 71'inin (% 32) OSB tanıları olduğu, 77'sinin (% 34) zihinsel yetersizliğe sahip olduğu, 77'sinin (% 34) diğer yetersizlikler grubuna dahil olduğu belirlenmiştir. Çalışmaya katılan gelişimsel yetersizliği olan çocuklara ait özellikler Tablo 11 ve 12'de özetlenmiştir.

Tablo 11.

Çocukların demografik özellikleri

Çocuklar	n	%	min	max	ranj	x	ss
Kız	82	% 36.4					
Erkek	143	% 63.6	15	71	15-71	52.3	12.76
Toplam	225	% 100					

Tablo 12.

Çocukların tanı türüne göre dağılımları

Tanı Türü	n	%
Zihinsel Yetersizlik	77	% 34
OSB	71	% 32
Diğer Yetersizlikler	77	% 34
Toplam	225	% 100

3.5. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada gelişimsel yetersizliği olan çocuklara ve ebeveynlerine ait kişisel bilgileri elde etmek üzere, araştırmacı tarafından geliştirilen "Kişisel Bilgi Formu"

kullanılmıştır. Ayrıca, ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek düzeyi Yenilenmiş Ana Baba Sosyal Destek Ölçeği/YASDÖ (Kaner, 2010) kullanılarak ölçülmüştür.

Ebeveynlerin öz yeterlikleriyle ilgili algılarını belirlemek üzere; Guimond, Moore, Aier, Maxon ve Diken'in (2005) geliştirdiği ve Diken (2007) tarafından Türkçeye uyarlanan Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği Türkçe Versiyonu/EÖYÖ-TV kullanılmıştır. Son olarak ebeveynlerin yaşam doyumu düzeyleri Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985) geliştirdiği ve Köker (1991) tarafından Türkçeye uyarlanan Yaşam Doyum Ölçeği/YDÖ kullanılarak belirlenmiştir.

3.5.1. Kişisel bilgi formu

Kişisel bilgi formu hazırlanırken, gelişimsel yetersizliği olan çocuklara sahip ebeveynlerin sosyal destek ve öz yeterlik algıları ile yaşam doyum düzeylerine etki edeceği düşünülen değişkenler dikkate alınmıştır.

Kişisel bilgi formu, ebeveynlere yönelik bilgileri almaya yönelik sorular ve gelişimsel yetersizliği olan çocuğun bilgilerini elde etmeye yönelik sorular olmak üzere iki ana bölümden oluşmuştur. Kişisel bilgi formunda ebeveynlerin; cinsiyetlerine, yaşlarına, eğitim durumlarına ve aylık gelir düzeylerine ilişkin sorulara yer verilmiştir. Gelişimsel yetersizliği olan çocuklara yönelik kısımda ise, çocukların yaşı, cinsiyeti ve tanısının ne olduğu sorularına yer verilmiştir.

3.5.2. Yenilenmiş Ana Baba Sosyal Destek Ölçeği-YASDÖ

Yenilenmiş Ana Baba Sosyal Destek Ölçeği-YASDÖ, Kaner (2010) tarafından ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek düzeylerini (ASDD) ve aldıkları sosyal destekten memnuniyet düzeylerini (ASDMD) belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek 28 maddeden oluşan 4'lü likert tipi bir derecelendirme ölçeğidir. Ölçek sosyal desteğin varlık düzeyi ve var olan destekten memnuniyet düzeyini ölçmektedir. Ebeveynlerin algıladıkları sosyal desteğin varlık düzeyini (1) "Hiç Yok", (2) "Nadiren Var", (3) "Bazen Var", (4) "Her Zaman Var" şeklinde sıralanan seçeneklerden kendilerine uygun olanı işaretleyerek tepki vermesi gerekmektedir. Var olan sosyal destekten memnuniyet düzeylerini ise; (1) "Hiç Memnun Değilim", (2) "Biraz Memnunum", (3) "Memnunum", (4) "Çok Memnunum" seçeneklerinden birini

işaretleyerek belirtmeleri gerekmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük ve en yüksek değerler sosyal desteğin varlığı ve destekten memnun olma düzeyi için ayrı ayrı 28 ve 112'dir. Ölçekten alınan puan arttıkça ebeveynlerin sosyal destek algıları ve bu destekten memnun olma düzeyleri de artmaktadır.

Kaner (2010), çalışmasında, ebeveynlerin algıladıkları sosyal desteğin niceliksel boyutunu değerlendiren "Aile Sosyal Destek Ölçeği" (ADÖ; Kaner, 2001, 2003)'ni geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla sosyal desteğin varlığını ölçen niceliksel boyuta, sosyal destekten memnuniyet düzeyini de ölçebilen niteliksel boyutu da ekleyerek "Yenilenmiş Aile Sosyal Destek Ölçeği" ni geliştirmiş ve bu ölçeğin psikometrik özelliklerini incelemiştir. Çalışmada YASDÖ' nün algılanan sosyal destek düzeyi bölümünün yapı geçerliğini belirlemek için, açımlayıcı (exploratory) ve doğrulayıcı (confirmatory) faktör analizine yer verilmiştir. Analiz sonuçları, YASDÖ' nün ASDD bölümünün "sosyal birliktelik desteği", "bilgi desteği", "duygusal destek" ve "bakım desteği" olmak üzere dört ana faktörden oluştuğunu göstermiştir. YASDÖ' nün güvenilirlik düzeyini belirlemek üzere, alt ölçeklerin ve ölçeğin tümünün iç tutarlıkları incelenmiştir. Alfa katsayıları alt ölçekler için sırasıyla (0.83-0.95; 0.85-0.96) olarak hesaplanmıştır.

YASDÖ' nün geçerliği ve güvenilirliğini belirlemek üzere yapılan ve yukarıdaki bölümde sözü edilen analizlerden yola çıkılarak; YASDÖ' nün psikometrik özelliklerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu ve ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile sosyal destekten memnuniyet düzeylerini ölçmede kullanılabilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmada YASDÖ 'de yer alan 28 madde için hesaplanan Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .95'dir (n=225). YASDÖ alt ölçekleri için hesaplanan Cronbach Alpha iç tutarlık katsayıları sırasıyla; Sosyal Birliktelik Desteği Alt Ölçeği .88 (10 madde); Bilgi Desteği Alt Ölçeği .87 (6 madde); Duygusal Destek Alt Ölçeği .89 (8 madde); Bakım Desteği Alt Ölçeği .81 (4 madde)'dir. Aynı şekilde YASDÖ' de yer alan ve memnuniyet düzeyini ölçen 28 madde için de Cronbach Alpha katsayısı da .95 (n=225) olarak hesaplanmıştır. YASDÖ memnuniyet puanları alt ölçekleri için hesaplanan Cronbach Alpha iç tutarlık katsayıları sırasıyla; Sosyal Birliktelik Desteği

Alt Ölçeği .88 (10 madde); Bilgi Desteği Alt Ölçeği .81 (6 madde); Duygusal Destek Alt Ölçeği .88 (8 madde); Bakım Desteği Alt Ölçeği .79 (4 madde)'dir.

3.5.3. Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği - EÖYÖ

Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği, Guimond, Moore, Aier, Maxon ve Diken'in (2005) geliştirdiği, Diken (2007) tarafından Türkçeye uyarlanan ve anne babaların ebeveynlik becerilerine ilişkin öz yeterlik algılarını ölçmeye yarayan bir ölçektir. Ölçek 17 maddeden oluşan 7'li Likert tipi bir derecelendirme ölçeğidir. Ebeveynlerin öz yeterlikleri ile ilgili algılarını; (1) "Kesinlikle Katılmıyorum", (2) "Katılmıyorum", (3) "Kısmen Katılmıyorum", (4) "Kararsızım", (5) "Kısmen Katılıyorum", (6) "Katılıyorum", (7) "Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde sıralanan seçeneklerden kendilerine uygun olanı işaretleyerek tepki vermesi gerekmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük ve en yüksek değerler; 17 ve 119'dur. Ölçekten alınan puan arttıkça ebeveynlerin öz yeterlik algıları da artmaktadır.

Cavkaytar, Aksoy ve Ardiç (2014), çalışmalarında EÖYÖ-TV'yi güncellemeyi ve geçerlik-güvenirlik özelliklerini değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek üzere, açımlayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz sonuçları ölçeğin tek boyutlu olarak kullanılabilir olduğunu göstermiştir.

Ölçeğin güvenilirlik düzeyini belirlemek üzere, Cronbach Alfa iç tutarlık katsayı ölçümü yapılmış ve test-tekrar test güvenilirliği işlemine yer verilmiştir. Ölçeğin testtekrar test güvenilirliği için hesaplanan Pearson korelasyon katsayısı, $r = 0.79$, $p < 0.001$ düzeyinde bulunmuştur. Ölçeğe ait Cronbach Alfa iç tutarlık katsayı değeri ise, $\alpha = 0.95$ olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada EÖYÖ 'de yer alan 17 madde için hesaplanan Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .98'dir (n=225).

3.5.4. Yaşam Doyum Ölçeği - YDÖ

Ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilen Yaşam Doyum Ölçeği, Diener ve ark., (1985) tarafından geliştirilmiş ve Köker (1991) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek 5 maddeden oluşan 7'li Likert tipi bir

derecelendirme ölçeğidir. Ebeveynlerin yaşam doyumları ile ilgili düşüncelerini; (1) “Hiç Katılmıyorum”, (2) “Katılmıyorum”, (3) “Kısmen Katılmıyorum”, (4) “Kararsızım”, (5) “Kısmen Katılıyorum”, (6) “Katılıyorum”, (7) “Tamamen Katılıyorum” şeklinde sıralanan seçeneklerden kendilerine uygun olanı işaretleyerek tepki vermesi gerekmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük ve en yüksek değerler; 5 ve 35’dir. Ölçekten alınan puan arttıkça ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri de artmaktadır.

Diener (1985), ölçeğin Alfa katsayısını .87 olarak rapor etmiştir. Yetim (1993), çalışmasında YDÖ’ nin Türkçe uyarlamasının güvenilirliğini hesaplamış, Alfa katsayısını .86; test-tekrar test güvenilirlik katsayısının ise, .73 olduğunu bulmuştur.

Bu çalışmada YDÖ ‘ de yer alan 5 madde için hesaplanan Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .88’dir (n=225).

3.6. Verilerin Toplanması, İşlenmesi ve Analizi Süreci

Araştırmanın veri toplama süreci, üniversiteye bağlı bir araştırma enstitüsünün gelişimsel destek birimi ile özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde gerçekleştirilmiştir. Enstitüde yer alan uygulama biriminde veri toplayabilmek için rektörlükten gerekli uygulama izni (Ek-5) alınmıştır. Rehabilitasyon merkezlerinde veri toplamak üzere il milli eğitim müdürlüklerine başvuruda bulunulmuş, ancak; gelen yazıda rehabilitasyon merkezlerine milli eğitim müdürlükleri kanalıyla değil bizzat başvuru yapılması gerektiği belirtilmiştir (Ek-6). Bu yazının gereği yapılarak ilgili rehabilitasyon merkezlerinin yöneticileri ile görüşmeler yapılmış, gerekli olurlar alınarak verilerin toplanılması aşamasına geçilmiştir.

Verilerin toplanması süreci, 2 ayrı ilde toplam 5 okulda gerçekleştirilmiştir. Okullara toplam 350 form dağıtılmış, bunlardan 249 tanesi (%87.1) geri dönmüştür. Araştırmacıya geri dönen ölçek formlarından 14 tanesi uygun şekilde doldurulmadığı (çok fazla boş madde bırakılması, aynı maddeye birden

fazla tepki verilmesi ya da bilgi formunun doldurulmamış olması vb.) için analizlere dahil edilmemiştir. Analizler 225 form üzerinden gerçekleştirilmiştir. Ölçek formlarının dağıtılması ve toplanması yaklaşık bir buçuk ay sürmüştür. Verilerin analizinde betimsel istatistiklerin yanı sıra grup ortalamalarının önemli olduğu durumlarda t-testi ve ANOVA, değişkenler arası ilişkilerin incelendiği analizlerde Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı ve yordayıcılık ilişkisinin analiz edildiği durumda çoklu doğrusal regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Verilerin işlenmesi ve analizi IBM SPSS 22.0 veri analiz programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

4. BULGULAR

Bu bölümde araştırma sorularına ilişkin toplanan verilerin, çeşitli istatistiksel yöntemlere göre çözümlenmesiyle ulaşılan bulgulara yer verilmiştir.

4.1. Katılımcıların Yenilenmiş Aile Sosyal Destek Ölçeğinden (YASDÖ)

Aldıkları Sosyal Desteklerin Varlığı ve Bu Desteklerden Memnuniyet Düzeyi Puanlarının Dağılımları

Katılımcıların YASDÖ ölçeğinden aldıkları toplam puanlara göre dağılımları Tablo 13'te verilmiştir. Çalışma grubunda ölçekten alınan en düşük puan 33, en yüksek puan 112'dir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 28, en yüksek puan 112'dir.

Katılımcıların aldıkları puanların ortalaması 79.96 ve standart sapması 17.84 olarak bulunmuştur. Tablo 13 incelendiğinde katılımcıların 58'inin (%25.8) 33-68 arasında, 54'ünün (%24) 69-80 arasında, 57'sinin (%25.3) 81-92 arasında ve 56'sının (%24.9) 93-112 arasında puan aldığı görülmektedir. Bulgular incelendiğinde katılımcıların %75'inden fazlasının algıladıkları sosyal desteğin düzeyinin ölçek ortalama puanın üzerinde olduğu görülmektedir.

Tablo 13.

Katılımcıların YASDÖ puanlarının dağılımı

Alınan Puan	Yüzdilik Dilim	F	%	X	ss
33-68	%25	58	25.8		
69-80	%26-50	54	24	79.96	17.84
81-92	%51-75	57	25.3		
93-112	%76-100	56	24.9		

Katılımcıların YASDÖ ölçeğinden aldıkları sosyal destekten memnuniyet toplam puanlara göre dağılımları Tablo 14’te verilmiştir. Çalışma grubunda ölçekten alınan en düşük puan sosyal desteğin varlığına benzer olarak 33, en yüksek puan 112’dir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 28, en yüksek puan 112’dir. Katılımcıların aldıkları puanların ortalaması 76.21 ve standart sapması 18.04 olarak bulunmuştur. Tablo 14 incelendiğinde katılımcıların 54’ünün (%24) 33-63 arasında, 56’sının (%24.9) 64-75 arasında, 60’ının (%26.7) 76-88 arasında ve 55’inin (%24.4) 89-112 arasında puan aldığı görülmektedir.

Tablo 14.

Katılımcıların YASDÖ’ den aldıkları memnuniyet düzeyi puanlarının dağılımı

Alınan Puan	Yüzdilik Dilim	F	%	X	ss
33-63	%25	54	24		
64-75	%26-50	56	24.9	76.21	18.04
76-88	%51-75	60	26.7		
89-112	%76-100	55	24.4		

Bulgular incelendiğinde katılımcıların algıladıkları sosyal destekten memnun olma düzeylerinin algıladıkları sosyal desteğe göre biraz daha düşük olduğu ancak yine ortalamanın üstünde puanlar aldıkları görülmektedir.

4.2. Katılımcıların Yenilenmiş Aile Sosyal Destek Ölçeğinden (YASDÖ) Aldıkları Sosyal Desteklerin Varlığı ve Bu Desteklerden Memnuniyet Düzeyi Puanlarının Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi

4.2.1. Cinsiyet

Araştırma grubunda yer alan ebeveynlerin YASDÖ' den aldıkları puanların cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı Bağımsız Örneklem T-testiyle incelenmiş ve sonuçlar Tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 15.

YASDÖ' den alınan sosyal desteğin varlığı puanlarının cinsiyete göre dağılımı

		\bar{X}	S		t	p
Cinsiyet	N			sd		
Kadın	139	78.25	18.20	223	1.83	.68
Erkek	86	82.71	16.98			

Tablo 15'te de görüldüğü gibi ebeveynlerin, algıladıkları sosyal desteğin varlığı cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir [$t(223)=1.83, p>0.05$]. Aynı şekilde ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek, alt ölçeklere göre de anlamlı bir şekilde farklılaşmamıştır.

Araştırma grubunda yer alan ebeveynlerin YASDÖ' den aldıkları sosyal destekten memnuniyet düzeyi puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı Bağımsız Örneklem T-testiyle incelenmiş ve sonuçlar Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 16.

YASDÖ' den alınan sosyal destekten memnuniyet düzeyi puanlarının cinsiyete göre dağılımı

		—	S	t	p
Cinsiyet	N	X	sd		
Kadın	139	8.58	1.06	223	1.53
Erkek	86	8.80	1.04		.126

Tablo 16'da da görüldüğü gibi ebeveynlerin, algıladıkları sosyal destekten memnuniyet düzeyleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir [$t_{(223)}=1.53$, $p>0.05$]. Aynı şekilde ebeveynlerin algıladıkları sosyal destekten memnuniyet düzeyi, alt ölçeklere göre de anlamlı bir şekilde farklılaşmamıştır.

4.2.2. Yaş

Araştırma grubunda yer alan ebeveynlerin yaşları ile YASDÖ' den aldıkları her iki puan türü ile yaşları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 17'de gösterilmiştir.

Tablo 17.

YASDÖ' den alınan sosyal destek ve sosyal destekten memnuniyet düzeyi puanları ile yaş arasındaki ilişki

		Sos. Destek	Sos. Memnuniyet	Des. Yaş
Sos. Destek	1.00			

Sos.Des. Mem	.90*	1.00	
Yaş	.09	.09	1.00

*p < .001

Analiz sonuçları incelendiğinde katılımcıların yaşları ile algıladıkları sosyal destek ve bu desteklerden memnuniyet düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (r = .09, p > .01). Aynı şekilde ebeveynlerin yaşları ile sosyal destek ve bu destekten memnuniyet düzeyleri arasında sosyal desteğin alt ölçekleri bağlamında da anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

4.2.3. Eğitim düzeyi

Araştırma grubunda yer alan ebeveynlerin YASDÖ' den aldıkları sosyal destek ve sosyal destekten memnuniyet düzeyi puanlarının eğitim düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir. Katılımcıların eğitim düzeylerine göre, sosyal destek ve bu destekten memnuniyetlerine ilişkin betimsel istatistikler ve varyans analizi sonuçları Tablo 18 ve Tablo 19'da verilmiştir;

Tablo 18

Ebeveynlerin eğitim düzeylerine göre algıladıkları sosyal destek düzeyine ilişkin betimsel istatistikler ve varyans analizi sonuçları

Betimsel İstatistikler

Eğitim Düzeyi	n	\bar{X}	ss
İlkokul	68	80.54	18.83
Ortaokul	33	74.73	14.26
Lise	59	77.78	18.90

Lisans/Lisansüstü 65 83.95 16.81

Varyans Analizi Sonuçları

Eğitim Düzeyi	Kareler		Kareler		
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p
Gruplar arası	2244.05	3	748.017	2.394	.069
Gruplar içi	69052.41	221	312.454		
Toplam	71296.46	224			

Tablo 19.

Ebeveynlerin eğitim düzeylerine göre algıladıkları sosyal destekten memnuniyet düzeyine ilişkin betimsel istatistikler ve varyans analizi sonuçları

Betimsel İstatistikler

Eğitim Düzeyi	n	\bar{X}	ss
İlkokul	68	77.59	18.64
Ortaokul	33	69.91	14.22
Lise	59	74.08	19.39
Lisans/Lisansüstü	65	79.91	17.09

Varyans Analizi Sonuçları

Eğitim Düzeyi	Kareler		Kareler		
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p
Gruplar arası	8.57	3	2.857	2.611	.052

Gruplar içi	241.78	221	1.094
Toplam	250.35	224	

Tablo 18 ve Tablo 19 incelediğinde araştırma grubunda yer alan ebeveynlerin YASDÖ' den aldıkları sosyal destek ve sosyal destekten memnuniyet düzeyi puanlarının eğitim düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir [$F_{(3-224)}=2,394, p >.01$], [$F_{(3-224)}=2,611, p >.01$]. Aynı şekilde, ölçek alt puanlarına göre de anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.

4.2.4. Gelir düzeyi

Araştırma grubunda yer alan ebeveynlerin gelir düzeyleri ile YASDÖ' den aldıkları her iki puan türü arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 20'de gösterilmiştir.

Tablo 20.

YASDÖ'den alınan sosyal destek ve sosyal destekten memnuniyet düzeyi puanları ile gelir düzeyi arasındaki ilişki

	Sos. Destek	Sos. Des. Memnuniyet	Gelir Düzeyi
Sos. Destek	1.00		
Sos.Des. Mem	.90**	1.00	
Gelir Düzeyi	.17*	.13*	1.00

**p < .01, * p < .05

Analiz sonuçları incelendiğinde katılımcıların gelir düzeyleri ile algıladıkları sosyal destek ve bu desteklerden memnuniyet düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($r = .17, p < .05$), ($r = .13, p < .05$). Ancak var olan ilişkinin küçük düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 21 ve Tablo 22’de ebeveynlerin YASDÖ’den algıladıkları sosyal destek ve bu destekten memnuniyet düzeyi alt ölçek puanları ile gelir düzeyi arasındaki ilişki gösterilmiştir;

Tablo 21.

YASDÖ’den algılanan sosyal destek düzeyi alt ölçek puanları ile gelir düzeyi arasındaki ilişki

	Gelir Düzeyi	Sosyal Birliktelik Desteği	Bilgi Desteği	Duygusal Destek	Bakım Desteği
Gelir Düzeyi	1.00				
Sosyal Birliktelik Desteği	.183**	1.00			
Bilgi Desteği	.106	.639**	1.00		
Duygusal Destek	.121	.846**	.614**	1.00	

Bakım Desteği	.162*	.703**	.537**	.740**	1.00
----------------------	-------	--------	--------	--------	------

**p < .01, * p < .05

Tablo 22.

YASDÖ'den algılanan sosyal destekten memnuniyet düzeyi alt ölçek puanları ile gelir düzeyi arasındaki ilişki

	Gelir Düzeyi	Sosyal Birliktelik Desteği	Bilgi Desteği	Duygusal Destek	Bakım Desteği
Gelir Düzeyi	1.00				
Sosyal Birliktelik Desteği	.156*	1.00			
Bilgi Desteği	.045	.654**	1.00		
Duygusal Destek	.107	.831**	.647**	1.00	

.138* .730** .551** .751** 1.00

**Bakım
Destegi**

**p < .01, * p < .05

4.2.5. Gelişimsel yetersizliği olan çocuğun yaşı, cinsiyeti ve tanısı

Araştırma grubunda yer alan ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek ve bu desteklerden memnuniyet düzeyleri ile gelişimsel yetersizliği olan çocuklarının yaşları arasında bir ilişki olup olmadığı ve algıladıkları sosyal destek ve bu desteklerden memnuniyet düzeylerinin çocuklarının cinsiyetine ve tanılarına göre anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu amaçla sırasıyla Pearson korelasyon katsayısı, bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Bulgular çocukların yaşlarıyla ebeveynlerinin algıladıkları sosyal destek ve bu desteklerden memnuniyet düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olmadığı yönündedir ($r = -.05, p > .05$), ($r = .01, p > .05$). Aynı şekilde ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek ve bu desteklerden memnuniyet düzeylerinin çocuklarının cinsiyetine ve tanılarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır [$t(223) = -.667, p > 0.05$], [$t(223) = .655, p > 0.05$]; [$F(2-224) = 0,360, p > .01$], [$F(2-224) = 0,379, p > .01$]. Bununla birlikte ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek ve bu destekten memnuniyet düzeyleri ile çocukların yaş, cinsiyet ve tanıları arasında sosyal desteğin alt ölçekleri bazında da anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

4.3. Katılımcıların Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeğinden (EÖYÖ) Aldıkları Puanların Dağılımları

Katılımcıların EÖYÖ' den aldıkları toplam puanlara göre dağılımları Tablo 23'te verilmiştir. Çalışma grubunda ölçekten alınan en düşük puan 17 en yüksek puan 119'dur. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 17 en yüksek puan 119'dur. Katılımcıların aldıkları puanların ortalaması 86.2 ve standart sapması 24.85 olarak bulunmuştur. Tablo 23 incelendiğinde katılımcıların 57'sinin (%25.3) 17-68 arasında, 58'inin (%25.7) 69-92 arasında, 54'ünün (%24) 93-104 arasında ve 56'sının (%25) 104-119 arasında puan aldığı görülmektedir.

Tablo 23.

Katılımcıların EÖYÖ puanlarının dağılımı

Alınan Puan	Yüzdelerik Dilim	F	%	X	ss
17-68	%25	57	25.3		
69-92	%26-50	58	25.7	86.2	24.85
93-104	%51-75	54	24		
104-119	%76-100	56	25		

Bulgular incelendiğinde katılımcıların %75'inden fazlasının algıladıkları öz yeterlik düzeyinin ölçek ortalama puanın oldukça üzerinde olduğu görülmektedir.

4.4. Katılımcıların Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeğinden (EÖYÖ) Aldıkları Puanların Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi

4.4.1. Cinsiyet

Araştırma grubunda yer alan ebeveynlerin EÖYÖ' den aldıkları puanların cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı Bağımsız Örneklem T-testiyle incelenmiş ve sonuçlar Tablo 24'te verilmiştir.

Tablo 24.

EÖYÖ' den alınan puanların cinsiyete göre dağılımı

			S		t	
Cinsiyet	N	X		sd		p
Kadın	139	5.16	2.39	223	1.45	.15
Erkek	86	5.62	2.16			

Tablo 24'te de görüldüğü gibi ebeveynlerin, algıladıkları ebeveynlik öz yeterliği cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir [$t_{(223)}=1.45, p>0.05$].

4.4.2. Yaş

Araştırma grubunda yer alan ebeveynlerin yaşları ile EÖYÖ' den aldıkları puanlar ile yaşları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 25'te gösterilmiştir.

Tablo 25.

EÖYÖ' den alınan puanlar ile yaş arasındaki ilişki

	Ebeveyn Öz Yeterliği	Yaş
Ebeveyn Öz Yeterliği	1.00	

Yaş	.023	1.00
-----	------	------

Analiz sonuçları incelendiğinde katılımcıların yaşları ile algıladıkları ebeveynlik öz yeterliği düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($r = .023, p > .05$).

4.4.3. Eğitim düzeyi

Araştırma grubunda yer alan ebeveynlerin EÖYÖ' den aldıkları puanlarının eğitim düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir. Bulgular Tablo 26'da özetlenmiştir.

Tablo 26.

Ebeveynlerin eğitim düzeylerine göre algıladıkları ebeveynlik öz yeterlik düzeylerine ilişkin betimsel istatistikler ve varyans analizi sonuçları

Betimsel İstatistikler

Eğitim Düzeyi	n	\bar{X}	ss
İlkokul	68	87.75	29.16
Ortaokul	33	88.91	22.44
Lise	59	82.73	22.46
Lisans/Lisansüstü	65	86.37	23.33

Varyans Analizi Sonuçları

Eğitim Düzeyi	Kareler		Kareler		
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p
Gruplar arası	20.30	3	6.765	1.273	.284
Gruplar içi	1174.19	221	5.313		
Toplam	1194.49	224			

Tablo 26 incelediğinde araştırma grubunda yer alan ebeveynlerin EÖYÖ' den aldıkları puanların eğitim düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir [$F_{(3-224)}=1,273, p >.01$].

4.4.4. Gelir düzeyi

Araştırma grubunda yer alan ebeveynlerin gelir düzeyleri ile EÖYÖ' den aldıkları puanlar arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 27'de gösterilmiştir.

Tablo 27.

EÖYÖ' den alınan puanlar ile gelir düzeyi arasındaki ilişki

	Ebeveyn Öz Yeterliği	Gelir Düzeyi
Ebeveyn Öz Yeterliği	1.00	
Gelir Düzeyi	.023	1.00

Analiz sonuçları incelendiğinde katılımcıların gelir düzeyleri ile ebeveynlik öz yeterliği düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür ($r = .023, p >.05$).

4.4.5. Gelişimsel yetersizliği olan çocuğun yaşı, cinsiyeti ve tanısı

Araştırma grubunda yer alan ebeveynlerin algıladıkları ebeveynlik öz yeterlik düzeyleri ile gelişimsel yetersizliği olan çocuklarının yaşları arasında bir ilişki olup olmadığı ve algıladıkları ebeveynlik öz yeterlik düzeylerinin çocuklarının cinsiyetine ve tanılarına göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu amaçla sırasıyla Pearson korelasyon katsayısı, bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Bulgular çocukların yaşlarıyla ebeveynlerinin algıladıkları ebeveynlik öz yeterlik düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olmadığı yönündedir ($r = .018, p > .05$). Aynı şekilde ebeveynlerin algıladıkları ebeveynlik öz yeterlik düzeyleri çocuklarının cinsiyetine göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır [$t_{(223)} = -.760, p > .05$].

Ebeveynlerin algıladıkları ebeveynlik öz yeterlik düzeyleri çocuklarının tanılarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır [$F_{(2-224)} = 3,139, p < .05$]. Farkın kaynağına ilişkin yapılan analizde, zihinsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin ebeveynlik öz yeterlik düzeylerinin diğer gelişimsel yetersizlikler kategorisinde yer alan çocukların ebeveynlerine göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Sonuçlar tabloda özetlenmiştir.

Tablo 28.

Çocukların tanılarına göre ebeveynlerin EÖYÖ'den aldıkları puanlara ilişkin betimsel istatistikler ve varyans analizi sonuçları

Betimsel İstatistikler

Tanı	n	\bar{X}	ss
OSB	71	87.62	20.81
Zihinsel			
Yetersizlik	77	90.32	26.63

Diğer			
Yetersizlikler	77	80.78	25.75

Varyans Analizi Sonuçları

Tanı	Kareler		Kareler		
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p
Gruplar arası	3715.73	2	1857.87	3.064	.049
Gruplar içi	134588.9	222	606.26		
Toplam	138304.6	224			

* p < .05

4.5. Katılımcıların Yaşam Doymu Ölçeğinden (YDÖ) Aldıkları Puanların Dağılımları

Katılımcıların YDÖ' den aldıkları toplam puanlara göre dağılımları Tablo 29'da verilmiştir. Çalışma grubunda ölçekten alınan en düşük puan 5 en yüksek puan 35'dir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 5, en yüksek puan 35'tir. Katılımcıların aldıkları puanların ortalaması 19.37 ve standart sapması 8 olarak bulunmuştur. Tablo 29 incelendiğinde katılımcıların 53' ünün (%23.6) 5-12 arasında, 63' ünün (%28) 13-19 arasında, 52'sinin (%23.1) 20-25 arasında ve 27'sinin (%25.3) 26-35 arasında puan aldığı görülmektedir. Bulgular incelendiğinde katılımcıların yaklaşık olarak %50'sinin yaşam doymu düzeyinin ölçek ortalama puanlarına yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 29.

Katılımcıların YDÖ puanlarının dağılımı

Alınan Puan	Yüzdeler Dilim	F	%	X	ss
5-12	%25	53	23.6		
13-19	%26-50	63	28	19.37	8
20-25	%51-75	52	23.1		

26-35 %76-100 57 25.3

4.6. Katılımcıların Yaşam Doyumu Ölçeğinden (YDÖ) Aldıkları Puanların Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi

4.6.1. Cinsiyet

Araştırma grubunda yer alan ebeveynlerin YDÖ' den aldıkları puanların cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı Bağımsız Örneklem T-testiyle incelenmiş ve sonuçlar Tablo 30'da verilmiştir.

Tablo 30.

YDÖ' den alınan puanların cinsiyete göre dağılımı

		\bar{X}	S	t		
Cinsiyet	N		sd		p	
Kadın	139	18.81	8.36	223	1.34	.18
Erkek	86	20.28	7.35			

Tablo 30'da da görüldüğü gibi ebeveynlerin, algıladıkları yaşam doyumu düzeyi cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir [$t_{(223)}=1.34, p>.05$].

4.6.2. Yaş

Araştırma grubunda yer alan ebeveynlerin yaşları ile YDÖ' den aldıkları puanlar ile yaşları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 31'de gösterilmiştir.

Tablo 31.

YDÖ' den alınan puanlar ile yaş arasındaki ilişki

	Yaşam Doyumu	Yaş
Yaşam Doyumu	1.00	
Yaş	.12	1.00

Analiz sonuçları incelendiğinde katılımcıların yaşları ile algıladıkları yaşam doyumu düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($r = .12$, $p > .05$).

4.6.3. Eğitim düzeyi

Araştırma grubunda yer alan ebeveynlerin YDÖ' den aldıkları puanlarının eğitim düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir. Bulgular Tablo 32'de özetlenmiştir.

Tablo 32.

Ebeveynlerin eğitim düzeylerine göre algıladıkları yaşam doyumu düzeylerine ilişkin betimsel istatistikler ve varyans analizi sonuçları

Betimsel İstatistikler

Eğitim Düzeyi	n	\bar{X}	ss
İlkokul	68	19.85	9.51
Ortaokul	33	17.21	7.42
Lise	59	19.27	7.96
Lisans/Lisansüstü	65	20.05	6.44

Varyans Analizi Sonuçları

Eğitim Düzeyi	Kareler		Kareler		
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p
Gruplar arası	199.82	3	66.605	1.041	.375
Gruplar içi	14144.57	221	64.003		
Toplam	14344.38	224			

Tablo 32 incelediğinde araştırma grubunda yer alan ebeveynlerin YDÖ' den aldıkları puanların eğitim düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir [$F_{(3224)}=1,041, p >.01$].

4.6.4. Gelir düzeyi

Araştırma grubunda yer alan ebeveynlerin gelir düzeyleri ile YDÖ' den aldıkları puanlar arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 33'de gösterilmiştir.

Tablo 33.

YDÖ' den alınan puanlar ile gelir düzeyi arasındaki ilişki

	Yaşam Doyumu	Gelir Düzeyi
Yaşam Doyumu	1.00	
Gelir Düzeyi	.131	1.00

Analiz sonuçları incelendiğinde katılımcıların gelir düzeyleri ile yaşam doyumu düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür ($r = .131$, $p > .05$).

4.6.5. Gelişimsel yetersizliği olan çocuğun yaşı, cinsiyeti ve tanısı

Araştırma grubunda yer alan ebeveynlerin algıladıkları yaşam doyumu düzeyleri ile gelişimsel yetersizliği olan çocuklarının yaşları arasında bir ilişki olup olmadığı ve algıladıkları yaşam doyumu düzeylerinin çocuklarının cinsiyetine ve tanılarına göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu amaçla sırasıyla Pearson korelasyon katsayısı, bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Bulgular çocukların yaşlarıyla ebeveynlerinin algıladıkları yaşam doyumu düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olmadığı yönündedir ($r = -.076$, $p > .05$). Aynı şekilde ebeveynlerin algıladıkları yaşam doyumu çocuklarının cinsiyetine ve tanılarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır [$t_{(223)} = -.384$, $p > .05$], [$F_{(2-224)} = 0,403$ $p < .05$].

4.7. Katılımcıların YDÖ, EÖYÖ ve YASDÖ' den Aldıkları Puanlar Arasındaki İlişki

Ebeveynlerin her üç ölçekten aldıkları puanlar arasında bir ilişki olup olmadığını incelemek amacıyla Pearson Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. Sonuçlar Tablo

34' te özetlenmiştir.

Tablo 34.

YDÖ, EÖYÖ ve YASDÖ' den aldıkları puanlar arasındaki ilişki

	YDO	YASDÖ	YASDÖ-M	EÖYÖ
YDO	1.00			
YASDÖ	.52**	1.00		
YASDÖ-M	.52**	.90**	1.00	
EÖYÖ	.63**	.47**	.48**	1.00

**p < .01

Analiz sonuçları incelediğinde araştırmaya katılan ebeveynlerin yaşam doyumu düzeyleriyle algıladıkları sosyal desteklerin varlığı ($r = .52$, $p < .01$), algıladıkları sosyal destekten memnuniyet düzeyleri ($r = .52$, $p < .01$) ve ebeveyn öz yeterlik düzeyleri ($r = .63$, $p < .01$) arasında olumlu yönde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Bu ilişkinin varlığı ilgili değişkenler arasında bir yordama ilişkisinin olup olmadığına ilişkin analiz yapılabileceğini ortaya koymaktadır.

4.8. Katılımcıların YDÖ, EÖYÖ ve YASDÖ' den Aldıkları Puanlara İlişkin Regresyon Analizi

Ebeveynlerin yaşam doyumu düzeylerinin algıladıkları sosyal destek, sosyal destekten memnuniyet düzeyi ve ebeveyn öz yeterlik düzeyi tarafından yordanıp yordanmadığı ve yordanıyorsa ne derecede yordandığı çoklu doğrusal regresyon analiziyle incelenmiştir.

Çoklu doğrusal regresyon (multiple linear regresyon) analizi bağımlı değişkenle ilişkili olan iki ya da daha çok bağımsız değişkene dayalı olarak, bağımlı değişkenin tahmin edilmesine yönelik bir analiz türüdür. Çoklu regresyon analizi, yordayıcı değişkenler tarafından bağımlı değişkende açıklanan toplam varyansın yordanmasına, açıklanan varyansın istatistiksel anlamlılığına ve yordayıcı değişkenlerle bağımlı değişken arasındaki ilişkinin yönüne ilişkin yorum yapma olanağı verir (Büyüköztürk, 2010). Bir regresyon analizinde bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında normallik ve doğrusallık varsayımlarının karşılanması gerekmektedir.

Yapılan analizde YDÖ ve EÖYÖ, YASDÖ arasında bu varsayımların karşılandığı görülmektedir. Ayrıca bir çoklu regresyon analizinde yordayıcı değişkenler arasında çoklu bağlantılılık (multi-collinearity) sorunu ile karşılaşılabilir. Yordayıcı değişkenler arasında yüksek düzeyde (.90) korelasyon olması durumunda bu sorun ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada YASDÖ' den iki tür puan elde edilmektedir. Sosyal desteklerin varlığı/düzeyi ve bu desteklerden memnuniyet düzeyi. Yapılan korelasyon incelemesinde bu iki değişken arasında .90 düzeyinde korelasyon ilişkisi (Bkz: Tablo 34) olduğundan bu değişkenlerde çoklu bağlantı sorunu incelenmiş ve bu sorun olduğu görüldüğünden (Tolerans, VIF ve CI değerleri kriteri karşılamamıştır) sosyal destekten memnuniyet puanı regresyon analizine alınmamıştır. Çoklu regresyon analizinde EÖYÖ ve YASDÖ -sosyal desteklerin varlığı/düzeyi- puanlarının YDÖ üzerindeki yordayıcılığı incelenmiştir. Yapılan regresyon analizine ilişkin bulgular Tablo 35'te özetlenmiştir.

Tablo 35.

Yaşam doyumunun yordanmasına ilişkin çoklu regresyon analizi sonuçları

Değişken	B	Standart		T	p	İkili r	Kısmi r
		Hata B	β				
Sabit	18.315	2.669	-	6.861	.000	-	-

Ebeveyn	1.723	.193	.497	8.928	.000	.631	.514
Öz Yeterliği							
Sosyal Destek	.128	.025	.286	5.132	.000	.518	.326
<hr/>							
R = .679		R ² = .462					
F(2, 222) = 95.158		p = .000					

Ebeveyn öz yeterliği ve sosyal destek değişkenlerine göre yaşam doyumunun yordanmasına ilişkin regresyon analizi sonuçları Tablo 35’ de verilmiştir. Yordayıcı değişkenler olan ebeveyn öz yeterliği ve sosyal destek ile bağımlı (yordanan) değişken arasındaki ikili ve kısmi korelasyonlar incelendiğinde ebeveyn öz yeterliği ile yaşam doyumu arasında pozitif ve orta düzeyde bir ilişkinin ($r = .63$) olduğu ancak diğer değişken kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki korelasyonun $r = .514$ olarak hesaplandığı görülmektedir. Sosyal destek ile yaşam doyumu arasında da pozitif ve orta düzeyde bir ilişki ($r = .52$) vardır. Ancak diğer değişken kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki korelasyonun $r = .33$ olarak hesaplandığı görülmektedir.

Ebeveyn öz yeterliği ve sosyal destek değişkenleri birlikte ebeveynlerin yaşam doyumu puanları ile yüksek düzeyde ve anlamlı bir ilişki vermektedir, $R = .679$, $R^2 = .462$, $p < .01$. İki değişken birlikte yaşam doyumundaki toplam varyansın %46’sını açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin yaşam doyumu üzerindeki görece önem sırasına bakıldığında ebeveyn öz yeterliğinin sosyal desteklere göre daha yüksek düzeyde yordama sağladığı görülmektedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise her iki değişkenin de yaşam doyumu üzerinde önemli (anlamlı) bir yordayıcı olduğu görülmektedir.

Regresyon analizi sonuçlarına göre yaşam doyumunun yordanmasına ilişkin regresyon eşitliği (matematiksel model) aşağıda verilmiştir.

$$YAŞAM DOYUMU = 18.315 + 1.723EÖY + .128SD$$

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

Bu bölümde araştırma verilerinin analizi sonucu elde edilen bulguların sonuçlarına ilişkin tartışma, yorum ve önerilere yer verilmiştir.

5.1.1. Sosyal destek

Araştırmanın katılımcısı olan ebeveynlerin algıladıkları sosyal desteğin varlığı ile bu destekten memnun olma düzeylerinin cinsiyete ve ebeveynlerin eğitim düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Aynı zamanda bu her iki değişkenle ebeveynlerin yaşları arasında da anlamlı bir ilişki ortaya çıkmamıştır.

Alanyazında gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları sosyal desteğe ilişkin yapılan çalışmaların ağırlıklı olarak annelerle yürütüldüğü görülmektedir (Ben-Zur, Duvedevany ve Lury, 2005; Bromley, Hare, Davison ve Emerson, 2004; Coşkun ve Akkaş 2009; Ehlers ve Flint, 2002; Sıpal ve Sayın, 2013; Sivrikaya ve Çıfci Tekinarslan, 2013). Çalışmaların annelerle yürütülmesinin nedeni olarak, gelişimsel yetersizliği olan çocukların bakımının çoğunlukla anneler tarafından karşılanması ve buradan kaynaklanan sosyal ve psikolojik olumsuz etkilerden çoğunlukla annelerin etkilenmesi gösterilmektedir (Luescher, Dede, Gitten, Fennell, ve Maria, 1999; Sivrikaya ve Çıfci Tekinarslan, 2013).

Sosyal destek-ebeveynlerin yaşı, cinsiyet ve eğitim düzeyleri. Sınırlı sayıda çalışmada bu değişkenler arasındaki fark rapor edilmiş olup; bu çalışmanın bulgularına benzer şekilde ebeveynlerin algıladıkları sosyal desteğin varlığı ile bu destekten memnun olma düzeylerinin cinsiyete, eğitim düzeyine ve yaşa göre anlamlı bir düzeyde farklılaşmadığı belirtilmiştir (Hall, 2012; Karpat ve Girli, 2012; Kırbas ve Özkan 2013). Algılanan sosyal destek sunulan kişi üzerinde duygusal ve davranışsal faydaları olan (Gottlieb, 1983) ve kişinin toplumla kaynaşmasını sağlayarak stres düzeyini azaltan (Armstrong ve diğ., 2005) bir değişkendir. Kişilerin cinsiyetleri, yaşları ve eğitim düzeylerinden bağımsız olarak sosyal desteğin kişinin dışında ve toplumsal ortamda fiilen var olması ve kişide olumlu psikolojik sonuçlar yaratması durumunda sosyal desteğin varlığından bahsedilebilir. Dolayısıyla sosyal desteğin yapısal ve içsel öznel durumdan bağımsız olarak varlığı ya da yokluğu gerçekte algılanabilen bir değişken olduğu söylenebilir. Bu nedenle sosyal desteğin bu üç değişkene göre anlamlı düzeyde fark göstermemiş olması mantığa uygun görülmektedir.

Sosyal destek – gelir düzeyi. Nitekim bu bulgularla bağlantılı olarak bu araştırmada ebeveynlerin algıladıkları sosyal desteğin varlığı ve bu destekten memnun olma

düzeyleri ile gelir düzeyi arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Gelir düzeyi arttıkça algılanan sosyal destek ve bu destekten memnun olma düzeyi de artmaktadır. Sosyal destek doğası gereği yakın çevreden alınan sosyal destek ve toplumsal organizasyonlar tarafından sağlanan sosyal destekler olarak ayrıştırılabilir. Toplum tarafından sunulan sosyal desteklerin bir kısmı ücretsiz olabildiği gibi bir bölümü de belirli ücretlerle erişilebilen desteklerden oluşmaktadır (Plumb, 2011).

Sosyal desteklere erişim ile kişinin gelir düzeyi arasında olumlu yönde doğrusal bir ilişkinin olması beklenmektedir (Herman ve Thompson, 1995). Ailelerin sosyal organizasyonlar tarafından sunulan desteklere erişim olanakları olmadığında yakın çevredeki desteklere yöneldiklerini bildirmektedirler. Sosyal organizasyonlar tarafından sunulan profesyonel desteklerin ailelere daha fazla yardım sağladığı yani ailelerin sosyal destekten memnuniyet düzeylerini arttırdığını ifade etmişlerdir. Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ebeveynlerin daha az sosyal desteğe sahip oldukları ve sosyal desteklerin yetersizliği nedeniyle daha yüksek stres ve sorumluluk altında olduklarına ilişkin çalışma bulguları da mevcuttur (Karadağ, 2009). Erhan (2005), Görgü (2005) ve Coşkun ve Akkaş (2009) da çalışmalarında annelerin gelir düzeyi arttıkça algıladıkları sosyal desteğin de arttığını ifade etmektedirler.

Bu araştırmanın bulguları da gelir düzeyi arttıkça sosyal desteğin ve sosyal destekten memnuniyet düzeyinin de arttığını ortaya koymaktadır. Bu durum özellikle ülkemizde gelişimsel yetersizliği olan çocuklara ve ebeveynlerine sağlanan özel eğitim desteği ve psikolojik desteklere erişimin önemli bir bölümüne belirli ücretler karşılığında erişilebiliyor olmasıyla açıklanabilir.

Sosyal destek - çocuğun yaşı, cinsiyeti ve tanısı. Bu araştırmanın bulgularında, ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek ve bu destekten memnun olma düzeylerinin gelişimsel yetersizliği olan çocuğun yaşı, cinsiyeti ve tanısına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür. Alanyazında gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile ilgili yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak ebeveynlerin stres (Duygun ve Sezgin, 2003; Hassall, Rose ve McDonald, 2005; Plumb, 2011; Sivrikaya ve Çifci-Tekinarslan, 2013), depresyon

(Sipal ve Sayin, 2013) ve kaygı düzeyleri (Coşkun ve Akkaş, 2009) ile ilgili çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda sınırlı sayıda çocuğa ilişkin değişkenlere göre farklılaşma rapor edilmiştir. Ebeveynlerin algıladığı sosyal destek ile çocuğa ilişkin değişkenler arasında yapılan çalışmalarda çoğunlukla çocukların davranış sorunlarının (Ehlers ve Flint, 2002) çalışıldığı görülmektedir.

Ben-Zur, Duvdevany ve Lury (2005) çalışmalarında ebeveynlerin algıladığı sosyal destekle çocuklarının yaşı arasında anlamlı bir ilişki olmadığını rapor etmiştir. Coşkun ve Akkaş (2009) gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları sosyal destekle çocuklarının cinsiyetine göre anlamlı bir fark olmadığını bildirmektedir. Bununla birlikte Kaner (2004) çalışmasında gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek ile çocuklarının tanıları arasında anlamlı bir fark olduğunu ifade etmektedir. Zihinsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin, işitme yetersizliği olan çocukların ebeveynlerine göre daha düşük düzeyde sosyal destek algılarına sahip olduklarını bildirmiştir.

Bu araştırmanın bulguları her üç değişkene göre de ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek ve bu destekten memnun olma düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılaşmadığını ortaya koymaktadır. Çocuğun yaşı ve cinsiyeti ile algılanan sosyal destek arasında herhangi bir ilişki ya da farkın olmaması, sosyal desteğin yukarıda ebeveynlerin cinsiyeti, yaşı ve eğitim durumu değişkenlerinin tartışıldığı bölümde de açıklanan özellikleriyle benzer gerekçelerle açıklanabilir. Kişiler gelişimsel yetersizliği olan çocuklarının yaşı ve cinsiyetinden bağımsız olarak sosyal desteklere ya erişiyorlardır ya da erişemiyorlardır. Bunun yanında, çocukların tanılarına göre ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek ve bu destekten memnun olma düzeylerinin Kaner, (2004)'in çalışmasında da gösterildiği gibi yetersizliğin doğası gereğince farklılaşması beklenir. Ancak; bu çalışmada böyle bir fark ortaya çıkmamıştır. Bu durum, çalışma grubunda yer alan çocukların yaşlarının 15 ile 71 ay arasında olması nedeniyle tipik gelişim gösteren ya da farklı yetersizlik tanısına sahip olan akranlarıyla aralarındaki gelişimsel düzey farkının henüz büyük ölçüde açılmamış olmasıyla açıklanabilir. Ayrıca, ebeveynlerin yetersizliğe verdikleri tepkiyi açıklayan modellerin ortaya koyduğu kuramsal açıklamalar doğrultusunda, çocukların görece yeni tanıları olmaları ebeveynlerin bu değişkenlere ilişkin algılarının birbirlerinden anlamlı düzeyde

farklılaşmıyor olmasına yol açabilir. Şöyle ki ebeveynler yetersizliği olan bir çocuğa sahip olmanın yarattığı psikolojik sorunlarla baş etme ve bu duruma uyarlanmada henüz tanının doğasından kaynaklanan nüanslar ölçüsünde ayrışmamış olabilirler. Ebeveynler açısından çocuğun ne tür bir yetersizliğe sahip olduğundan çok bir yetersizliğinin olup olmaması önemli bir faktör olabilir. Aynı yaş grubunda tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynleriyle yapılacak bir karşılaştırma ile bu bulgu daha derinlemesine açıklığa kavuşturulabilir.

5.1.2. Öz yeterlik

Bu araştırmanın ikinci bağımsız değişkeni olan ebeveyn öz yeterliğine ilişkin yapılan demografik değişkenlere yönelik analizler gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları öz yeterlik düzeylerinin ebeveynlerin cinsiyetlerine, eğitim düzeylerine ve gelir düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı, aynı şekilde ebeveynlerin algıladıkları ebeveyn öz yeterliği ile yaşları arasında bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Alanyazında gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin ebeveynlik öz yeterlikleriyle ilgili yapılan çalışmalarda sosyal destek çalışmalarına benzer şekilde çoğunlukla ebeveynlerin stres (Heath, Curtis, Fan ve McPherson, 2015; Kwok ve Wong, 2000; May, Fletcher, Dempsey ve Newman, 2015; Rezendes ve Scarpa, 2011), depresyon ve kaygı düzeyleri (Rezende ve Scarpa, 2011) ile ilgili çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Ebeveynlerin öz yeterlik düzeyleri ile çocuğa ilişkin değişkenler arasında yapılan çalışmalarda da çocukların davranışları ve gelişim özellikleri arasındaki ilişkiler ağırlıklı olarak araştırılmıştır (Coleman ve Karraker, 2003; Hastings ve Brown, 2002; Rezendes ve Scarpa, 2011). Bu çalışmalar incelendiğinde, çalışmaların büyük bir bölümünün yine annelerle yapıldığı ortaya çıkmaktadır.

Öz yeterlik – ebeveynlerin cinsiyetleri. Bu araştırmaların bulgularına benzer şekilde MacInnes (2009) ve Telef (2013) de çalışmalarında ebeveyn öz yeterliğinin cinsiyete göre farklılaşmadığını belirtmektedirler. Bunun yanında Beral (2010) OSB’li çocukların annelerinin babalara göre daha yüksek öz yeterlik düzeyine sahip olduklarını bildirmektedir. Bu çalışmada katılımcıların ebeveynlik öz yeterlik düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşmaması verilerin önemli bir bölümünün anne baba çiftlerinden alınmış olması ile açıklanabilir. Bu çalışma kapsamında 72 çiftten veri

almıştır. Çiftlerin benzer sosyal ortamları paylaşıyor ve benzer sıkıntıları birlikte yaşıyor olmaları nedeniyle öz yeterlik düzeyleri birbirine yakınlaşmış olabilir.

Öz yeterlik – ebeveynlerin yaşları. Bu araştırmadaki diğer bir değişken olan yaş değişkeni ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, Coleman ve Karraker (2000) ebeveyn öz yeterliği ile ebeveyn yaşı arasında bir ilişki olmadığını bildirmektedir. Aynı şekilde Al-Kandari ve Al-Quashan (2010) yaşla ebeveyn öz yeterliği arasında ilişki olmadığını ifade etmiştir. Ancak ebeveyn öz yeterliğinin kuramsal çerçevesine bakıldığında, genç annelerin ebeveyn öz yeterliklerinin daha düşük olması beklenir (Aksoy ve Diken, 2009; Luebering, 1995). Bu çalışmada yaş ile ebeveyn öz yeterliği arasında ilişki çıkmamış olması, ebeveynin ebeveynlik deneyiminden ziyade çocuğun bir gelişimsel yetersizliğe sahip olmasıyla açıklanabilir. Tipik gelişim gösteren bir çocuğa ebeveynlik yapmak için gereksinim duyulan bilgi ve beceriler gelişimsel yetersizliğe sahip olan çocuklara ebeveynlik yapmada iş görmüyor olabilirler. Bununla birlikte çocukların yaş aralığının geniş olmaması ebeveynlerin yaşlarını birbirine yaklaştırarak deneyim ve olgunlaşma düzeyi değişkenlerinin yeterlik üzerinde anlamlı bir fark yaratmasını engelliyor olabilir. Daha geniş yaş aralığındaki ebeveynlerle yapılacak çalışmalar, yaş ve ebeveyn öz yeterliği arasındaki ilişkiye ilişkin daha açıklayıcı bilgiler elde etmeyi sağlayabilir.

Öz yeterlik – ebeveynlerin eğitim ve gelir düzeyleri. Ebeveyn öz yeterliği ile ebeveynlerin eğitim ve gelir düzeyleri arasındaki ilişki incelendiğinde, ebeveyn öz yeterliğinin bu değişkenlere göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür. Alanyazın incelendiğinde, Sanders ve Woolley (2005), Coleman ve Karraker (2000) ve Telef (2013)'e göre; ebeveyn öz yeterliği eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır. Bununla birlikte Telef (2013) ebeveyn öz yeterliğinin kaynaklara ulaşma alt boyutunda eğitim düzeyi yüksek olan annelerin düşük olanlara göre daha yüksek ebeveyn öz yeterliği düzeyine sahip olduklarını bildirmektedir. Sanders ve Woolley (2005) ve Coleman ve Karraker (2000) ebeveynlerin gelir düzeyleri ile öz yeterlik arasında ilişki olmadığını rapor etmişlerdir. Bu araştırmanın bulguları literatürle bu yönden uyum göstermektedir. Ancak, öz yeterliğe ilişkin kuramsal çerçeve incelendiğinde alınan eğitimlerin öz yeterliğin önemli bir kaynağı olduğu görülmektedir (Barlow, Powell ve Gilchrist, 2006; Williams, Cullen ve Barlow,

2005). Bu çalışmada ebeveyn öz yeterliğinin eğitim ve gelir düzeyi değişkenlerine göre farklılık göstermemiş olması, gelişimsel yetersizliğe sahip bir çocuğa ebeveynlik yapmanın belirli bir beceri alanına özel bir öz yeterlik türü olmasıyla açıklanabilir.

Öz yeterlik alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde, kişilerin genel öz yeterlik düzeylerinden farklı olarak belirli alanlara ilişkin öz yeterliklerinin değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Kişiler tipik gelişim gösteren bir çocuğa ebeveynlik yapmak konusunda daha yüksek bir ebeveynlik öz yeterlik düzeyine sahipken; gelişimsel yetersizliği olan bir çocuğa ebeveynlik yapmada aynı derecede yeterlik duygusuna sahip olmayabilirler. Alanyazında çocukların davranış sorunları ile ebeveynlerin öz yeterlik düzeyleri arasındaki çalışmalar, davranış sorunları olan çocukların ebeveynlerinin öz yeterlik düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir (Coleman ve Karraker, 2003; Hastings ve Brown, 2002; Rezendes ve Scarpa, 2011). Gelişimsel yetersizliği olan çocuklar da sahip oldukları yetersizlikler ve sınırlı davranış repertuarları nedeniyle ebeveynlerin ebeveynlik öz yeterlik düzeyini olumsuz yönde etkiliyor olabilirler.

Öz yeterlik – çocukların yaş ve cinsiyetleri. Katılımcıların ebeveyn öz yeterlik düzeyleri, gelişimsel yetersizliğe sahip olan çocuklarının yaşına ve cinsiyetine göre anlamlı düzeyde farklılaşmazken; çocuğun tanısına göre farklılık göstermiştir. AlKandari ve Al-Qashan (2010) da ebeveynlerin öz yeterliklerinin cinsiyet ve yaşa göre fark göstermediğini, bununla birlikte tanıya göre fark gösterdiğini bildirmektedir.

Öz yeterlik – çocukların tanıları. Bu çalışmanın bulgularında da çocuğun tanısına göre fark oluşmuştur. Bu durum gelişimsel yetersizliği olan çocukların (yetersizlikten etkilenme dereceleriyle) ilişkili olarak açıklanabilir. Bu araştırmanın bulgular bölümünde de görülebileceği gibi, zihinsel yetersizlik tanısı olan çocukların ebeveynlerinin ebeveynlik öz yeterlik düzeyleri diğer yetersizlikler kategorisinde yer alan ve ağırlıklı olarak çoklu yetersizlik ve dil ve konuşma bozuklukları benzeri tanıları alan çocukların ebeveynlerinin ebeveynlik öz yeterlik düzeylerinden anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum, Sameroff ve Fiese (2000)'in transaksyonel model çerçevesinde erken çocuklukta gelişimi ekolojik faktörlerle açıkladıkları metinlerinde ifade edildiği gibi; ebeveynin yeterliklerinin çocuğuyla etkileşimde içinde yer aldığı transaksyonel süreçten etkilenmesiyle açıklanabilir. Şöyle ki, gelişimsel yetersizliği

olan çocuk ebeveyniyle etkileşiminde ebeveyninin başarılı ebeveynlik davranışlarını yeterince pekiştiremediği için ebeveynin çocuğuna ebeveynlik yapmaya ilişkin yeterlik duygusu güçlenmiyor olabilir. Zihinsel yetersizliği olan çocuklar, geniş bir yelpaze oluşturmaktadırlar ve sadece zihinsel yetersizlik tanısı olan çocukların çoklu yetersizlik ve dil konuşma bozukluğu tanılı çocuklara göre ebeveynleriyle daha doyurucu ve daha etkili ilişki kurma şanslarının olması ebeveynlerin öz yeterliğinin güçlendiren bir faktör olarak iş görüyor olabilir.

5.1.3. Yaşam doyumu

Bu araştırmanın bağımlı değişkeni olan gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyumlarının demografik değişkenlere göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı ya da ilişkilerin varlığı incelenmiştir. Ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri cinsiyete, eğitim düzeyine ve gelir düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemiştir. Aynı şekilde ebeveynlerin yaşam doyumları ile yaşları arasında da herhangi bir ilişki olmadığı görülmüştür. Ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri, gelişimsel yetersizliği olan çocuklarının cinsiyeti ve tanısına göre anlamlı düzeyde farklılaşmamış ve çocukların yaşı ile de anlamlı bir ilişki ortaya çıkmamıştır.

Yaşam doyumu – ebeveynlerin cinsiyetleri. Alanyazında gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynleriyle ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, ağırlıklı olarak ebeveynlerin cinsiyetlerine göre (anne ya da baba olmalarıyla) yaşam doyumlarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir (Akandere ve diğ., 2009; Deniz, Dilmaç ve Arıca, 2009; Karande ve Kulkarni, 2009). Yaşam doyumunun cinsiyete göre farklılaşmaması, gelişimsel yetersizliği olan bir çocuğun ebeveyni olmanın yaşam doyumunu benzer düzeyde etkiliyor olabileceği olasılığıyla açıklanabilir.

Yaşam doyumu – ebeveynlerin yaşları. Ebeveynlerin yaşlarıyla yaşam doyumları arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalara bakıldığında farklı alanyazın bulgularına rastlanmaktadır. Huang, Chang, Chi ve Lai (2013) ve Lee ve diğ., (2009) çalışmalarında ebeveynlerin yaşlarıyla yaşam doyumları arasında herhangi bir ilişki olmadığını bildirmektedirler. Bununla birlikte Akandere ve diğ., (2009) Hasting (2009) ve Krauss ve Seltzer (1993) yaşı büyük olan ebeveynlerin orta yaş ve daha genç ebeveynlere göre daha yüksek yaşam doyumuna sahip olduklarını

bildirmektedir. Karande ve Kulkarni (2009) 40 yaş altı ebeveynlerin 40 yaş üstü ebeveynlere göre daha yüksek yaşam doyum düzeyleri olduğunu ifade ederken; Meral, Cavkaytar, Turnbull ve Wang (2013) ebeveyn yaşı ile aile yaşam kalitesi arasında ilişki olduğunu rapor etmiştir. Alanyazında ebeveyn yaşı ile yaşam doyumunu düzeyi arasındaki ilişkiye ilişkin birbirinden oldukça farklı bulguların varlığı, yaşam doyumunu söz konusu olduğunda yaş değişkeninin eğitim düzeyi, gelir düzeyi, sahip olunan sosyal destekler gibi dışsal ve stres depresyon evlilik uyumu gibi içsel faktörlerle birlikte düşünülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Yaş tek başına yordayıcı bir değişken olmaktan öte, etkisi diğer değişkenlerle birlikte ortaya çıkan bir faktör olarak model içerisinde düşünülebilir. Krauss ve Seltzer, 1993, zihin engelli çocuğa sahip annelerle yaptıkları çalışmada, yaşlı annelerin çocuklarının yetersizliğine ilişkin merak ettikleri ya da bilmeleri gereken yeni herhangi bir şeyin kalmamış olması nedeniyle yaşam doyumlarının daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte, Karande ve Kulkarni (2009)'nin çalışma bulgularına göre genç ebeveynlerin daha yaşlı ebeveynlere göre, daha yüksek yaşam doyumuna sahip olmaları sorunlarla baş etmede daha çok kaynağa ve daha fazla enerjiye sahip olmalarıyla açıklanabilir. Bu çalışmada, yaş ile yaşam doyumunu arasında herhangi bir ilişki çıkmamış olması çocukların küçük ve yaşlarının birbirine yakın olması ve anne babaların yaş ortalamasınının 35.8 olmasıyla açıklanabilir.

Yaşam doyumunu – ebeveynlerin eğitim düzeyleri. Ebeveynlerin yaşam doyumları ile eğitim düzeylerine ilişkin bazı araştırmalar, eğitim düzeyiyle yaşam doyumunu arasında fark olmadığını bildirmektedir (Akandere ve diğ., 2009; Lee ve diğ., 2009; Pozo, Sarria ve Brioso, 2014). Bununla birlikte Karande ve Kulkarni (2009) yaşam doyumunu ile eğitim düzeyi arasında bir ilişki olduğunu eğitim düzeyi arttıkça ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerinin de arttığını ifade etmektedir. Akandere ve diğ., (2009) ise annelerin yaşam doyum düzeylerinin eğitim düzeylerine göre farklılaşmadığını ancak babalardan yüksek eğitim düzeyine sahip olanların daha düşük eğitim düzeyine sahip olanlara göre, daha yüksek yaşam doyumunu düzeyine sahip olduğunu belirtmektedirler. Stein ve Book (2003) sorunların üstesinden gelebilen ve etkili çözümler üretebilen eğitilmiş bireylerin yaşam doyumlarının daha yüksek olduğunu ifade etmektedirler. Kişilerin eğitilmiş olması, çocuklarının yetersizliğine ilişkin bilgi kaynaklarına erişimde onları daha düşük eğitim düzeyindeki bireylere göre, avantajlı bir konuma

getirebilir. Herhangi bir sorunla karşı karşıya kalındığında, kişiler doğru bilgi kaynaklarına eğitimleri sayesinde etkili bir biçimde ulaşabilirler ancak; gelişimsel yetersizliği olan bir çocuğa sahip olmanın ilk evrelerinde yaşanan şok inkar ve yadsıma gibi psikolojik durumlar kabul sürecine ulaşıncaya kadar eğitilmiş olmanın yaşam doyumunu arttıran etkisini baskılıyor olabilir. Bu araştırmanın çalışma grubunda yer alan çocukların küçük yaşta olmaları ve görece yeni tanı almaları nedeniyle ebeveynlerinin henüz kabul aşamasında yaklaşmamış olmaları ile bu bulgu açıklanabilir.

Yaşam doyumu – ebeveynlerin gelir düzeyleri. Ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerinin gelir düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığına ilişkin araştırma bulgumuz, eğitim düzeyine benzer şekilde açıklanabilir. Huang ve diğ., (2013), Karande ve Kulkarni (2009) ve Perumal ve diğ., (2014)'ne göre ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri gelir düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır. Bununla birlikte Lee ve diğ. (2009) ve Meral ve diğ., (2013) yaşam doyum düzeyiyle gelir düzeyinin birbiriyle ilişkili olduğunu bildirmektedirler. Akandere ve diğ. (2009) ve Pozo ve diğ. (2014) annelerin yaşam doyum düzeylerinin gelir düzeylerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını ancak; babalardan gelir düzeyi yüksek olanların düşük olanlara göre daha yüksek yaşam doyumuna sahip olduklarını ifade etmektedirler. Gelir düzeyinin artması gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sağlanacak hizmetler ve toplumsal destek sistemlerine erişim söz konusu olduğunda yaşam doyumunu düzeyini olumlu yönde etkilemesi beklenir. Bu çalışmada anlamlı fark çıkmamış olması tıpkı eğitim düzeyi değişkeni gibi bu çalışma grubunda henüz kabul aşamasına yaklaşılmamış olmasıyla açıklanabilir.

Yaşam doyumu – çocukların yaş, cinsiyet ve tanıları. Bu çalışmada ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerini çocuğun cinsiyetine ve yetersizlik tanısına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı, çocuğun yaşı ile de herhangi bir anlamlı ilişki göstermediği ortaya çıkmıştır. Alanyazında benzer çalışmalar bakıldığında ebeveynlerin yaşam doyumlarının gelişimsel yetersizliği olan çocukların cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir (Akandere ve diğ., 2009; Huang ve diğ., 2013; Karande ve Kulkarni, 2009; Perumal ve diğ., 2014). Bu araştırmanın bulguları alanyazındaki bulgularla örtüşmektedir. Tıpkı sosyal destek ve öz yeterlik

değişkenlerinde çocuğun cinsiyetinin bu değişkenlerin düzeyine etki etmemesi gibi benzer gerekçelerle yaşam doyumu düzeyi de cinsiyete göre farklılaşmamış olabilir. Çocuğun cinsiyeti, erken dönemdeki gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin, toplumsal cinsiyet rolleri gibi çocuğun ilerleyen yıllarda cinsiyete dayalı rol farklılaşmaları ve davranış repertuarı özelliklerine henüz odaklanmıyor oluşuyla açıklanabilir. Çocuğun yetersizliği nedeniyle, toplumsal anlamda yaşayacağı sorunlar için henüz erken bir dönemde olunması cinsiyetin ebeveynlerin yaşama doyumları üzerinde etki göstermiyor olmasını açıklayabilir. Çocuğun yaşına ilişkin olarak Meral ve diğ., (2013) çocuğun yaşı ile aile yaşam kalitesi arasında bir ilişki olduğunu ifade dereken; Huang ve diğ., (2013); Karande ve Kulkarni (2009); Pozo ve diğ., (2014) çocuğun yaşı ile ebeveyn yaşam doyum düzeyi arasında bir ilişki olmadığını ifade etmektedir. Bu çalışmada ebeveynleri yaşam doyumları ile çocuğun yaşı arasında bir ilişkinin ortaya çıkmamış olması çocukların yaş aralığının birbirine çok yakın olması ve aynı gelişim dönemi aralığında bulunmalarıyla açıklanabilir. Ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri gelişimsel yetersizliği olan çocukların yetersizlik tanılarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmamıştır. Alanyazına bakıldığında Karande ve Kulkarni (2009); Lee ve diğ., (2009) ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri ile çocuklarının yetersizlik tanıları arasında herhangi bir ilişki olmadığını bildirmektedirler. Bununla birlikte Akandere ve diğ., (2009); Arslan, Hamarta ve Deniz (2002); Meral ve diğ., (2013); Perumal ve diğ., (2014) ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerinin çocukların tanılarına göre anlamlı düzeyde farklılaştığını belirtmişlerdir. Akandere çalışmasında zihinsel engelli çocukların babalarının yaşam doyum düzeylerinin fiziksel engelli çocuklarının babalarının yaşam doyum düzeylerine göre daha düşük olduğunu bildirmişlerdir. Ayrıca, çocukların yetersizliklerinin türü ve derecesinden çok sahip oldukları problem davranışların anne babaların yaşam doyum düzeylerini daha fazla etkilediğini belirtmişlerdir. Ayrıca Deniz, Dilmaç ve Arıcak (2009) işitme yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin yaşam doyumlarının zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlere göre daha yüksek olduğunu bildirmektedirler. Bu durumu aile yükü ve yetersizliği kabul kavramlarıyla ilişkili olarak zihin engelli çocukların gündelik yaşam gereksinimlerini karşılamada ebeveynlerine daha fazla bağımlı olmalarıyla açıklamışlardır. Bu çalışmada çocukların tanısına göre anlamlı bir fark çıkmamış olması gerek gelişimsel yetersizliği olan çocukların gerekse de tipik gelişim gösteren çocukların erken gelişim

döneminde ebeveynlerine bağımlılıklarını yüksek olmasıyla açıklanabilir. Erken gelişim dönemindeki çocuklara bakım vermek, verilen bakımın yoğunluğu açısından ebeveynler tarafından çocuğun yaşıyla açıklanabiliyor olmasından kaynaklanıyor olabilir.

5.1.4. Sosyal destek, öz yeterlik ve yaşam doyumu

Bu araştırmanın katılımcılarının EÖYÖ ve YASDÖ'den aldıkları puanların YDÖ den aldıkları puanı yordayıp yordamadığına ilişkin yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına bakıldığında, ebeveyn öz yeterliği ve sosyal desteğin birlikte yaşam doyumunu % 46 düzeyinde açıkladığı görülmüştür. Bu değer alanyazındaki benzer çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda oldukça yüksek bir yordayıcılık değeridir. Öz yeterlik ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiler incelendiğinde, öz yeterliğin yaşam doyumunu yordamada oldukça önemli bir değişken olduğu görülmektedir. Barlow, Powell Gilchrist (2006) ve Williams Cullen ve Barlow (2005) çalışmalarında, ebeveynlerin öz yeterlik düzeylerini arttırmak üzere uyguladıkları müdahale programının etkililiğini ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerindeki artışla test etmişlerdir. Her iki çalışmada da, programa katılan ebeveynlerin öz yeterliklerindeki artışla birlikte yaşam doyumlarının da arttığı ortaya koyulmuştur. Davis, Gavidia ve Payne (2009) profesyoneller tarafından sunulan formel sosyal desteklerin ailelerin yaşam kalitesinin en önemli yordayıcısı olduğunu ifade etmektedirler. Duvdevany ve Abboud (2003) da uzmanların sağladığı sosyal desteklerin psikolojik anlamda iyi olmayı arttırdığını belirtmektedirler. Bununla birlikte, Cappe ve diğ., (2011) sosyal destekle yaşam doyumu arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını ancak, sosyal destekten memnuniyet düzeyiyle yaşam doyumu arasında anlamlı bir ilişki olduğunu bildirmektedirler. Tıpkı öz yeterlik düzeyinin artırılmasına ilişkin müdahale programlarının etkililiği çalışmalarında olduğu gibi sosyal destek düzeyi de artırılabilir bir değişkendir. Smith ve Greenberg (2002) çalışmalarında annelere sunulan sosyal destek ağının yaşam doyum düzeyini anlamlı bir şekilde arttırdığını ortaya koymuşlardır. Cho ve Hong (2013) de sosyal desteğin sadece yaşam doyumunu arttırmadığını, ayrıca ilişkili bir değişken olan stres düzeyini de azalttığını ifade etmektedirler.

Yaşam doyumu bir bütün olarak kişinin yaşam kalitesinin olumlu olarak gelişiminin derecesi olarak ifade edilmiştir (Veenhoven, 1996). Kişini işi, evlilik hayatı ve diğer alanlarda sürdürdüğü yaşamından mutluluk duyma düzeyidir (Myers ve Diener, 1995) Dolayısıyla yaşam doyumu, öz yeterlik ve sosyal destek gibi doğrudan müdahale edilebilir özellikler olmaktan çok birçok farklı psikolojik parametrenin bir araya gelmesiyle oluşan toplam bir mutluluk ve doyum algısıdır diyebiliriz. Bu nedenle yaşam doyumu psikolojik ya da eğitsel müdahalelerle doğrudan değiştirilebilir bir özellik olmaktan çok, öz yeterlik ve sosyal destek gibi yaşam doyumuna katkı sağlayan değişkenlerin düzeylerinin artırılması ya da stres ve depresyon gibi olumsuz değişkenlerin düzeylerin azaltılması yoluyla müdahale edilebilir bir değişkendir.

Bu çalışmada farklı demografik değişkenlerle araştırmanın bağımlı ve bağımsız üç ana değişkeni arasında anlamlı düzeyde farklılıklar ortaya çıkmamasına rağmen; iki bağımsız değişkenin bağımlı değişkenle orta düzeyde anlamlı ve olumlu ilişkisinin ortaya çıkması ve iki bağımsız değişkenin birlikte bağımlı değişkeni %46 gibi yüksek bir düzeyde yordayabilmesi ebeveynlerin bu üç değişkene sahip olma düzeylerine ilişkin önemli bilgiler vermektedir. Erken çocukluk döneminde gelişimsel yetersizliği olan bir çocuğa sahip olmanın ebeveynlerin öz yeterlik ve sosyal destek algısı düzeylerini azaltan ve bunlarla bağlantılı olarak yaşam doyumunu olumsuz etkileyen bir faktör olduğunu söyleyebiliriz. Öz yeterliğin sosyal desteğe göre yaşam doyumunu daha yüksek düzeyde yorduyor olması, ebeveynlerin gelişimsel yetersizliği olan bir çocuğa sahip olmaya ilişkin sorunları öncelikle kendi sorunları olarak algıladıklarını göstermektedir. Sosyal destekler işleri kolaylaştırmakla birlikte ebeveynlerin yaşam doyumları, öncelikle bu sorunlarla baş edebilmeye ilişkin kendi kapasitelerine duydukları inanç tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla ebeveyn öz yeterliği, müdahale edilebilir ve artırılabilir bir değişken olarak özel eğitim alanında çalışan profesyoneller tarafından ailelerin çocuklarının eğitimine katılmasında ve yetersizliği olan bir çocuğa sahip olmanın yarattığı sorunlarla baş etmede göz önünde bulundurulması gereken önemli bir kavramdır.

Sonuç olarak bu çalışmada erken çocukluk döneminde gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerini sosyal destek, ebeveyn öz yeterliği ve yaşam doyumu düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiş, ebeveynlerin yaşam doyumları üzerinde

sırasıyla öz yeterlik ve algıladıkları sosyal destek düzeylerinin oldukça önemli değişkenler olduğu ortaya konmuştur.

5.2. Öneriler

Bu bölümde araştırmanın bulgularından yola çıkılarak gerçekleştirilen ileride yapılacak araştırmalara ve uygulamaya yönelik önerilerde bulunulmuştur.

5.2.1. İleri araştırmalara yönelik öneriler

- Bu araştırma erken çocukluk döneminde (0-6 yaş) bulunan ve gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlik, sosyal destek ve yaşam doyumu düzeylerinin belirlenmesine yönelik olarak gerçekleştirilmiştir.
- Bu araştırmanın bulguları, sosyal desteğin ebeveynlerin cinsiyetine, eğitim düzeyine ve yaşına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığını ortaya koymuştur. Sosyal destek doğası gereği dışsal ve fiilen var olması durumunda algılanabilen bir değişken olduğundan; öncelikle var olan sosyal desteği nesnel olarak ölçümleyecek bir çalışma ile algılanan sosyal destek ile reel-gerçekleşen sosyal destek arasındaki ilişkilere bakılarak sosyal desteğin algılanmasına etki eden faktörler daha derinlemesine incelenebilir.
- Bu araştırmada katılımcıların öz yeterlik düzeylerinin cinsiyete, yaşa, eğitim ve gelir düzeyine göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüş ve tartışma bölümünde ebeveynlerin ve çocuklarının yaşlarının birbirine yakın olması ile bu bulgunun açıklanabileceği ifade edilmiştir. Ancak, genel kuramsal çerçeveye bakıldığında öz yeterliğin bu değişkenlere göre farklılaşması beklenir. Katılımcıların yaş, cinsiyet, gelir düzeyi ve eğitim düzeyi değişkenlerine göre amaçlı örneklem metoduyla seçilerek belirli kategoriler içerisinde eşitlendiği farklı gruplar arasında yapılacak bir karşılaştırma bu bulguya ilişkin daha derinlemesine ve açıklayıcı bilgiler sağlayabilir.
- Bu araştırmanın bulguları ebeveynlerin yaşam doyumu düzeyinin cinsiyete, yaşa, eğitim ve gelir düzeyine göre anlamlı şekilde farklılaşmadığını ortaya

koymuş ve bu bulgu çocukların yaşlarının küçük olması nedeniyle görece yeni tanımlı bir gruba çalışılması ve bu grubun yetersizliğe yönelik verilen psikolojik tepkilerinin henüz kabul aşamasına gelmemiş olmasıyla genel olarak açıklanmıştır. Daha büyük yaş grubundaki çocukların ebeveynleriyle yapılacak bir karşılaştırma çalışması, yaşam doyumu değişkeninin zaman bağlamındaki farklılaşmalarına ilişkin bilgi verebilir. Ayrıca, bu gruplarla yapılacak nitel araştırmalar ile yaşam doyumu değişkeni daha derinlemesine açıklanarak ailelerin yetersizliğe uyum sürecine ilişkin bilgiler elde edilebilir.

- Bu araştırmanın bulguları genel olarak her üç değişkenin çocukların yaşı, cinsiyeti ve tanısına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı şeklindedir. İleride yapılacak araştırmalarda,
 - Aynı tanı grubunda okulöncesi, okul çağı, ergenlik ve yetişkinlik dönemindeki gelişimsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynleriyle bu değişkenler doğrultusunda yapılacak araştırmalar ile belirli bir yetersizlik grubunda yer alan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları sosyal destek, öz yeterlik ve yaşam doyumu düzeyleri gelişim dönemleri bağlamında karşılaştırmalı olarak incelenebilir.
 - Bu araştırmadaki yaş grubunda tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynleriyle yapılacak karşılaştırmalı bir çalışma ile yetersizliği olan bir çocuğa sahip olmanın bu üç değişken üzerindeki gerçek etkileri gösterilebilir.
- Bu araştırmanın bulguları regresyon eşitliğinde sosyal destek ve öz yeterliğin yaşam doyumunu anlamlı düzeyde yordadığını ortaya koymaktadır. Daha geniş bir örnekleme yapılacak yapısal eşitlik modellerinin kullanıldığı bir çalışma ile bu üç değişken arasındaki birlikte ve aracı etkiler daha belirgin bir biçimde ortaya konulabilir.
- Öz yeterlik verilen eğitimlerle geliştirilebilir bir özelliktir. Yapılacak deneysel bir çalışma ile geliştirilecek öz yeterlik müdahale programının etkililiği test edilebilir.
- İleriki araştırmalarda sosyal destek grubuna dahil olan ve olmayan iki farklı grubun çalışma sonrasındaki yaşam doyum düzeyleri karşılaştırılabilir.

5.2.2. Uygulamaya yönelik öneriler

- Bu araştırmanın bulguları ve kuramsal çerçeve sosyal destek ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca uzmanlar ve sosyal organizasyonlar tarafından sağlanan profesyonel/formel desteklerin ailelere daha fazla yardım sağladığına ilişkin literatür bulguları mevcuttur. Gelir düzeyi ile profesyonel destekler arasındaki ilişki düşünüldüğünde; o
Özellikle alt sosyo-ekonomik gruplara mensup ailelerin profesyonel sosyal desteklere erişimini arttıracak tedbirler alınabilir.
 - o Sivil toplum kuruluşları bu gruptaki ailelere yönelik sosyal organizasyonlar tasarlayabilirler.
 - o Proje çağrılarında bu gelir grubuna yönelik projeler öncelikli hale getirilebilir.
 - o Özel eğitim alan uzmanları bu ailelere ücretsiz profesyonel desteklere ulaşma konusunda bilgi sağlayabilirler.
- Öz yeterliğin artırılabilir bir değişken olarak yaşam doyumunu anlamlı düzeyde yordadığı bu çalışmada ortaya konulmuştur. Bu bulgu doğrultusunda; o Özel eğitim alan profesyonelleri ailelere yönelik yaptıkları çalışmalarda ailelerin öz yeterlik düzeyini arttıracak çocuğa bakım sağlama, kavram-beceri öğretimi, sorun davranışlarla baş etme gibi konularda eğitim programları hazırlayabilirler.
 - o Özellikle yeni tanı almış ailelerle yapılacak çalışmalarda ailelerin özel eğitim konusundaki bilgi eksikliklerini gidererek yeni karşılaştıkları ve yabancı oldukları bu alandaki yetersizlik duygularıyla baş etmelerine yardımcı olabilirler.
 - o Ebeveynlere yönelik hazırlanacak eğitim programları “grup eğitim programı” şeklinde düzenlenerek, programların katılımcıların yeterlik

düzyini arttırmasının yanında grup dinamiklerinin düzenlenmesi yoluyla sosyal destek algılarını da arttıracak şekilde tasarlanabilir.

- Sosyal destekler kişilerin psikolojik iyi olma hallerini olumlu yönde etkileyen bir değişken olarak yaşam doyumlarına katkı sağlamaktadır. Sosyal destekler de tıpkı öz yeterlik gibi geliştirilebilir ve ayrıca düzenlenebilir değişkenlerdir. Bu doğrultuda özellikle yeni tanı almış çocukların ebeveynlerinin benzer tanıya sahip çocuğu olan aileler ile ilişkiye geçebilecekleri sivil toplum kuruluşları ve benzeri organizasyonlara yönlendirilebilirler.
- Özel eğitim okullarının okul aile birlikleri bir tür sosyal destek ağı oluşturacak şekilde yeniden organize edilebilir ve bu konuda gerekli yönetmelik düzenlemeleri yapılabilir.
- Yaşam doyumunu sosyal destek ve öz yeterlik tarafından olumlu yönde desteklenebilen bir değişken olduğundan; özellikle profesyonel psikolojik desteklere erişimin sınırlı olduğu bölgelerde yapılacak sosyal destek ve öz yeterlik çalışmaları ile ebeveynler psikolojik olarak desteklenebilirler.
- Özel eğitim alan profesyonelleri bu türden müdahaleleri nasıl gerçekleştireceklerine ilişkin verilen eğitimlere katılarak yeterliklerini arttırabilirler.

6. EKLER

6.1. Kişisel Bilgi Formu

Sayın Katılımcı,

Aşağıda Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırma Enstitüsü öğretim üyelerinden Yard. Doç. Dr. Veysel AKSOY danışmanlığında yürütülen bir yüksek lisans tezi kapsamında size ve çocuğunuza ait bir takım bilgileri elde etmek amacıyla oluşturulmuş bir veri toplama aracı bulunmaktadır. *Adınızı soyadınızı ve diğer bireysel bilgilerinizi vermenize gerek yoktur.*

Aşağıda yer alan ifadelerin herhangi bir doğru ya da yanlış cevabı bulunmamaktadır. Sadece sizin durumunuzu yansıtmayı amaçlanmaktadır. Lütfen her ifadeyi okuduktan sonra size en uygun gelen yanıt seçeneğini işaretleyiniz. Lütfen, her ifadeyi yanıtlayınız. *Yanıtlarınız gizli tutulacak ve hiçbir kişiye de kuruma verilmeyecektir.*

Çalışma ile ilgili her türlü sorunuzu bana **0 5XX XXX XX XX** numaralı telefonda veya **mcattik@anadolu.edu.tr** mail adresinden; ya da danışmanım Yard. Doç. Dr. Veysel AKSOY'a **yaksoy@anadolu.edu.tr** mail adresinden iletebilirsiniz.

Katkılarınız için şimdiden teşekkür ederiz.

Arş.Gör. Melih ÇATTIK

I. KİŞİSEL BİLGİLERİNİZ

1. Yaşınız:
2. Cinsiyetiniz: Kadın () Erkek ()
3. Eğitim Durumunuz: İlkokul () Ortaokul () Lise () Lisans () Lisansüstü ()
4. Aylık Ortalama Geliriniz:TL

II. YETERSİZLİK TANISI ALMIŞ ÇOCUĞUNUZLA İLGİLİ BİLGİLER

1. Doğum Tarihi:/...../.....
2. Cinsiyeti: Kız () Erkek ()

3. **Tanısı:** Otizm () Zihinsel Yetersizlik () Down Sendromu ()
 Konuşma Geriliği () Bedensel Yetersizlik () Görme Yetersizliği ()
 İşitme Yetersizliği () Çoklu Yetersizlik () Diğer:

6.2. Yenilenmiş Anababa Sosyal Destek Ölçeği (YASDÖ)

Sayın Katılımcı,

Bu bölümde 28 madde yer almaktadır. Maddelerde yaşamınızı kolaylaştıracak destekleri verecek kaynaklar ve bu kaynaklara ilişkin hoşnutluk düzeyiniz ile ilgili ifadeler bulunmaktadır.

İlgili ifadenin yaşamınızdaki var olma derecesine uygun gelecek biçimde işaretleyiniz.

Destegin Varlık Düzeyi Düzeyi

1. Hiç yok.
2. Nadiren var.
3. Bazen var.
4. Her zaman var.

Destekten Memnun Olma

1. Hiç memnun değilim.
2. Biraz memnunum.
3. Memnunum.
4. Çok memnunum.

- Aşağıda ölçekte yer alan toplam 28 maddenin ilk 3 maddesi örnek olarak verilmiştir;

DESTEKLER	Böyle biri var mı?				Bu destekten ne kadar memnunsunuz?			
	1- Hiç yok	2- Nadiren var	3- Bazen var	4- Her zaman var	1- Hiç memnun değilim	2- Biraz memnunum	3- Memnunum	4- Çok memnunum
1. Güç durumda olduğumda, bana gerçekten yardımcı edeceğine inandığım birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
2. Çocuğumun bakımında bana yardımcı olacak birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4

3. Kendim için hedefler/amaçlar oluşturmama yardımcı olacak birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
---	---	---	---	---	---	---	---	---

6.3. Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği (EÖYÖ)

Sayın Katılımcı,

Bu bölümde 17 madde yer almaktadır. İfadeler sizin kişisel olarak kendi yaşamınıza ilişkin görüşlerinizle ilgilidir. İlgili ifadenin yaşamınızdaki var olma derecesine uygun gelecek biçimde işaretleyiniz.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum.
3. Kısmen katılmıyorum.
4. Kararsızım.
5. Kısmen katılıyorum.
6. Katılıyorum.
7. Kesinlikle Katılıyorum.

Lütfen boş madde bırakmayınız. Teşekkürler.

- Aşağıda ölçekte yer alan toplam 17 maddenin ilk 3 maddesi örnek olarak verilmiştir;

1. İhtiyacım olduğu zaman, çocuğumun sorununu daha iyi anlamak için gerekli olan bilgilere ulaşabilirim.

Kesinlikle e	1	2	3	4	5	6	7	Kesinlikle l

Katılmıyorum.

Katılıyorum.

2. Çocuğumun ev dışında (Alış-verişte, lokantada, ev gezmelerinde, vb.) gösterdiği davranış problemleri ile baş edebilirim.

Kesinlikle
e

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

K e s i n l i k l

Katılmıyorum.

Katılıyorum.

3. Çocuğum benimle iletişim kurmaya çalıştığında, çocuğumun ne istediğini ve neye gereksinim duyduğunu anlayabilirim.

Kesinlikle

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

K e s i n l i k l e

Katılmıyorum.

Katılıyorum

6.4. Yaşam Doyum Ölçeği (YDÖ)

Sayın Katılımcı,

Bu bölümde 5 madde yer almaktadır. İfadeler sizin kişisel olarak kendi yaşamınıza ilişkin görüşlerinizle ilgilidir. İlgili ifadenin yaşamınızdaki var olma derecesine uygun gelecek biçimde işaretleyiniz.

1. Hiç Katılmıyorum.
2. Katılmıyorum.
3. Kısmen Katılmıyorum.
4. Kararsızım.
5. Kısmen katılıyorum.
6. Katılıyorum.
7. Tamamen Katılıyorum.

Lütfen boş madde bırakmayınız. Teşekkürler.

- Aşağıda ölçekte yer alan toplam 5 maddenin ilk 3 maddesi örnek olarak verilmiştir;

1. Yaşamım birçok yönüyle ideallerime yakın.

Hiç

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

Tamamen

Katılmıyorum.

Katılıyorum.

2. Yaşam koşullarım çok iyi.

Hiç

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

Tamamen

Katılmıyorum.

Katılıyorum.

3. Yaşamımdan hoşnutum.

Hiç

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

Tamamen

Katılmıyorum.

Katılıyorum.

6.5. Anadolu Üniversitesi Rektörlüğü Uygulama İzin Yazısı

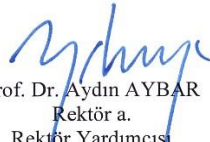
T.C.
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Genel Sekreterlik

Sayı : 63784619-399- 678
Konu :

08/06/2015

ENGELLİLER ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı Zihin Engelliler Öğretmenliği Yüksek Lisans Programı öğrencisi Melih ÇATTIK'ın, "Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Sosyal Destek, Öz Yeterlik ve Yaşam Doyum Düzeyleri" başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili uygulamasını, Enstitünüz bünyesinde gerçekleştirmesi Rektörlüğümüzce uygun görülmüştür.
Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Aydın AYBAR
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

6.6. Zonguldak İl Milli Eğitim Müdürlüğü Yazısı

T.C.
ZONGULDAK VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 77384497/160.99/6714342
Konu: İzin

30.06.2015

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Genel Sekreterlik

İlgi : 08.06.2015 tarih ve 680/4632 sayılı yazınız.

İlgi yazınız ve ekleri değerlendirilmiş olup; İlimiz bünyesindeki özel eğitim okullarında anket yapılması durumunda gerekli iznin verilebileceği, ancak özel özel öğretim kurumlarında anket yapılması durumunda ise doğrudan ilgili özel özel öğretim rehabilitasyon merkezine başvuru yapılması gerekmektedir.

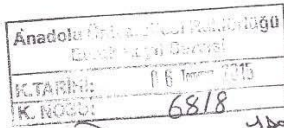
Bu nedenle araştırma önerisi ve eklerini içeren dosyanız iade edilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Turgut ÖZBEK
Milli Eğitim Müdürü

EKLER :

1- Araştırma önerisi ve ekleri

Valilik Binası Kat : 3 Zonguldak
Elektronik Ağ.rehberlik67@meb.gov.tr
E posta :zonguldakmem@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için : Şaban ASAR Şef
Tel: (0372) 2536958
Faks : (0372) 2519146

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. http://evraksorgu.meb.gov.tr adresinden 4704-d74f-3bc9-b8b1-dddf kodu ile teyit edilebilir.

7. KAYNAKÇA

- Abbeduto, L., Seltzer, M. M., Shattuck, P., Krauss, M. W., Orsmond, G., & Murphy, M. M. (2004). Psychological well-being and coping in mothers of youths with autism, down syndrome, or fragile x syndrome. *Journal Information*, 109(3).
- Abelson, A. G. (1999). Respite care needs of parents of children with developmental disabilities. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 14(2), 96100.
- Adams, G. A., King, L. A., & King, D. W. (1996). Relationships of job and family involvement, family social support, and work–family conflict with job and life satisfaction. *Journal Of Applied Psychology*, 81(4), 411.
- Ahmadi, M., Soltani, T., Karaminia, R., & Hashemian, S. A. (2007). Prediction of war veteran's mental health based on spiritual welbeing, social support and selfefficacy variables: The mediating role of life satisfaction. *BMC Medical Research Methodology*, 7-37.
- Akandere, M., Acar, M., & Baştuğ, G. (2009). Zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumunu ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1), 23-32.
- Akıncı-Aydoğan, A. (1999) *Özürlü çocuğa sahip anne ve babaların umutsuzluk düzeylerinin belirlenmesi*. Çocuk Sağlığı ve Eğitimi Programı Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Akkök, F. (1997). *Farklı özelliği olan çocuk anne babalarının yaşadıkları farklılıkla yaşamak: aile ve toplumun farklı gereksinimi olan bireylerle birlikteliği*. Editör: Nuray Karancı. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Akkök, F. (2003). *Farklı Özelliğe Sahip Olan Çocuk Aileleri ve Ailelerle Yapılan Çalışmalar: Özel Eğitime Giriş*. Editör: Ayşegül Ataman. Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık.

- Akkök, F. ve Diğerleri.(1992). *Bir Otistikle Yaşamak*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Akkök, F. (2013). *İlköğretimde sosyal becerilerin geliştirilmesi: Öğretmen el kitabı (3.baskı)*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Aksaz, N. K. (1990). Otistik çocukların ve öğretilebilir zihinsel özürülü çocukların anne babalarının kaygı düzeyleri. *Psikoloji Dergisi*, 7(25), 14-20.
- Aksoy, V., & Diken, İ. H. (2009). Rehber öğretmen özel eğitim öz yeterlik ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 10(1), 29-37.
- Allik, H., Larsson, J. O., & Smedje, H. (2006). Health-related quality of life in parents of school-age children with Asperger syndrome or high-functioning autism. *Health and quality of life outcomes*, 4(1), 1-8.
- Al-Kandari, H. Y., & Al-Qashan, H. (2010). Maternal Self-Efficacy of Mothers of Children with Intellectual Developmental Disabilities Down Syndrome, and Autism in Kuwait. *Child and Adolescent Social Work Journal* , 27, 21–39.
- Armstrong, M. I., Birnie-Lefcovitch, S., & Ungar, M. T. (2005). Pathways Between Social Support,Family Well Being,Quality of Parenting,and Child Resilience: What We Know? *Journal of Child and Family Studies*, 14(2), 269-281.
- Arslan, C., Hamarta, E., & Deniz, E. (2002). *Engelli çocuğu olan ailelerin yaşam doyumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Konya: Ulusal Özel Eğiitm Kongresi.
- Aslanoğlu, M. (2004). *Otistik, zihinsel, işitme, görme ve bedensel engelli çocuğu bulunan ebeveynlerin aile içi ilişkilerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Aydoğan, A. A. (1999). *Özürülü çocuğa sahip anne babaların umutsuzluk düzeylerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

- Bağatarhan, T., & Nazlı, S. (2013). Ebeveyn eğitim programının annelerin ebeveynlik öz-yeterliklerine etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları*, 31: 67-88.
- Baker, B. L., Blacher, J., & Olsson, M. B. (2005). Preschool children with and without developmental delay: behaviour problems, parents' optimism and well-being. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49(8), 575-590.
- Balat, G. U., & Yılmaz, E. (2014). Okul öncesi dönemdeki çocukların annelerinin çocuk yetiştirme tutumları ile ebeveyn öz yeterlilik algılarının incelenmesi. *EJournal of New World Sciences Academy*, 626.
- Balat, U. (2014). Okulöncesi dönemde çocuğu olan annelerin özyeterlik ve depresyon düzeylerinin incelenmesi. *International Journal of Human Sciences*, 11(2), 661-677.
- Baltaş, A., & Baltaş, Z. (1999). *Stres ve Başaıkma Yolları*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Banach, M., Iudice, J., Conway, L., & Couse, L. J. (2010). Family support and empowerment: Post autism diagnosis support group for parents. *Social Work with Groups*, 33(1), 69-83.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2): 191-215.
- Bandura, A. (1999). *A social cognitive theory of personality*. O. John, & I. L. Pervin içinde, *Handbook of personality* (s. 2.baskı: 154-196). New York: Guilford Press.
- Barlow, J., Powell, L., & Gilchrist, M. (2006). The influence of the training and support programme on the self-efficacy and psychological well-being of parents of children with disabilities: A controlled trial. *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 55-63.
- Bastiaansen, D., Koot, H. M., Ferdinand, R. F., & Verhulst, F. C. (2004). Quality of Life in Children With Psychiatric Disorders: Self-, Parent, and Clinician Report. *American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 43(2), 221230.

- Benzies, M. K., Trute, B., & Worthington, C. (2013). Maternal self-efficacy and family adjustment in households with children with serious disability. *Journal of Family Studies*, 19(1), 35-43.
- Ben-Zur, H., Duvdevany, I., & Lury, L. (2005). Associations of social support and hardiness with mental health among mothers of adult children with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49(1), 54-62.
- Beral, Y. (2010). *Otistik bozukluğu olan çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlik algularının belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Bilge, A., Buruntekin, F., Demiral, O., Özer, N. G., Keleş, B., Yalçın, E., ve Semra, B. O. (2014). Engelli yakınlarına verilen “Stresle Baş Etme Ve Yaşam Doyumunu Arttırma” eğitiminin etkinliğinin belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(1).
- Birnie-Lefcovitch, S., Amstrong, M. I., & Ungar, M. T. (2005). Pathways between social support, family well being, quality of parenting, and child resilience: what we know. *Journal of Child and Family Studies*, 14(2), 269-281.
- Block, J. H. (1965). *The Child-rearing Practices Report (CRPR): A set of Q items for the description of; parental socialization attitudes and values*. California: Institute of Human Development.
- Bouffard-Bouchard, T., Parent, S., & Larivee, S. (1991). Influence of self-efficacy on self-regulation and performance among junior and senior high-school age students. *International Journal of Behavioral Development*, 14(2), 153-164.
- Bruhn, J. G., & Philips, B. U. (1984). Measuring social support: A synthesis of current approaches. *Journal of Behavioral Medicine*, 7(2), 151-169.
- Boutilier, M., Cleverly, S., & Labonte, R. (2000). Community as a setting for health promotion. Settings for health promotion: *Linking theory and practice*, 250279.
- Bromley, J., Hare, D. J., Davison, K., & Emerson , E. (2004). Mothers supporting children with autistic spectrum disorders : Social support, mental health status and satisfaction with services. *Autism*, 8, 409-423.

- Brown, R. I., MacAdam–Crisp, J., Wang, M., & Iarocci, G. (2006). Family Quality of Life When There Is a Child With a Developmental Disability. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 3(4), 238-245.
- Bruhn, J. G., & Philips, B. U. (1984). Measuring social support: A synthesis of current approaches. *Journal of Behavioral Medicine*, 7(2), 151-169.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüktaşkapu, S. (2012). Annelerin Özyeterlik Algıları İle 1-3 Yaş Arasındaki Çocuklarının Gelişimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 18-30.
- Cagran, B., Schmidt, M., & Brown, I. (2011). Assessment of the quality of life in families with children who have intellectual and developmental disabilities in Slovenia. *Journal of Intellectual Disability Research*, 55(12), 1164–1175.
- Caples, M., & Sweeney, J. (2010). Quality of life: a survey of parents of children/adults with an intellectual disability who are availing of respite care. *British Journal of Learning Disabilities*, 39, 64–72.
- Cappe, E., Wolff, M., & Bobet, R. (2011). Quality of life: a key variable to consider in the evaluation of adjustment in parents of children with autism spectrum disorders and in the development of relevant support and assistance programmes. *Qual Life Res*, 20, 1279-1294.
- Cavkaytar, A., Aksoy, V., & Ardiç, A. (2014). Ebeveyn öz yeterlik ölçeği geçerlik ve güvenirlik çalışmasının güncellenmesi. *International Journal Of Educational Sciences* 4(1).
- Cavkaytar, A., Batu, S., Beklan, O. B. (2007). Gelişimsel geriliği olan çocuğa sahip ailelerin sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri arasındaki ilişkiler. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 79-96.

- Chesler, M. A., & Chesney, B. K. (1995). *Cancer and self-help: Bridging the troubled waters of childhood illness*. Wisconsin: Univ of Wisconsin Press.
- Cho, K. S., & Hong, E. J. (2013). A Path Analysis of the Variables Related to the Quality of Life of Mothers with Disabled Children in Korea. *Stress and Health*, 29, 229-239.
- Cohen, S. R., Holloway, S. D., Domínguez-Pareto, I., & Kuppermann, M. (2014). Receiving or believing in family support? Contributors to the life quality of Latino and non-Latino families of children with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 58(4), 333-345.
- Cohen, S., Kamarck, T., & Mermelstein, R. (1983). A global measure of perceived stress. *Journal of Health and Social Behaviour*, 24, 385–396.
- Coleman, P. K., & Karraker, K. H. (1997). Self-efficacy and parenting quality: findings and future Applications. *Developmental Review*, 18, 47-85.
- Coleman, P. K., & Karraker, K. H. (2000). Parenting self efficacy among mothers of school-age children: conceptualization, measurement, and correlates. *Family Relations*, 49(1), 13-24.
- Coleman, P. K., & Karraker, K. H. (2003). Maternal self-efficacy beliefs, competence in parenting and toddlers' behavior and developmental status. *Infant Mental Health Journal*, 24(2), 126-148.
- Coşkun, Y., & Akkaş, G. (2009). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1).
- Crowley, M. J., & Kazdin, A. E. (1998). Child psychosocial functioning and parent quality of life among clinically referred children. *Journal of Child and Family Studies*, 7(2), 233-251.
- Cummings, S. T. (1976). The impact of the child's deficiency on the father: A study of fathers of mentally retarded and of chronically III children. *American Journal of Orthopsychiatry*, 46(2), 246.

- Çorbacı Serin, G. E., & Girli, A. (2013). Zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ve davranış problemleri ile ebeveynlerinin genel öz yeterlilik algı düzeylerinin karşılaştırılarak incelenmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (34), 69-78.
- Darling, C. A., Senatore, N., & Strachan, J. (2012). Fathers of Children with Disabilities: Stress and Life Satisfaction. *Stress and Health*, 28, 269-278.
- Davis, K., & Gavidia-Payne, S. (2009). The impact of child, family, and professional support characteristics on the quality of life in families of young children with disabilities. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 34(2), 153-162.
- Deniz, M. E., Dilmaç, B., & Arıcak, O. T. (2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 953-968.
- Diener, E. E. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71-75.
- Diken, I. H. (2007). Turkish mothers' self-efficacy beliefs and styles of interactions with their children with language delays. *Early Child Development and Care*, 1-13.
- Diken, I. H. (2009). Turkish mothers' self-efficacy beliefs and styles of interactions with their children with language delays. *Early Child Development and Care*, 179 (4), 425-436.
- Dunst, C. J., Trivette, C. M., & Deal, A. G. (1988). *Enabling and empowering families: Principles and guidelines for practice*. Cambridge, MA: Brookline Books.
- Duvdevany, I., & Abboud, S. (2003). Stress, social support and well-being of Arab mothers of children with intellectual disability who are served by welfare services in northern Israel. *Journal of Intellectual Disability Research*, 47, 264-272.

- Duygun, T. (2001). *Zihinsel engelli ve sağlıklı çocuk annelerinde stres belirtileri stresle başaçıkma tarzları ve algılanan sosyal desteğin tükenmişlik düzeyine olan etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Duygun, T., & Sezgin, N. (2003). Zihinsel engelli ve sağlıklı çocuk annelerinde stres belirtileri, stresle başaçıkma tarzları ve algılanan sosyal desteğin tükenmişlik düzeyine olan etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(52), 37-52.
- Düzova, N. (2013) Engelli çocuğu olan ebeveynlerin sosyal destek algılarının ve geleceğe ilişkin planlarının incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 111.
- Dyson, L. L. (1997). Fathers and mothers of school-age children with developmental disabilities: Parental stress, family functioning, and social support. *American journal on mental retardation*, 102(3), 267-279.
- Eapen, V., Crncec, R., Walter, A., & Ping Tay, K. (2014). Conceptualisation and development of a quality of life measure for parents of children with autism spectrum disorder. *Autism Research and Treatment*.
- Earp, J. A. L., Viadro, C. I., Vincus, A. A., Altpeter, M., Flax, V., Mayne, L., & Eng, E. (1997). Lay health advisors: a strategy for getting the word out about breast cancer. *Health Education & Behavior*, 24(4), 432-451.
- Ehlers-Flint, M. L. (2002). Parenting perceptions and social supports of mothers with cognitive disabilities. *Sexuality and Disability*, 20(1), 29-51.
- Einfeld, S., & Tonge, B. J. (1994). *Manual for the developmental behaviour checklist (DBC)*. Randwick, Australia: University of New South Wales.
- Eker, D., & Arkar, H. (1995). Perceived social support: Psychometric properties of the MSPSS in normal and pathological groups in a veloping country. *Social Psychiatry Psychiatric Epidemiology*, 30, 121–126.
- Eker, D., Arkar, H., & Yıldız, H. (2001). Factorial structure, validity, and reliability of revised form of the multidimensional scale of perceived social support. *Turkish Psychiatry Journal*, 12(1), 17-25.

- Ekinci, H., & Ekici, S. (2003). Yöneticiler üzerindeki etkileri açısından stres kaynakları ve bir uygulama. uludağ üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2).
- Ellis, J. T., Luiselli, J. K., Amirault, D., Byrne, S., O'Malley-Cannon, B., Taras, M., ... & Sisson, R. W. (2002). Families of children with developmental disabilities: assessment and comparison of self-reported needs in relation to situational variables. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 14(2), 191-202.
- Ende-İnce, Z., & Güdücü-Tüfekçi, F. (2015). Engelli çocuğu olan ebeveynlerde evlilik uyumu ve yaşam doyumunun değerlendirilmesi ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 4(1), 102-112.
- Eng, E., & Hatch, J. W. (1991). Networking between agencies and black churches: the lay health advisor model. *Prevention in Human Services*, 10(1), 123-146.
- Erhan, G., G. (2005). *Zihinsel engelli çocuğu olan annelerin umutsuzluk, karamsarlık, sosyal destek algılarının ve gelecek planlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Erdoğan, İ. (1999). *İşletme yönetiminde örgütsel davranış*. İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi, İşletme İktisadi Enstitüsü, Araştırma ve Yardım Vakfı.
- Eripek, S. (2005). *Zeka geriliği*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Ersoy, Ö., & Çürük, N. (2009). Özel gereksinimli çocuğa sahip annelerde sosyal desteğin önemi. *Aile ve toplum dergisi*, 5(17), 104-110.
- Gallagher, S., & Whiteley, J. (2012). Social support is associated with blood pressure responses in parents caring for children with developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 33, 2099-2105.
- Gallagher, J. J., Beckman, P., & Cross, A. H. (1983). Families of handicapped children: Sources of stress and its amelioration. *Exceptional children*, 50(1), 10-19.
- Goodman, R. (1997). The Strengths and Difficulties Questionnaire: A research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38, 581-586.

- Gottlieb, G. (1983). *Psychobiological approach to developmental issues. Handbook of child psychology: formerly Carmichael's Manual of child psychology*/Paul H. Mussen, editor.
- Görgü, E. (2005). *3-7 Yaş Arası Otistik Çocuğa Sahip Olan Annelerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri İle Depresyon Düzeyleri Arasındaki İlişki*", Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Guimond, A., Moore, H., Aier, D., Maxon, E., & Diken, I. (2005). *Parental selfefficacy instrument for children with disabilities (PSICD): Short version. Unpublished scale*. Arizona: Arizona State University.
- Gülay Ogelman, H., & Çiftçi Topaloğlu, Z. (2014). 4-5 yaş çocuklarının sosyal yetkinlik, saldırganlık, kaygı düzeyleri ile anne-babalarının ebeveyn özyeterliği algısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 241-271.
- Hall, H. R. (2012). Families of children with autism: behaviors of children, community support and coping. *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing*, 35(2), 111132.
- Harty, M., Alant, E., & Uys, C. J. E. (2007). Maternal self-efficacy and maternal perception of child language competence in pre-school children with a communication disability. *Child: care, health and development*, 33(2), 144154.
- Hassall, R., Rose, J., & McDonald, J. (2005). Parenting stress in mothers of children with an intellectual disability: The effects of parental cognitions in relation to child characteristics and family support. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49(6), 405-418.
- Hastings, R. P., & Brown, T. (2002). Behavior problems of children with autism, parental self-efficacy, and mental health. *American Journal on Mental Retardation*, 107(3), 222-232.
- Hastings, R. P., & Symes, M. D. (2002). Early intensive behavioral intervention for children with autism: Parental therapeutic self-efficiency. *Research in Developmental Disabilities*, 23, 332-341.

- Hastings, R. P., Kovshoff, H., Brown, T., Ward, N. J., Degli Espinosa, F., & Remington, B. (2005). Coping strategies in mothers and fathers of preschool and school-age children with autism. *Autism, 9*(4), 377-391.
- Hazır Bıkmaz, F. (2004). *Öz yeterlik inançları. Kuzgun, Y ve Deryakulu, D. (İçinde) Eğitimde Bireysel Farklılıklar*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Heaney, C. A. (1991). Enhancing social support at the workplace: Assessing the effects of the caregiver support program. *Health Education & Behavior, 18*(4), 477-494.
- Heaney, C. A., & Israel, B. A. (2008). Social networks and social support. Health behavior and health education: *Theory, research, and practice, 4*, 189-210.
- Heath, C. L., Curtis, D. F., Fan, W., & McPherson, R. (2015). The association between parenting stress, parenting self-efficacy, and the clinical significance of child adhd symptom change following behavior therapy. *Child Psychiatry Human Development, 46*, 118-129.
- Helgeson, V. S., & Gottlieb, B. H. (2000). *Support groups. Social support measurement and intervention: A guide for health and social scientists, 221-245*.
- Herman, W. H., Smith, P. J., Thompson, T. J., Engelgau, M. M., & Aubert, R. E. (1995). A new and simple questionnaire to identify people at increased risk for undiagnosed diabetes. *Diabetes Care, 18*(3), 382-387.
- Hisli, N. (1989). Beck Depresyon Envanterinin üniversite öğrencileri için geçerliliği, güvenilirliği. *Psikoloji Dergisi, 7*, 3-13.
- Holahan, C.J., Moos,R.H., Schaefer, J.A., Zeidner, M ve Endler, N.S. *Handbook of coping: Theory, research, applications*. England: John Wiley & Sons.
- Holloway, S. D., Dominguez-Pareto, I., Cohen, S. R., & Kuppermann, M. (2014). Whose job is it? everyday routines and quality of life in latino and non-latino families of children with intellectual disabilities. *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities, 7*, 104-125.
- House, J. S. (1981). Social structure and personality. *Social psychology: Sociological Perspectives, 525*, 561.

- Hsiao, C. Y. (2014). Family demands, social support and family functioning in Taiwanese families rearing children with Down syndrome. *Journal of Intellectual Disability Research*, 58(6), 549-559.
- Hsieh, R. L., Huang, H. Y., Lin, M. I., Wu, C. W., & Chung Lee, W. (2009). Quality of life, health satisfaction and family impact on caregivers of children with developmental delays. *Child: Care, Health and Development*, 35(2), 243-249.
- Huang, Y. P., Chang, M. Y., Chi, Y. L., & Lai, F. C. (2014). Health-related quality of life in fathers of children with or without developmental disability: the mediating effect of parental stress. *Qual Life Res*, 23, 175-183.
- Humphrey, N., & Symes, W. (2010). Perceptions of social support and experience of bullying among pupils with autistic spectrum disorders in mainstream secondary schools. *European Journal of Special Needs Education*, 25(1), 7791.
- Inglehart, R. (1990). *Culture shift in advanced industrial society*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- İnce, Z. E., & Tüfekci, F. G. (2015). Engelli çocuğu olan ebeveynlerde evlilik uyumu ve yaşam doyumunun değerlendirilmesi ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(1), 102-113.
- Kandari, H. Y., & Qashan, H. A. (2010). Maternal self-efficacy of mothers of children with intellectual developmental disabilities, down syndrome and autism in kuwait. *Child Adolescent Social Work Journal*(27), 21-39.
- Kaner, 2004 *Engelli çocukları olan ana-babaların stres, sosyal destek ve yaşam doyumlarının incelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri.
- Kaner, S., & Bayraklı, H. (2009). Engelli ve engelli olmayan çocuklu annelerde yılmazlık, sosyal destek ve stresle başa çıkma becerileri. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi*, 8(15), 115-133.
- Kaner, S. (2010). Yenilenmiş ana-baba sosyal destek ölçeği'nin psikometrik özellikleri. *Eğitim ve Bilim*, 35(157), 15-29.

- Karadağ, G. (2009). Engelli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları güçlükler ile aileden algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin* 8(4), 315-322.
- Karademas, E. C. (2006). Self-efficacy, social support and well-being: The mediating role of optimism. *Personality and Individual Differences*, 1281-1290.
- Karande, S., & Kulkarni, S. (2009). Quality of life of parents of children with newly diagnosed specific learning disability. *J Postgrad Med*, 55, 97-103.
- Karasar, N. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karpat, D., & Girli, A. (2012). Yaygın gelişimsel bozukluk tanılı çocukların annesinin yas tepkilerinin, evlilik uyumlarının ve sosyal destek algılarının incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 13(2).
- Kegler, M. C., & Malcoe, L. H. (2004). Results from a lay health advisor intervention to prevent lead poisoning among rural Native American children. *American Journal of Public Health*, 94(10), 1730-1735.
- Kırbaş, Z. Ö., & Özkan, H. (2013). Assessment of the family function perception and social support levels of mothers of children with Down syndrome. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi*, 3(3), 171-180.
- Köker, S. (1991). *Normal ve sorunlu ergenlerin yaşam doyumu düzeylerinin karşılaştırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Kratochwill, T. R., McDonald, L., Levin, J. R., Scalia, P. A., & Coover, G. (2009). Families and schools together: An experimental study of multi-family support groups for children at risk. *Journal of School Psychology*, 47(4), 245-265.
- Krauss, M. W., & Seltzer, M. M. (1993). Current well-being and future plans of older caregiving mothers. *The Irish Journal of Psychology*, 14(1), 48-63.
- Krieger, J. W., Takaro, T. K., Song, L., & Weaver, M. (2005). The Seattle-King County Healthy Homes Project: a randomized, controlled trial of a community health worker intervention to decrease exposure to indoor asthma triggers. *American journal of public health*, 95(4), 652-659.

- Kuloğlu, N. (1992). *Bilgi Verici Danışmanlığın Otistik Çocuğu Olan Anne-Babaların Kaygı Düzeylerine Etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Küçüker, S. (1993). Özürlü çocuk ailelerine yönelik psikolojik danışma hizmetleri. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(3), 23-29.
- Küçüker, S. (1997). *Bilgi verici psikolojik danışmanlık programının zihinsel özürlü çocukların kardeşlerinin özürlü ilgili bilgi düzeylerine ve özürlü kardeşlerine yönelik tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Kwok, S., & Wong, D. (2000). Mental health of parents with young children in HongKong: the roles of parenting stress and parenting self-efficacy. *Child and Family Social Work*, 5, (57-65).
- Lambert, V. A., Lambert, C. E., Klipple, G. L., & Mewshaw, E. A. (1989). Social support, hardiness and psychological well-being in women with arthritis. *Image: The Journal of Nursing Scholarship*, 21(3), 128-131.
- Latten, J. J. (1989). Life-course and satisfaction, equal for every-one? *Social Indicators Research*, 21(6), 599-610.
- Lee, G. K., Lopata, C., Volker, M. A., Thomeer, M. L., Nida, R. E., Toomey, J. A., . . . Smerbeck, A. M. (2009). Health-related quality of life of parents of children with high-functioning autism spectrum disorders. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 24(4), 227 –239.
- Lin, J. D., Hu, J., Yen, C. F., Hsu, S. W., Lin, L. P., Loh, C. H., . . . Wu, J. L. (2009). Quality of life in caregivers of children and adolescents with intellectual disabilities: Use of WHOQOL-BREF survey. *Research in Developmental Disabilities*, 30, 1448-1458.
- Lin, L. Y., Orsmond, G. I., Coster, W. J., & Cohn, E. S. (2011). Families of adolescents and adults with autism spectrum disorders in Taiwan: The role of social support

- and coping in family adaptation and maternal well-being. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 5(1), 144-156.
- Llewellyn, Gwynnyth, David McConnell, and Rosalind Bye. (1998). Perception of service needs by parents with intellectual disability, their significant others and their service workers. *Research in developmental disabilities* 19(3), 245-260.
- Lock, R. H., & Finstein, R. (2009). Examining the need for autism sibling support groups in rural areas. *Rural Special Education Quarterly*, 28(4), 21.
- Luebering, A. (1995). *The relationship between perceived parental self-efficacy and childrearing beliefs among first-time mothers of infant*. Paper presented at the biennial meeting of the society for research in child development. Indianapolis, IN, March 30-April 2.
- Luescher, J. L., Dede, D. E., Gitten, J. C., Fennell, E., & Maria, B. L. (1999). Parental burden, coping, and family functioning in primary caregivers of children with Joubert syndrome. *Journal of Child Neurology*, 14(10), 642-648.
- MacInnes, L. K. (2009). *Parenting Self-Efficacy and Stress in Mothers and Father of Children with Down Syndrome*. Master of Art. Canada: Simon Fraser University.
- May, C., Fletcher, R., Dempsey, I., & Newman, L. (2015). Modeling relations among coparenting quality, autism-specific parenting self-efficacy, and parenting stress in mothers and fathers of children with ASD. *Parenting*, 15(2), 119-133.
- McConnell, D., & Llewellyn, G. (1998). Parental disability and the threat of child removal. *Family Matters*, 51(4), 33-36.
- McLeroy, K. R., Gottlieb, N. H., & Heaney, C. A. (2001). *Social health. Health promotion in the workplace*. Albany, NY: Delmar.
- McQuiston, C., & Flaskerud, J. H. (2003). "If they don't ask about condoms, I just tell them": a descriptive case study of Latino lay health advisers' helping activities. *Health education & behavior*, 30(1), 79-96.
- Meadan, H., & Monda-Amaya, L. (2008). Collaboration to Promote Social

- Competence for Students With Mild Disabilities in the General Classroom : A Structure for Providing Social Support. *Intervention in School and Clinic*, 43, 158-167.
- Meral, B. F., Cavkaytar, A., Turnbull, A. P., & Wang, M. (2013). Family quality of life of turkish families who have children with intellectual disabilities and autism. *Research & Practice for Persons with Severe Disabilities*, 38(4), 233-246.
- Migerode, F., Maes, B., Buysse, A., & Brondeel, R. (2012). Quality of life in adolescents with a disability and their parents: the mediating role of social support and resilience. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 24, 87-103.
- Minkler, M., Thompson, M., Bell, J., & Rose, K. (2001). Contributions of community involvement to organizational-level empowerment: The federal healthy start experience. *Health Education & Behavior*, 28(6), 783-807.
- Montigny, F., & Lacharite, C. (2005). Perceived parental efficacy: concept analysis. *Journal of Advanced Nursing*, 49(4), 387-396.
- Morningstar, M. E., Turnbull, A. P., & Turnbull, H. R. (1995). What do students with disabilities tell us about the importance of family involvement in the transition from school to adult life?. *Exceptional Children*, 62(3), 249-260.
- Myers, D. G., & Diener, E. (1995). Who Is Happy? *Psychological Science*, 6(1), 1019.
- O'Shea, D. J., O'Shea, L. J., Algozzine, R., & Hammitte, D. J. (2001). *Families and teachers of individuals with disabilities: Collaborative orientations and responsive practices*, Boston: Allyn and Bacon.
- Oishi, S., Diener, E., Suh, E., & Lucas, R. E. (1999). Value as a moderator in subjective well-being. *Journal of personality*, 67(1), 157-184.
- Okun, M. A., Stock, W. A., Haring, M. J., & Witter, R. A. (1983). Health and subjective well-being: a meta-analysis. *International journal of aging & human development*, 19(2), 111-132.
- Olsson, M. B., & Hwang, C. P. (2008). Socioeconomic and psychological variables as risk and protective factors for parental well-being in families of children with

- intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 52(12), 1102-1113.
- Ones, K., Yilmaz, E., Cetinkaya, B., & Caglar, N. (2005). Assessment of the quality of life of mothers of children with cerebral palsy (primary caregivers) . *Neurorehabilitation and Neural Repair*, 19(3), 232-237.
- Özen, A. (1999). *Gelişimsel yetersizliği olan çocukların annelerine eğitim uzmanlarıyla çalışırken gerekli olan etkili iletişim becerilerinin kazandırılması*. Yayınlanmamış doktora tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Özer, M., & Karabulut, Ö. Ö. (2003). Yaşlılarda yaşam doyumu. *Geriatrics*, 6(2), 7274.
- Özyürek, M.(2006). *Engellilere Yönelik Tutumların Değiştirilmesi*. Ankara: Kök Yayınları.
- Palmer, C.G., Baucom, D., & McBride, C. (2000). *Couple approaches to smoking cessation*. In K. Schmalin & T. Goldman Sher (Eds.), *The psychology of couples and illness: Theory, research & practice* (pp. 311–336). Washington, DC: American Psychological Association.
- Perumal, V., Veeraraghavan, V., & Prakash Lekhra, O. (2014). Quality of life in families of children with autism spectrum disorder in India. *Journal of Pharmacy Research* , 8(6), 791-797.
- Plumb, J.C. (2011). *The impact of social support and family resilience on parental stress in families with a child diagnosed with an autism spectrum disorder*. Yayınlanmamış doktora tezi. Pennsylvania: Pennsylvania University.
- Pozo, P., Sarriá, E., & Brioso, A. (2014). Family quality of life and psychological wellbeing in parents of children with autism spectrum disorders: a double ABCX model. *Journal of Intellectual Disability Research*, 58(5), 442-458.
- Preece, D., & Jordan, R. (2009). Obtaining the views of children and young people with autism spectrum disorders about their experience of daily life and social care support. *British Journal of Learning Disabilities*, 38, 10-20.

- Raina, P., & ve diğ. (2005). The health and well-being of caregivers of children with cerebral palsy. *Pediatrics*, 626-637.
- Rezendes, D. L., & Scarpa, A. (2011). Associations between parental anxiety/depression and child behavior problems related to autism spectrum disorders: The roles of parenting stress and parenting self-efficacy. *Autism research and treatment*.
- Rhodes, T. (2002). The 'risk environment': a framework for understanding and reducing drug-related harm. *International Journal of Drug Policy*, 13(2), 8594.
- Richardson, R. A. (1984). *Interpersonal competence as a determinant of parenting in its social contexts: Social network involvement and childrearing. Unpublished doctoral dissertation, Unpublished doctoral dissertation*. Pennsylvania: Pennsylvania State University.
- Robins, L., & Regier, D. (1991). *Psychiatric disorders in America*. New York: Free Press.
- Sanders, M. R., & Woolley, M. L. (2005). The relationship between maternal self-efficacy and parenting practices: implications for parent training. *Child: Care, Health & Development*, 31(1), 65-73.
- Sanderson, W. C., Rapee, R. M., & Barlow, D. H. (1989). The influence of an illusion of control on panic attacks induced via inhalation of 5.5% carbon dioxide-enriched air. *Archives of General Psychiatry*, 46(2), 157-162.
- Sandler, I., Miller, P., Short, J., & Wolchik, S. (1988). *Social support as a stress buffer for children*. In D. Belle (Ed.), *Children's social networks and social supports*. New York: Wiley.
- Schaffer, E. S., & Bell, R. (1958). Development of a parental attitude research instrument (PARI). *Child Development*, 29, 339-361.
- Schalock, R. L. (2004). The concept of quality of life: what we know and do not know. *Journal of intellectual disability research*, 48(3), 203-216.
- Scheel, M. J., & Rieckmann, T. (1998). An empirically derived description of self-efficacy and empowerment for parents of children identified as

- psychologically disordered. *American Journal of Family Therapy*, 26(1), 15-27.
- Secer, Z., Gulay-Ogelman, H., Onder, A., & Berengi, S. (2012). Analysing mothers' self-efficacy perception towards parenting in relation to peer relationships of 5-6 year-old preschool children. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 12(3), 2001-2008.
- Selçukoğlu, Z. (2001). *Araştırma görevlilerinde tükenmişlik düzeyi ile yalnızlık düzeyi ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Shang, X., & Fisher, K. R. (2014). Social support for mothers of children with disabilities in china. *Journal of Social Service Research*, 40, 573-586.
- Siklos, S., & Kerns, K. A. (2006). Assessing need for social support in parents of children with autism and Down syndrome. *Journal of autism and developmental disorders*, 36(7), 921-933.
- Sipal, R. F., & Sayin, U. (2013). Impact of perceived social support and depression on the parental attitudes of mothers of children who are deaf. *J Child Fam Stud*, 22, 1103-1111.
- Sivrikaya, T., & Tekinarslan, İ. Ç. (2013). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerde stres, sosyal destek ve aile yükü. *Özel Eğitim Dergisi*, 14(2).
- Smith, L. E., Greenberg, J. S., & Seltzer, M. M. (2012). Social Support and Well-being at Mid-Life Among Mothers of Adolescents and Adults with Autism Spectrum Disorders. *Journal of Autism and Developmental Disabilities*, 42, 1818-1826.
- Sola, C., & Diken, İ. H. (2008). Gelişimsel gerilik riski altındaki prematüre ve düşük doğum ağırlıklı çocuğa sahip annelerin gereksinimlerinin belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 9(2), 21-36.
- Soresi, S., Nota, L., & Ferrari, L. (2007). Considerations on supports that can increase the quality of life of parents of children with disabilities. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 4, 248-251.

- Sorias, O. (1986). Sosyal beceriler ve değerlendirme yöntemleri. *Psikoloji Dergisi*, 5(20), 25–30.
- Stein, S. J., Book, H. E., & Işık, M. (2003). *EQ: Duygusal Zekâ ve Başarının Sırrı*. Özgür.
- Stokes, J. P. (1985). The relation of social network and individual difference variables to loneliness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48(4), 981.
- Sucuoğlu, B. (1997). Özürlü çocukların aileleriyle yapılan çalışmalar. *Farklılıkla yaşamak aile ve toplumun farklı gereksinimleri olan bireylerle birlikteliği içinde (35-56)*. Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 245
- Summers, J. A., Poston, D. J., Turnbull, A. P., Marquis, J., Hoffman, L., Mannan, H., & Wang, M. (2005). Conceptualizing and measuring family quality of life. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49(10), 777-783.
- Tarleton, B., & Ward, L. (2007). “Parenting with support”: the views and experiences of parents with intellectual disabilities. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 4(3), 194-202.
- Telef, B. B. (2013). Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin öz-yeterliklerinin ve psikolojik belirtilerinin incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 33-49.
- Tétreault, S., Michaud, S. B., Deschênes, P. M., Beaupré, P., Gascon, H., Boucher, N., & Carrière, M. (2014). How to support families of children with disabilities? An exploratory study of social support services. *Child and Family Social Work*, 19, 272-281.
- Thomson, E., Hanson, T. L., & McLanahan, S. S. (1994). Family structure and child well-being: Economic resources vs. parental behaviors. *Social Forces*, 73(1), 221-242.
- Topaloğlu, Z. Ç. (2013). 4-5 yaşı çocuklarının sosyal yetkinlik, saldırganlık, kaygı düzeyleri ile anne-babalarının ebeveyn özyeterliği algısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. Yayınlanmamış doktora tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Veenhoven, R. (1996). Happy life-expectancy. *Social Indicators Research*

39(1) , 1-58.

- Wallander, J. L., Varni, J. W., Babani, L., Banis, H. T., & Wilcox, K. T. (1989). Family resources as resistance factors for psychological maladjustment in chronically ill and handicapped children. *Journal of Pediatric Psychology, 14*(2), 157-173.
- Wang, M., & Brown, R. (2009). Family quality of life: a framework for policy and social service provisions to support families of children with disabilities. *Journal of Family Social Work, 12*, 144-167.
- Wang, M., Turnbull, A. P., Summers, J. A., Little, T. D., Poston, D. J., Mannan, H., & Turnbull, R. (2004). Severity of disability and income as predictors of parents' satisfaction with their family quality of life during early childhood years. *Research & Practice for Persons with Severe Disabilities, 29*(2), 82-94.
- Williams, H. L., Cullen, L. A., & Barlow, J. H. (2005). The psychological well-being and self-efficacy of carers of children with disabilities following attendance on a Simple Massage Training and Support Programme: A 12-month comparison study of adherers and non-adherers. *Complementary Therapies in Medicine, 10*7-114.
- Wing, R. R., & Jeffery, R. W. (1999). Benefits of recruiting participants with friends and increasing social support for weight loss and maintenance. *Journal of consulting and clinical psychology, 67*(1), 132.
- WHO. (2000). *World Health Report*. Geneva: World Health Organization.
- Wood, R., & Bandura, A. (1989). Social cognitive theory of organizational management. *Academy of Management Review, 14*(3), 361-384.
- Yamada, A., Kato, M., Suzuki, M., Suzuki, M., Watanabe, N., Akechi, T., & Furukawa, T. A. (2012). Quality of Life of Parents Raising Children with Pervasive Developmental Disorders. *BMC Psychiatry, 12*, 119.
- Yavuzer, H. (1994). *Çocuk Psikolojisi*, 10. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Yıldırım Doğru, S., & Arslan, E. (2008). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyi ile durumluk kaygı düzeylerinin karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(19), 542-553.
- Yıldırım, F., & İlhan, İ. Ö. (2010). Genel öz yeterlilik ölçeği türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 21(4), 301-308.
- Yoong, A., & Koritsas, S. (2012). The impact of caring for adults with intellectual disability on the quality of life of parents. *Journal of Intellectual Disability Research*, 56(6), 609–619.